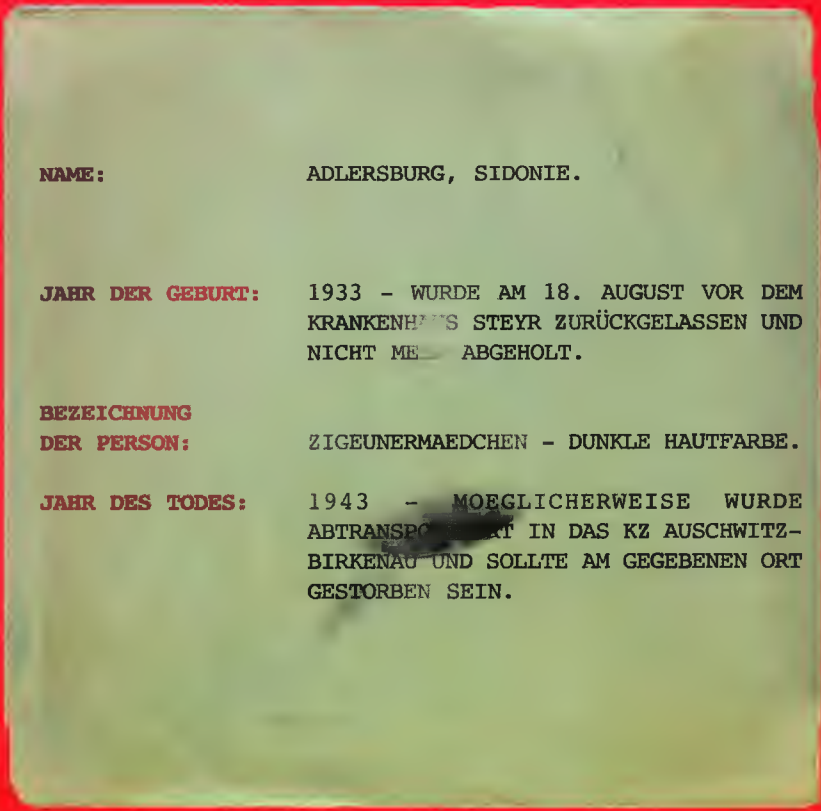
ERICH HACKL • ELVEDA SIDONIE

Erich Hackl

elveda sidonie

Çeviren: Kemal Boztepe

ANLATI

NAME: ADLERSBURG, SIDONIE.

JAHR DER GEBURT: 1933 - WURDE AM 18. AUGUST VOR DEM KRANKENH[illegible]S STEYR ZURÜCKGELASSEN UND NICHT ME[illegible] ABGEHOLT.

BEZEICHNUNG DER PERSON: ZIGEUNERMAEDCHEN - DUNKLE HAUTFARBE.

JAHR DES TODES: 1943 - MOEGLICHERWEISE WURDE ABTRANSPO[illegible]RT IN DAS KZ AUSCHWITZ-BIRKENAU UND SOLLTE AM GEGEBENEN ORT GESTORBEN SEIN.

YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

ELVEDA SIDONIE

Erich Hackl 1954'te Yukarı Avusturya federal eyaletindeki Steyr'de doğdu. Salzburg ve Malaga'da Alman ve İspanyol Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. 1977-79 yılları arasında Madrid'de üniversite okutmanlığı, sonraki yıllarda da Viyana'da öğretmenlik yaptı. 1976'dan bu yana yazılarını düzenli olarak *Wiener Tagebuch* ("Viyana Günlüğü") dergisinde yayımlayan Hackl, İber ve İberoamerikan edebiyatından Almancaya yaptığı çevirilerle de tanınmaktadır. 1983'ten başlayarak edebiyata ağırlık veren Hackl, Salzburg'daki Otto Müller Yayınevi kapsamında 1994 yılında yayın hayatına başlayan uluslararası lirik dizisi "Aurora Bücherei"ın ("Aurora Kitaplığı") da editörüdür.

Başlıca **Yapıtları: Anlatılar:** *Auroras Anlaß* ("Aurora'nın Olayı", Diogenes 1987), *Sara und Simón. Eine endlose Geschichte* ("Sara ve Simón. Sonu Olmayan Bir Öykü", Diogenes 1995). **Çocuk ve Gençlik Kitapları:** *König Wamba. Ein Märchen* ("Kral Wamba. Bir Masal", Paul Flora 1991). **Radyofonik oyunlar:** *Tode* ("Ölümler", reji: Klaus Mehrländer, WDR 1982), *Durch die Wüste* ("Çölün İçinden", reji: Helmuth Froschauer, ORF Wien 1983), *Erinnerungen an einen Aufstand. Steyr-Februar 1934* ("Bir Ayaklanmaya Dair Anılar. Steyr-Şubat 1934", Walter Wippersberg'le birlikte, ORF 1984), *Unser Amerika* ("Bizim Amerika", Franz Fluch'la birlikte, ORF 1992).

Yazarın *Elveda Sidonie* adlı kitabı *Sidonie* adıyla 1991'de Karin Brandauer tarafından televizyon için filme alındı.

Kemal Boztepe 1964 yılında Bingöl'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da bitirdi. İ.Ü. Yabancı Diller Yüksekokulu'na bir yıl devam ettikten sonra, 1982 yılında Viyana'ya gitti. 1989'da Viyana Üniversitesi Siyasal Bilgiler bölümünden mezun oldu. 1992 yılında "Literarische Begegnungen" (Edebi Karşılaşmalar) adı altında, aralarında Orhan Pamuk, Barbara Frischmuth, Nihat Behram, Murathan Mungan, Robert Schindel, Erdal Öz ve Erich Hackl'ın da bulunduğu okuma akşamları düzenledi. 1993-94 yıllarında Viyana'da yayımlanan *Report* ("Haber") dergisinin yayın yönetmenliğini yaptı. Halen, 1995 yılından bu yana yayımlanmakta olan *Viyana Postası* dergisinin yayın yönetmenliği görevini sürdürüyor.

Çevirileri: Vaclav Havel'den *Largo Desolato* (Ü. Akbaba ile birlikte, Can 1990), George Tabori'den *Kavgam* (Can 1992), Peter Turrini'den *Verimsizler* (Yapı Kredi 1993), Thomas Bernhard'dan *Bir Çocuk* (Mitos 1997).

Kemal Boztepe, Feride Çiçekoğlu'nun *Uçurtmayı Vurmasınlar* adlı yapıtının Almanca çevirisiyle Uluslararası Wystan-Hugh-Auden çeviri ödülünü (1993) aldı.

ERICH HACKL

Elveda Sidonie

ALMANCADAN ÇEVİREN:
KEMAL BOZTEPE

ANLATI

YKY

Edebiyat - 202
ISBN 975-363-710-1

Elveda Sidonie / Erich Hackl
Özgün adı: Abschied von Sidonie
Almancadan Çeviren: Kemal Boztepe

1. baskı: 1500 adet, İstanbul, Temmuz 1997

Yayına Hazırlayan: Şebnem Sunar
Kapak Tasarım: Pınar Kazma Çınar
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Düzelti: Şebnem Sunar
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 1997
© Diogenes Verlag AG Zürich, 1989
Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0 212) 293 08 24 Faks: (0 212) 293 07 23

İnsan dokunmadığı şeyi görür yalnızca.
Bütün bunları gördük biz:

Carlos Martínez Rivas,
Görgü Tanıkları

1

On sekiz ağustos 1933'te Steyr Hastanesi'nin kapıcısı, uyuyan bir çocuk buldu. Bezlere sarılı bebeğin yanı başında duran kâğıt parçasına, çarpık elyazısıyla şunlar yazılıydı: "Adım Sidonie Adlersburg. Altheim'a giden yolda dünyaya geldim. Kendime anne baba arıyorum."

Mayerhofer adında, zayıf, kır saçlı, 63 yaşındaki adam, kapıcılık yaptığı yerin arkasında kendisine ayrılmış odada, geceyarısını biraz geçe tam uykuya dalmıştı ki, ürkerek uyandı. Sanki ana kapının zili çalınmıştı. Yine de pek emin değildi; son zamanlarda sık sık kulakları tırmalayan bir zil sesi düşlerini bölüyordu; adam her seferinde yerinden fırlamış, ana kapıya koşmuş, ardından aşırı duyarlı işitme organının kendisine bir oyun oynadığını kabullenmek zorunda kalmıştı. Bu yüzden şimdi ranzasının üzerinde hafifçe doğrulmuş, karanlığı dinliyordu. Ses yoktu. Yine de gidip bakmaya karar verdi. Yorganı üstünden atarak ayaklarını yatağın kenarından aşağı sarkıttı, karanlıkta ayakkabılarını aradı. Biraz öne eğilerek, köşeli başını omuzlarının arasına dikerek, bütün gece ışığı yanan koridorda ayaklarını şaplata şaplata yürüdü; camdan çıkışa bir göz gezdirdi ve kapıyı açıp dışarı çıktı.

Akşam, kentin üstüne, uzun süren bir sıcak dalgasından sonra özlenen serinliği getiren bir fırtına çökmüştü. Daha paydos saatinde, on sularında, yağmur dinmişti. Ambulansların gerektiğinde durduğu rampanın kaldırım taşları köşelerine ka-

dar kurumuştu şimdi. Batıdan serin bir rüzgâr esiyordu. Adam üşüdü; yaprakların hışırtısından başka bir ses duymuyor, caddenin beyaz çizgilerinden başka bir şey görmüyor, arka taraftaki ağaçların tepelerini bile seçemiyordu; yine bir yanılsamayla karşı karşıya olduğuna inandı. Bezgin, geri döndü.

Bez yumağı, kapının sağ yanında, kapıcı dairesinin önünde, gözden ırak bir köşede duruyordu. Mayerhofer, olayı hemen kavrayamamış, güçlükle eğilmiş, sonra koşarak binaya geri dönmüştü; nöbetçi hemşireyi çağırdığında, bu arada hastaların yattığı koğuşun cam kapısına gelmişti, elinde çaresizce salladığı kâğıt parçasından başka bir şey yoktu.

Çocuk, gizemli ama canlı bir güzelliğe sahipti; siyah, ince bir tüyün gölgesi esmer, oval yüzüne düşüyor, çapaklı gözlerinin üstündeki kalın kaşları yüzüne garip ve etkileyici bir yabancılık katıyordu. Mayerhofer'in korkuttuğu hemşirenin uykusunu böldüğü doktor, bu kız çocuğunu sokağa Çingenelerin bıraktıklarından bir an bile kuşku duymadı. Hastanenin aşağısında, caddenin hemen arkasındaki Steyr düzlüğünde, Çingenelerin aralarına rengârenk çamaşırlarını astıkları arabaları ve gece yaktıkları ateş görülürdü sık sık, buranın yalnızca birkaç kilometre batısında, Sierning'e giden yolun kenarında, bugün hâlâ "Çingene Dağı" denen bir tepe var; bu gezgin halk, Siernin'in jandarmaları tarafından kovulana kadar, bir iki geceliğine burada konakladıklarından buraya bu ad verilmiş. Çocuğun annesi veya onun sülalesinden biri için gece görünmeden hastaneye yaklaşıp yeni doğan bu bebeğin kaderini başkalarının eline terk etmek pek zor olmasa gerekti.

Steyr Gençlik Dairesi'nin soruşturmaları şimdilik bir sonuç vermemişti. Oysa öylesi bir inatla sürdürülmüştü ki çalışmalar, yanılmaktan ve yılmaktan söz etmenin olanağı yoktu. Yoğun çalışmalar, kız çocuğunun bulunmasından dokuz gün sonra Wels kentinden gelen bir telefonla alevlendi; Anna Adlersburg adında bir kadın, dediğine göre çocuğun annesiydi, küçük Sidonie'nin durumunu soruyordu. Yöneticinin, çocuğunu sokakta ölüme terk edip gittiği suçlamasına karşılık, kadın, beş kuruş parası olmadığını, çocuğun tedavisi için gerekenin yapılabilme-

si için bundan başka bir yol bulamadığını söylüyordu. Koşullar elverdiğinde Sidonie'yi hemen yanına alacaktı. Hastanenin bakım giderlerini karşılamaya gücü yetmiyordu. Hastane yöneticisi, çocuğu eylül ortasında gelip alacağına dair kadından söz almış ve küçük hastaya en iyi şekilde bakılacağı yolunda güvence vermişti.

Yirmi beş eylülde kadın tekrar telefon etmiş, bu kez nereden aradığını söylememişti. Kendisi de hastalandığından, şimdilik çocuğu yanma alamayacaktı. Kadın, kimliği konusunda bilgi vermekten kaçınmıştı; ama işine dört elle sarılan ve doktoralı bir klasik çağ filoloğu olan yöneticiyle yaptığı konuşmada, mesleği (geçimini temizliğe giderek sağlıyormuş), çocuğun babasının adı ve işi konusunda ağzından birkaç laf kaçırmıştı: Robert Larg, at tüccarı.

Sidonie, kemik dokusundaki yetersiz kireç oranından kaynaklanan raşitizme yakalanmıştı. Bacakları dışa doğru eğrilmiş, dirsek ve diz kapaklarındaki eklemler şişmişti. Doktor, hemşirelere, çocuğa bol vitaminli besin vermelerini, temiz hava almasına dikkat etmelerini ve yatağını her fırsatta güneşe çıkarmalarını tembihledi. Kronik hastalıkların olağan olduğu bir kentte böylesi talimatların ne kadar yararsız ve gülünç olduğunu kendisi de biliyordu. Steyr'de acımasız bir sefalet egemendi. Geçen yüzyılda demir işleyen fabrikaların kurulduğu Ennsleite ve Steyr nehri kıyısındaki barakalarda yaşayan her iki çocuktan biri ya aynı hastalığa ya da vereme yakalanmıştı. Dört yıl önce altı binden fazla işçinin çalıştığı Steyr işletmelerinde, 1933 yılında yalnızca 1400 kişi çalışıyordu. Yine aynı yıl 22 000 nüfuslu kentte, her iki kişiden biri devletten yardım alıyordu. Belediye, gelirlerinin yarısını sosyal yardım için harcıyordu. İl İdaresi, daha 1929 yılında, on üç yıl önce tamamlanan, Sidonie Adlersburg'a ilkyardımın yapıldığı hastaneyi elde tutacak güçte bile değildi; bu hastaneyi, ondan daha küçük olan St. Anna Hastanesi ile birlikte 750.000 şiline Yukarı Avusturya Eyalet Hükümeti'ne satmak zorunda kalmıştı.

Zaman zaman bir gazeteci sürüsü akın ediyordu kente. Yarıya kadar içilmiş sigaralarını kaldırıma atıp işsizlerin izmarit-

leri nasıl kapıştıklarını seyreden, yoksulluk edebiyatı dalında uzman yabancı gazetelerin kaşarlanmış muhabirleri; düşkünler aşevi salonunda başlarında kasket, üstlerinde onları gizlemekten çok bir kostümü andıran eski bir ceketle oturup çevrelerinde karavanadan haşlanmış lahanayı kaşıklayan insanları izlerken suçluluk duygusuna kapılan, işçi yayın organlarının genç ve duyarlı redaktörleri. İstihbaratı kuvvetli olanlar kente, belediyenin dilenmeyi serbest bıraktığı cuma günü geliyorlardı; o gün kent, yoksulluğunu olanca açıklığıyla sergiliyordu, kent meydanına ve Grünmarkt'a bir insan seli akıyor, oradan çevredeki ara sokaklara yayılıyor, eli açık ve varlıklı olarak bilinen dükkân sahiplerinden bir şeyler koparıp sonra tekrar Enns ve Steyr nehirleri üzerindeki köprülerin önünde toplanıyorlardı. Bu insan seli, akşama doğru elleri boş, iş isteyen işsiz terzi çıraklarının, doğramacıların ya da çatı kaplamacılarının kendilerini beklediği çiftliklerine dönmeden önce, inatla tereyağlı ev ekmeklerini ve domuz yağlarını öven çevredeki köylülerin tezgâhlarını ve çekçek arabalarını silip süpürüyordu.

Kent meydanında sık sık açlık gösterileri düzenleniyordu. Bu mitingler sosyal demokrat belediye başkanı Sichlrader'in belediye binasının balkonuna çıkıp göstericilere, ilgili mercilerden özel yardım talebinde bulunacağı sözünü vermesiyle sona eriyordu. 1930. martında dönemin Başbakanı Schober'in, Sichlrader'in karşılama töreninde nitelediği gibi, yoksulluğun, kıtlığın, açlığın ve acımasız sefaletin kentinde, "Kasap!", "İşçi Katili" türünde sloganlarla ve bağrışmalarla karşılanmasından beri, hükümetten kimse kente adım atmaya cesaret edemiyordu.

Sidonie'nin annesinden hiçbir yaşam belirtisi alınamamıştı. Çocuğun hastanede yatmasına artık gerek kalmadığından, ilgilenmesi için Gençlik Dairesi'ne teslim edildi. Belediye bir an önce çocuğun anne babasını, daha doğrusu onların oturdukları belediyeyi saptamak istiyordu; bunun nedeni de, Sidonie'yi anne babasına kavuşturmak ya da onları cezalandırmaktan (tabii ki bu da vardı) çok çocuğun bakım giderlerini borcu az, parasal durumu daha iyi bir belediyeye yüklemekti.

Steyr Belediyesi Vesayet Dairesi bıkıp usanmadan, önceleri

kısa, sonraları giderek uzayan, hatta yalvarmaya varan ve Altheim, St. Laurenz, Karlstein, Ollersbach, Viehofen, Kremsmünster belediyelerine, Salzburg Eyalet Jandarma Komutanlığı'na, Aşağı Avusturya Waidhofen an der Thaya Vesayet Dairesi'ne, Pinsdorf ve St. Pölten Komutanlıklarına, Raab İlçe Mahkemesi'ne, Brünn'deki Uluslararası Gençliği Koruma Cemiyeti'ne ve nihayet Braunau am Inn Kaymakamlığı üzerinden yine Altheim Belediyesi'ne, *çocuğun bakım masraflarının mali güçlükler içinde bulunan Steyr Belediyesi'nce artık karşılanamayacağı gerekçesiyle, meselenin acil yoldan hallini talep eden* mektuplar yağdırıyordu. Bütün çabalar boşunaydı. Belediye sınırları içindeki karayolu kenarında bir Çingene çocuğunun dünyaya geldiğini bildiren bir memur, birdenbire söylediklerini geri almıştı; papaz çocuğun nüfus kütüğünü başka bir yere nakletmiş, aranan anne baba bilinmeyen bir yere taşınmış, kendilerini bulmak mümkün olmamıştı; yukarıda sözü edilen olay hakkında bilgileri yoktu.

En azından hastane yatak giderlerinden tasarruf etmek amacıyla, İl Gençlik Dairesi'ndeki kadın memur, çocuğu bir an önce bir aileye bakıma vermeye karar verdi. Evrak dolabından başvuran kadınların listesini aldı ve sabıka kayıtlarından da önce parasal durumlarını temel ölçüt alarak isimleri tek tek gözden geçirdi. Sonunda Schiller Caddesi 51 numarada oturan, Steyrli bir çilingirin karısı olan ve altı ekimde çocuğu görmeye gelen Amalia Derflinger'de karar kıldı. Kadın ertesi gün Sidonie'yi, kendi nitelemesiyle bu küçük garip yaratığı, almaya gelmiş ve çocuğa bakmaya hazır olduğunu belirtmişti.

Sidonie iki gün sonra yine hastanedeydi. Amalia Derflinger önce yer darlığından ve üstüne aldığı yükü azımsadığından dem vurmaya başlamış, sonra kocasının kendisini bu kara veletle birlikte evden kovduğunu itiraf etmişti.

Adam, kadına, sanki beyaz çocuk kalmadı, diye bağırmış, herkesin, hatta çırakların bile bizimle alay etmesini mi istiyorsun, demişti. Çingenelerle bir alıp vereceği olmadığı için herkes seviniyor, sense evime bu baş belasını getiriyorsun! Çocuğu hemen geri götürmezsen, boşanmış olduğumuzu bilesin, deyip kadına kapıyı göstermişti.

Amalia utanmış, bütün sokağı ayağa kaldıracak şekilde bağırmaya başlayan küçük çocuğa acımıştı. Sidonie ile birlikte iki gece anne ve babasının yanında kalmıştı, ardından annesiyle babası, bu böyle sonsuza kadar süremez, demişlerdi; kadının yeri kocasının yanıymış, üstelik kocası itibarlı bir esnafmış, kendi ustası ve patronuymuş, zanaat bu dönemlerde bile altın kadar kıymetliymiş, Çingeneler ise yeterince çokmuş, her yerde sürtüyorlarmış, yabani otların kökü kolay kolay sökülmezmiş.

2

Kentin yedi kilometre dışında, bir ucu Sierning'den aşağı, Steyr'e, öbür ucu bir sonraki yerleşim merkezi Schwaming'e giden Letten Caddesi'nin kenarında, sağ kolda, Birinci Dünya Savaşı sırasında silah fabrikasında çalışan ustabaşılar için yapılmış iki apartman var.

Bu apartmanlardan birinin birinci katında, 200 numarada, Breirather ailesi oturuyordu. Hans Breirather, korkunç bir dolunun yağdığı ve sel baskınının olduğu 1899 yılında, tarım işçisi bir çiftin altı çocuğundan en küçüğü olarak dünyaya gelmişti. Annesinin erken ölümünden sonra, babası, eve dört çocuk getiren dul bir kadınla evlenmişti. Hans, Schwamingli bir çiftçinin evinin arkasındaki küçük bir evde büyümüştü, babası Letten silah fabrikasına işçi olarak girmişti, üvey annesinin, oturdukları nemli ve dar evin kirasına karşılık, patates tarlasında canı çıkıyordu. Çocuklar akşamları saat altıda, çiftçinin bazen annelerinin önlüğünün cebinde eve götürmesine izin verdiği masadaki yemek artıklarının umuduyla burunlarını cama yapıştırıyorlardı. Hans, öğretmeninden çarpım tablosunu ve katı Almanca yazım kurallarının yanında kendine güven ve gururu öğrendiği, belleğinde yaşamının en tasasız günleri olarak yüceltti dört yıl boyunca okula gitti. Kendi de zor koşulların tutsağı olan öğretmen, kilise ve saltanata diş biliyor, papaza karşı inatla küçük bir savaş veriyordu. Öğretmen, anne babaları kendi tarafına çekme mücadelesinde yenik düşmüştü; ama yetiş-

kinlerin zorlamalarına rağmen, en öfkeli anlarında bile, nefret ettiği dayakla terbiye yöntemine başvurmadığı için, öğrencileri kazanmıştı. Çocukları ağır işlerden olabildiğince uzak tutmaya çabalıyor ve bu niyetini iletmek üzere ailelere uğramayı çok doğal karşılıyordu. Bu yüzden alaya alınıyordu, hatta bir keresinde çiftlikten kamçıyla kovalanmıştı. Yanında, mahçup duran Hans için yaptığı rica da, bir işe yaramamıştı. Ekin biçmesi için, Hans'ı derslerden uzak tutmak zorunda kalmıştı; bir kronluk haftalık, Hans'ı evde işe yaramaz bir parazit olma duygusundan kurtarmıştı. Hans on yaşında ahır temizlikçisi olarak bir çiftliğe girdi. Atlarla çalışmak, onların atikliği ve utangaçlığı hoşuna gidiyordu. Bir kısrak doğurduğunda ahırda geçirdiği, tayın zamanından önce ayağa kalkmamasına dikkat etmesi gerektiği uykusuz bir geceden daha güzel bir şey tanımıyordu Hans.

Hans bir ağustos 1914'te, gece saat on birde, çevredeki bütün kilise çanlarının çaldığını duydu. Ertesi gün, evin uşağı atları Steyr askeri birliğine götürdü; ekinin inatçı öküzlerle bin bir güçlükle kaldırılmasının ardından, savaş canlısı ve Noel'e kadar geri geleceğinden emin uşak da ortalıktan kayboldu. Hans iki yıl sonra muayeneye çağrıldı, on yedi yaşında Brünn'de askere alındı; dilenci bir asker olarak bucak bucak Moravya köylerini, verimli kara toprakları dolaşıyor, köylülerden bir parça ekmek, birkaç şalgam ve bir avuç patates dileniyordu. Kışlada sürekli açtılar, anne babası yalnızca bir keresinde bir paket hazırlayabilmiş, o da hiç eline geçmemişti. Ve ardından İsonzo, Tonale cepheleri, bilinmeyen birileri için ölenler, ölüm, bitmek tükenmek bilmeyen açlık.

Hans, İtalyan kamplarında insanları neyin birleştirdiğini, neyin ayırdığını ve de sınırların haritalarınkinden farklı çizildiğini öğrendi. Üstü başı paramparça, bitkin savaş tutukluları arasında Roma'dan Ostiense kalesine sürüldüğünde, hem suratına tükürülmüş, hem portakal hediye edilmiş, hem tokat yemiş hem de kendisine bir dilim ekmek verilmişti. Bu olay uzun süre kafasını kurcalamıştı; aynı şekilde sosyalist, anarşist İtalyan mahkûmlarının geceyarısı söyleşileri de; onların heyecanlı

sesleri onu uykudan alıkoyuyordu. Sabah erkenden dışarı çıkıyor, onların gömlek ve pantolonlarını yıkıyordu; buna karşılık onlar da cebine biraz para koyuyor, güvenleriyle onu ödüllendiriyorlardı; Hans bu sayede, bundan sonra gittiği Monte Cassino kampında soğuğa, pisliğe ve bulaşıcı hastalıklara karşı göğüs gerebildi.

1919 eylülünün bir pazar günü, Sierning'de yenilginin zafer yalanma dönüştürüldüğü, hayatta kalan arkadaşlarına moral vermeleri için ölülerin çağrıldığı bir yuvaya dönüş töreni düzenlendi. Forsthof ve kilise arasındaki cadde kenarındaki evlerin bayraklarla donatıldığı, müzik bandosunun hem hareketli hem ağır marşlar çaldığı bu tören, bir tür avunma, kaçırılmış fırsatların, karman çorman düşlerin boğulmasının töreniydi. Asker dulu dört genç kadın, kilise haçının önüne, adam boyu bir çelenk koydular; bu çelenk, üç ay sonra, Noel günü, St. Valentin'den gelene kadar birkaç metrede bir kendini bir ağacın arkasına atıp kan işeyen, büyük abdeste çıkamayan ve uzun süre bu sancılardan kurtulamayan bitik Hans içindi aynı zamanda da.

Hans bundan sonraki beş yılı genellikle işsiz geçirdi. Silah fabrikası savaştan sonra kapatılmıştı, Saint-Germain Barış Antlaşması'yla Avusturya'nın savaş malzemeleri üretmesi yasaklanmıştı. Makineler Steyr'e taşınmış, orada araba üretimine başlanmıştı, çocuklulara öncelik tanınıyordu, Hans'ın beklemesi gerekti. Bir şeylerle meşgul olmadığında aklma gelen, kendisine acı veren resimleri kafasından silip atmak için sürekli hareket ediyordu. Her ay Queng'teki kahveye gidiyordu; Hans'ın eğitmenlik yaptığı, bir konuşmacının "Sovyetler Birliği'nden, devrimci Rusya'dan elinizi çekin" sözleriyle sona eren parti toplantıları düzenleniyordu burada.

Faşingde bir kıyafet balosunda Hans, kendisinden yarım baş uzun, kızılderili kılığına girmiş Josefa Degenfellner adında bir kıza fena halde aşık oldu. Annesi gibi bir çiftçinin hizmetinde çalışan Josefa'nın elyaftan siyah peruğunun altında düz kahverengi saçları, kahverengi gözleri, geniş elmacık kemikleri, sert bir çenesi vardı. Hans gibi sakin değil, daha enerjikti ve ko-

lay kolay boyun eğmiyordu; bu da Hans'ın hoşuna gidiyordu. Josefa, Bad Hall'de aşçı olarak bir iş bulduğunda, Hans, sanki derin düşüncelere dalmış gibi, küçük yudumlarla bitirdiği bir bardak şıranın başında lokanta kapanana kadar oturur ya da öyle bir ayarlardi ki, geç saatlerde eve giden Josefa'nın kendisini geçmesini sağlar, sonra tekrar arkadan ona yetişir ve Hamet'te, ormanın karanlık bir köşesinde, ona eşlik etmeyi teklif ederdi. Josefa peşinden koşan öteki erkeklerden farklı, ağırbaşlı, içine kapanık, her şeyden önce yumuşak ve sabırlı Hans'tan hoşlanıyordu.

Ve Hans'a şans bir kez daha gülmüştü: Steyr işletmeleri onu bileyci olarak işe aldı. Josefa ile Dünya Savaşı sırasında silah sanayi işçileri için inşa edilen barakaya taşındılar, bir yıl sonra da Manfred dünyaya geldi. 1928 yılında Letten Caddesi'ndeki bir oda ve mutfaktan ibaret eve taşındılar; su ve tuvalet koridordaydı.

Josefa'nın başka çocuk edinme dileği gerçekleşmedi. Bu yüzden, bir de ev bütçesine katkısı olsun diye, para karşılığı bakmak üzere eve bir çocuk almayı istiyordu. Otuz üç yılının sonunda, soğuk bir kış günü, postacı Steyr Gençlik Dairesi'nden bir mektup getirdi: Hastanede bir çocuk hazırmış, gelip görebilirmiş.

Josefa, Steyr'deki işi bitmeden Manfred'in okuldan dönebileceği ihtimalini hesaba katarak anahtarı bir komşuya bıraktı ve ilk trenle kente gitti. Hastaneden bir yazı aldığını belirterek kapıcıya başvurdu. Mayerhofer yazıya bir göz gezdirip, evet doğru, ama nasıl bir çocuk olduğundan haberiniz var mı, dedi ve merakla kadına baktı. Josefa, evet anlamında başını salladı. Kara bir çocuk, diye fısıldadı adam. Kadın pek etkilenmemişti. Ee, n'olmuş, onun da bir yere ihtiyacı var. Mayerhofer hayal kırıklığına uğramıştı. İsteksiz isteksiz kadını birinci kata yolladı.

Josefa, orada, dahiliyede, bir hemşireyle konuştu. Burada, koridorda bekleyin, ben getiririm. Josefa, dikkatli davranacağı ve ağzını açmayacağına dair güvence verdikten sonra, kadının arkasından çocuk odasına girdi. Uzun, hortuma benzeyen odada parmaklıklı yataklar yan yana diziliydi. Her yatakta bir ço-

cuk uyuyordu; beyaz tenli, sarı saçlı, yanakları ateş kırmızısı çocuklar; en son yatakta, pencere önünde, karga karası Sidonie uzanmış, el ve ayaklarını oynatıp duruyordu, Josefa'ya gülümsedi.

Josefa Breirather düşünmek için zaman istemedi. Çocuğu alıyorum, diye fısıldadı ve hemşirenin tereddütünün sürmesi üzerine: Şimdi. Hemen, dedi. Sidonie'nin altı değiştirilir, giysileri giydirilirken, Josefa aşağıda idareciye gidip Gençlik Dairesi'ne telefon etti. Ardından çocuğu kucağına aldı: Küçük Sidonie'yi. Çıkışta durdu, çocuğu senli benli olduğu kapıcıya tutması için verdi, mantosunu çıkardı ve Sidonie'yi sıkıca sardı.

Akşam mutfakta su teknesinin yanına diz çöküp kızı yıkadı. Manfred yanına çömelmiş, merakla onu seyrediyordu.

Ya boyası çıkarsa, ne olur?

Dünyanın sonu gelmez ya.

Ama böyle daha çok hoşuma gidiyor.

Benim de, dedi Josefa.

Sonra eve yeni gelen konuğun belirsiz akrabalık ilişkisi Manfred'i tedirgin etmişti. Ben şimdi onun amcası mıyım?

Abisi.

Abisi mi? Sen de annesi?

Josefa, evet anlamında başını salladı. Sidonie'yi sudan çıkarıp bir havluya sardı, masaya götürdü. Orada kurulayıp başını, göğsünü, sırtını yağla ovdu, belden yukarısına sıcak bir bez sardı, altını değiştirdi.

Manfred peşini bırakmıyordu. Benim babam onun da mı babası?

Ya ne olacak.

O zaman bizim de böyle siyah olmamız gerekirdi.

Kadın güldü. Bu da senin hoşuna giderdi.

Evet, çünkü o zaman yıkanmam gerekmezdi.

Hans Breirather eve geç geldi. Sosyal demokrat partinin kendini savunmak amacıyla oluşturduğu Cumhuriyetçi Savun-

ma Birliği* 1927 yılında Hans'a bölge sorumluluğu görevini vermiş, o da biraz tereddütten sonra kabul etmişti. Savunma Birliği'nin otuz üç martında yasaklanmasından beri iki kat daha dikkatli olması gerekiyordu. Jandarmanın işçi lojmanlarına uğramadığı, duvarları yoklayıp silah aramadığı, Breirather'in ve sosyal demokrat olarak bilinen öteki işçilerin evlerini aramadıkları hafta geçmiyordu. Eskiden erkeklerin hafta sonları gayet serbest katıldıkları talimlerin, şimdi büyük bir gizlilik içinde yürütülmesi gerekiyordu. Yine mart ayında Başbakan Dollfuss parlamentoyu dağıtmıştı, adım adım bir diktatörlük kuruyordu, sansürü yürürlüğe sokmuş, 1 Mayıs yürüyüşünü yasaklamış, grev hakkını kısıtlamış, ölüm cezasını yeniden uygulamaya koymuştu; aşırı sağcı Heimwehr'i** destekliyordu. Savunma Birliği'nin yasaklanmasını işsizlik yardımının kısılması izlemişti ve Hans Viyana'daki parti yönetiminin bunlara sessiz kalışını öfkeli üyelere nasıl anlatacağını bilemiyordu; zaten kendisi de onları anlamıyordu. Gerçi parti hâlâ ayaktaydı, muhafazakârlara, düşmana karşı duyulan öfke, kendi liderlerine karşı duydukları hoşnutsuzluktan hâlâ daha güçlüydü ama, iş olmayınca bir hedefin de olmayacağı ve partinin dişsiz bir et yığınından ibaret olacağı görüşü giderek güç kazanıyordu. Hans'a ve daha çok, her cumartesi, erkeklerin evde bulunduğu öğleden sonraları, Letten'e üye ödentilerini toplamaya giden Josefa'ya pek iç açıcı sözler söylenmiyordu. Yalnızca bir günde, şubelerinde kayıtlı kırk üyeden yirmi sekizi parti kimliklerini Josefa' ya geri vermişti; kimileri işini kaybetme korkusuyla, kimileri de işlerini kaybettiklerinden ve yeni bir iş peşinde olduklarından. Kimbilir daha neler olacak veya orası sizin işiniz, biz karışmayız, deniyordu. Ama kızıl Letten hâlâ dayanıyordu, hatta jandarmaların burunlarını davetsizce her odaya sokmalarından beri daha da kaynaşmıştı. Bir sabah Steyrli bir yoldaş, kentte silahları artık nereye saklayacaklarını bilmediklerinden,

Republikanisches Schutzbund: Sosyal demokratların yirmili yıllarda güçlenen sağcılara karşı oluşturdukları yarı askeri bir örgüt. Metnin akışını bozmamak üzere "Savunma Birliği" terimi kullanılacaktır. (Ç.N.)

Heimwehr (Vatan savunması): Avusturya'da faşizmin gelişimine ön ayak olan faşizan, yarı askeri bir örgüt. (Ç.N.)

Josefa'ya üç tüfek bırakmıştı; adamın evden çıkmasıyla jandarmanın mutfağa dalması bir olmuş ve kadına vicdanının gerçekten rahat olup olmadığını sormuştu. Koppensteiner'le en azından konuşulabiliyordu. Sivri biri değildi. İşini inandığından dolayı değil, daha çok görev duygusuyla yerine getiriyordu. İki tek şnaps attıktan sonra, tüfeklerin hâlâ duvara dayalı durduğu yatak odasına bakmadan çıkıp gitti.

Bir mayısta yerleşim merkezi yeniden kızıl bayraklarla donatılmıştı; son bir şenlik, fırtına öncesi yanıltıcı durgunluk, ertesi gün jandarmalar Hans'ı yatağından kaldırmıştı. Hans'ın komandosu altındaki Savunma Birliği'nde birlik liderliği yapan işsiz duvarcı ustası Alois Fuchs'un yerini keşfetmişlerdi. Daha bir mayıs gecesi duvarlara ve ağaçlara şevkle afiş yapıştıran Fuchs'u iki adam uyarmıştı: Dikkatli ol, biri sizi ispiyonladı. Fuchs ertesi sabah, mitinge gitmek üzere evden çıkmak isterken, "Heimwehr"cilerin evi sardıklarını fark edene dek bu sözlere kulak asmamıştı. Tekrar odaya geri dönmüş, masanın başına oturup çaresiz, jandarmaları beklemişti. Bir saat geçmiş, artık sabrı tükenmeye başlamıştı. Sonunda dayanamayıp, karşıdaki kahveye gitti. Yandaki masada dört jandarma iskambil oynuyorlardı. Jandarmalar sonunda gerinip kalktılar. Fuchs da peşlerinden. Çıkışta adamlardan biri Fuchs diye birinin nerede oturduğunu sordu. Orada, karşıda, dedi Fuchs ve ekledi: ayrıca o benim. Biraz sonra jandarmaların çağırdığı duvarcı ustası geldi; ama baca duvarını sökmesine gerek kalmamıştı. Fuchs nakliye için her şeyi hazırlamıştı. Böylece resmi makamların eline 50 el bombası, 15 topçu tüfeği, 2 filinta ve 509 askeri mermi geçmişti, koyu muhafazakâr "Steyrer Gazetesi" bir sonraki sayısında: *İşte "sonuçsuz" bir arama, saygıdeğer yoldaşlar* diye alay ediyordu.

Jandarmalar Fuchs'la birlikte Savunma Birliği takım komutanı Sepp Niedermayr'ı ve Hans'ı da tutuklamışlardı. Josefa'nın göğsünün altında bağlı taşıdığı Hans'ın tabancasını bulamamışlardı ama. Bu üç adam, patlayıcı maddeler yasasına muhalefetten dört ay gözaltında tutulmuş, ardından mahkeme kararа bağlanıncaya kadar serbest bırakılmışlardı.

Manfred, merdivenlerde babasının ayak seslerini duyduğunda kapıya koştu. Baba, çabuk gel, eve bir kız çocuk aldık. Hans sonunda mutfağa geldiğinde, Josefa'nın bir tanıdıktan ödünç aldığı beşiğin yanında duran Manfred'in sabırsızlıktan dizleri titriyordu. Adamın dili tutuldu. Eli kapı mandalında, eşikte apışıp kaldı.

Kapıyı kapat, dedi Josefa, içeri soğuk giriyor. Hadi artık bir şey söyle.

Hans masanın başına oturdu, sandalyesini uyuyan Sidonie'yi göreceği şekilde ayarladı ve derin bir nefes aldı.

Hangi şeytan dürttü seni böyle.

Josefa tekrar rahatlamıştı. Kocasına öğlen pişirdiği hamur köftesi ve lahanayı ısıttı, kocasının sonunda kalkıp beşiğe doğru gitmesini izledi. Sidonie uykuda içini çekti, Hans ürkerek bir adım geri attı.

Josefa, gece kızın ağlamasına uyandı. Hans'ı dürterek: Sidonie bağırıyor. Getirir misin, dedi. Hans, uyku sersemi kalktı, kadın komodinin üstündeki ışığı yakarken, ağır ağır mutfağa gitti. Kucağında çocukla geri geldi.

Islanmış. Altını değiştireceğim.

Bakalım hâlâ becerebiliyor musun?

Deneyeceğim.

Hastane personelinin iddialarının tersine, Sidonie pek öyle sağlıklı değildi. Gözleri, kulakları ve burnu iltihaplıydı. Josefa her sabah yastığın kılıfını değiştirmek zorunda kalıyordu. Ayrıca kızın her iki ayağında da kabarcıklar çıkmıştı, giderek büyüyen bir şişlik. Kadın sonunda çocuğu sarıp sarmaladı ve belediye doktoruna gitti.

Schönauer'in bekleme odası doluydu; yumuşak kalpli olarak bilinirdi, sigorta yardımı kesilenleri bedava muayene ederdi. Josefa baş sallamalarıyla ve mırıltılı selamlarla karşılandı. Sidonie'yi göstererek, kimi aldın böyle başına, diye sordu biri; alçak sesli gülüşmeler, sonra erkekler yine kafa kafaya verip kasabada daha uzun süre sohbet konusu olacak ve Sierningli jandarmaların aydınlattığı bir cinayet üzerine konuşmaya daldılar.

Geçen mayıstan beri işsiz olan tornacı Karl Pröll kayıptı. Savaş sefaletinin ve işe yaramamanın verdiği aşağılık duygusunun kabalaştırdığı Pröll'ün son olarak kaldığı sürekli bir yeri yoktu. Çoğu gecelerini, dul bir ormancı ve hesap uzmanının işlerini yürüten sevgilisi Anna Moshammer'in odasında geçiriyordu. Genç kadın, sertliğini sevgiye, çaresizliğini aşk yoksunluğuna bağladığı Pröll'e sıkıca sarılıyordu. Pröll dayak tehdidiyle kadından para koparıyor, sonra bu parayı içkili lokantalarda çarçur ediyordu. Oralarda bol kesèden atıyor, yakında başarıya ulaşacağı Brezilya'dan söz ediyordu. Köylü gençler, dev hayvan sürülerinden, yılda dört kez ürün veren –şeker, kakao– binlerce Joch* büyüklüğünde verimli topraklardan, bir palmiyenin gölgesinde asılı salıncakta kendisini yelpazeyle serinleten çıplak zenci kızlardan, bolluk içindeki bir yaşamın hayalinden bahseden Pröll'ü hem eğlenerek hem de büyülenerek dinliyorlardı. Hemen fark edilmese de, Pröll'ün ortadan kaybolmasının ardından, kimileri bir geziye çıktığını, kimileri de Almanya'da Nazilerin saflarına geçtiğini söylüyordu, ama kimse kesin bir şey bilmiyordu; Brezilya'yı daha baştan hesaba katmıyorlardı. Anna Moshammer, kendisini birkaç kez dövdüğü için, Pröll'ü yatak odasına almadığını söylüyordu yalnızca. Bunun üzerine Pröll demir parmaklıklı pencereden kendisine küfürler savurmuş. Bu bilgileri yetersiz bulan ve kadının bıraktığı ürkek izlenimden şüphelenen jandarmalar, kadının odasını aramış, evin bodrumunu kazmaya başlamışlar, ama bir sonuç alamamışlardı. Aylar sonra Anna'nın abisinin kayıp adamın pardesüsü ile dolaştığı söylentisi yayılmıştı. Soruşturmalar bu iddianın tutarsızlığını ortaya koymuştu. Hiçbir şey duymayan ve görmeyen Anna'nm patronu bir kez daha sorguya çekilmişti.

Ancak çok sonraları, otuz üç yılının mayıs ayında, sabahın erken saatlerinde, Anna Moshammer'in evin bahçesinde çalıştığı Siering jandarmasına gizlice bildirilmişti. Bunun üzerine jandarmalar yeniden kazmaya başlamışlar ve kısa süre sonra, yem pancarlarının altında, bir erkek iskeletine rastlamışlardı.

* *Joch*: ölçü birimi, bir çift öküzle bir günde sürülebilecek kadar tarla. (Ç.N.)

İnkâr etmenin anlamı yoktu artık. Moshammer, Pröll'ün patronunu soymak ve öldürmek istediği için cinayeti işlediğini itiraf etmişti. Birdenbire Pröll'ün kendisini sevmediğini anlamış ve böylece onunla birlikte tüm özlemini –juri mahkemesinin genel kabul gören tesbitiyle– kasıtlı öldürmüştü. Josefa Breirather, sıra kendisine gelinceye kadar, bir saat boyunca, öyküyü tüm ayrıntılarına kadar dinlemek zorunda kalmıştı.

Josefa, kucağında Sidonie ile muayene odasına girdiğinde, doktor başını çevirip bakmamıştı bile. Ne yazayım ben şimdi, parasını kim verecek.

Kocam, dedi Josefa. Size hiçbir zaman borçlu kalmadık.

Schönauer başını salladı. Hem bu kara şeyle buraya ne diye geliyorsunuz. Buraya hiç yakışmıyor.

Demek öyle ha, dedi Josefa. Teşekkürler, doktor bey, anlaşıldı. Arkasını döndü ve dışarı çıktı.

Sonra Steyr yakınında yıkılmaya yüz tutmuş bir barakada yaşayan ve insanların şifalı güce sahip olduğuna inandıkları bir kadın, elini bile sürmeden çocuğu dikkatlice gözden geçirdi. Josefa ceviz ağacının yapraklarını toplayıp, lahana küspesi ve kaya tuzu bularak bunları kaynatmalıymış. Kaynatılmış suyu, en iyisi ayın yükseldiği günlerde, iki gün boyunca bir kapta bekletip çocuğun vücuduna sürmeliymiş. Ama dikkat! diye uyarmıştı kadın. Yalnızca ayak bilek kemiklerine kadar.

Bir ay sonra kabartılar kaybolmuş, altı hafta sonra da Sidonie'nin yüzü temizlenmişti. Vicdan azabı çeken ve bir kez daha çocuğu görmeye gelen doktor, bu işi kimin başardığını bilmek istemişti. Bunun üzerine Josefa yalnızca: Önemi yok, sizi ilgilendirmez, demişti.

Karı koca, kıza kendi öz çocuklarıymış gibi davranıyorlardı. Çocuk bir keresinde "mavi" öksürüğe yakalanmıştı; kramplarla sarsılıyor, nefes alıp verirken soluk soluğa kalıyor, hırıldıyor, balgam çıkarıyor ve bir dahaki nöbete kadar nefes nefese, kızarık gözlerle beşikte yatıyordu. Josefa gece gündüz çocuğun yanı başında oturmuş, ona limon suyu ve doğranmış salata yaprağı ile yulaf ezmesinden yaptığı çorbayı içirmişti. Çocuğun altına koyduğu bezleri papatya suyuna banmış, baldırlarının

altına soğuk paketler koymuş, parmakları yara oluncaya kadar sıcak su banyosu yaptırmıştı. Ve sonunda Sidonie kurtuldu. Eğri bacaklarına rağmen güzeldi, berrak, kaygısız özünü yitirmemişti. Josefa'nın diktiği beyaz elbiseyle sevimli bir zenci çocuğunu andırıyordu.

Gençlik Dairesi'nin verdiği paraya muhtaç olacak değiliz, dedi Hans, karısına. Gerekirse Sidi'ye kendi başımıza da bakarız.

3

Babalığı evden alınıp Sierning Jandarma Karakolu'na götürüldüğünde Sidonie Adlersburg henüz bir yaşını bile doldurmamıştı. Hans'ın ellerine orada kelepçe takılmış ve süngülü tüfekle tehdit edilmişti. İtiraf et artık. Hadi konuş! Suskunluğu sürünce de: Biz seni yumuşatmasını biliriz.

Hans, üç gün önce, on iki şubat otuz dörtte, cezasını Steyr İlçe Hapishanesi'nde çekmek üzere giderken, Josefa ve çocuklara sarılmış, onlarla vedalaşmıştı. Aslında Breirather, Niedermayr ve Fuchs bunun için bir marta kadar beklemek konusunda önceden aralarında anlaşmışlardı – o zaman mahpusluk tamamıyla yılın sıcak dönemine denk gelecek, aileleri bu süreyi daha rahat atlatabilecekti; ilkbaharda ve yazın hayat daha ucuzdu, ısınmak için kömüre gerek yoktu; çocukların da ayakkabıya gereksinimi. Yemek işini çözümlemek daha kolay olurdu. Ama mahkeme kabul etmemiş ve süreyi ertelememişti. Böylece bu üç adam, Fuchs'un deyişiyle hiçbir şeyin olması gerektiği gibi olmadığı, temiz havayı içine çekerken çevresine bakman Niedermayr'ın ona hak verdiği o pazartesi sabahı yola koyulmuştu; yerde hâlâ kar vardı, ama ince beyaz örtünün altından yer yer kahverengiye çalan toprak belirmişti, havada bir bit yeniği vardı.

Karayolu boyunca ilerlerken, Letten sakinlerini derin bir şaşkınlığa boğan bir olay konuşmalarına hakimdi. Ocak ayının son haftasında, kapanmadan önce yaklaşık iki bin işçinin çalış-

tığı, eski silah fabrikasının, yerleşim merkezinin sembolü olan o iki bacası yıkılmıştı. Aslında fabrika satılacaktı; bir kâğıt fabrikası boş duran binalarla ilgilenmişti. Ama işçilerin beklentilerinin aksine satış görüşmeleri sonuçsuz kalmıştı. Binalar yıllarca kullanılmamıştı, fabrikanın pencerelerine atılan her taşı varlıklarına yönelik bir saldırı olarak algılayan yöre sakinleri fabrikaya göz kulak olmuş ve onu korumuşlardı. Fabrikanın yeniden açılma umudu tamamen söndükten sonra, patlayıcı madde uzmanları işe koyulmuş ve işlerini ustaca yerine getirmişlerdi; fabrika bacaları, çevreye fazla zarar vermeden, oldukları yere çökmüşlerdi. Basınç dalgasının etkisiyle yakın çevredeki birkaç pencere camı kırılmıştı yalnızca.

Bu üç adam, Çingene Dağı hizasında, Fuchs'un baldızıyla karşılaştıklarında bu konu hakkında konuşuyorlardı. Kız kardeşinin kocası ve beraberindekilerle tam da burada ve şimdi karşılaşmak kadını şaşırtmıştı. Fuchs niyetlerini açıklamış, ama bu kadının şaşkınlığını daha da arttırmıştı. Steyr'de olup bitenlerden haberleri yok muymuş? Kentin altının üstüne geldiğinden. Söylene göre ilk ölüler. Silahlı çatışma. Dükkânlar kapalıymış, işçiler siper kazıyormuş. Birbirlerine danıştılar, kararsızdılar, kadına inanmakta tereddüt ediyorlardı. Kadınların ileri geri konuşması işte. Hüküm süren adaletsiz düzenden farklı bir şeyler tasarlayabilen bu adamların içine dahi derin bir isteksizlik, ani değişim karşısında duyulan bir korku sinmişti, görev duygusu ağır basıyordu. Adamlar, Fuchs, kız kardeşimi mutsuz kılma, kendi ayağınla polise gidecek değilsin, diyerek peşlerinde zırıl zırıl ağlayan kadını dinlemeden yollarına devam ettiler.

Kente varmadan önceki son çukurlukta, birahanenin yanında, Breirather'in sanki bir yarış kazanacakmış gibi başını bisikletin gidonunun üstüne iyice eğen, hızla pedallara basan, neredeyse onları görmeden geçip gidecek komşusuna rastladılar. Adam nefes nefese, kadının anlatıklarını onaylamıştı, işçiler ayaklanmış, hem yalnız Steyr'de değil, Linz'de de çarpışıyorlarmış, Viyana'da grev varmış, daha fazla bilgisi yokmuş. Bu da Hans'ın geri dönmesine yetmişti.

Hans evden sırt çantasını ve tabancasını aldı, Josefa hüngür hüngür ağlayarak ona silahı uzattı. Son bir içten kucaklaşma; ardından onu Steyr'den aşağı, Saaßerwald'e doğru inerken görmüşlerdi; öğleden sonranın akışı içinde Savunma Birliği üyeleri burada toplanmıştı; yalnızca birkaçı, jandarmalar gelip kendilerini tutuklayıncaya kadar evde oturmayı yeğlemişti.

Her yeni gelen olup bitenleri çarpıtan söylentilerle geliyordu, yanlış haber veya yarı gerçek bu söylentiler tekrar tekrar anlatılıyor, allanıp pullanıyordu, öyle ki Steyrli yoldaşlarıyla hâlâ bağlantı kuramayan Hans, kendini tahminlere ve önsezilerin akışına bırakmıştı. Silahlar dağıtıldıktan sonra, 97 adam üşüye üşüye, kente girmeden bir önceki köy olan Christkindl doğru, hep ağaçları siper ederek yol aldılar, burada hâlâ güvencede sayılırlardı. Breirather'in kız kardeşinin çalıştığı Verem Sanatoryumu'nun yakınlarındaki köy evine sığındılar. Adamların hemen uykuya dalabilmeleri için, olay henüz çok yeniydi. Umutlarını bundan böyle daha fazla beklemeyecek olan Kızıl Viyana'ya, sosyal demokrat liderlere bağlamışlardı, hatta Fuchs, bir dost donanma birliği olan Çek Tuna Gemilerinin hülyasına dalmıştı; donanmanın devreye girmesiyle mücadele işçilerin lehine sonuçlanacakmış.

Ardından, geceyarısından iki saat sonra, kentte top seslerinin başladığını duydular. Steyr'deki arkadaşlarının karşı karşıya bulundukları tehdit, onlara yeniden güçlü ve haklı olma duygusu vermişti: Ne orduyu ne de sağcıların mücadele birliği Heimwehr'i savunuyorlardı, hayır: Onlar toplumun istencini savunuyorlardı! Aceleyle Steyr'e doğru yürüdüler. Ama daha kent sınırında, polis kordonunun önünde, kararlılıkları ikirciklenmeye dönüştü. Karşı taraftakiler ateş etmiyordu, kendileri de ateş etmedi. Şafak vaktinde Steyrlilerin Savunma Birliği'nin hastane arkasındaki mevzilerini takviye ettiler. Ama geç gelmişlerdi, güvenin giderek sarsıldığına tanık oldular; Linz, Viyana ve Steiermark'tan gelen acı haberler, işçi evlerinin pencerelerinde asılı beyaz bayraklar. Öfkeli, satılmış ve ihanete uğramış olmaktan emin, karanlığın desteğinde tekrar geri çekildiler. Birbirlerinden ayrılmadan önce, silahlarını Steyr nehrinin sağ kıyı-

sındaki bir ormanlıkta toprağa gömdüler. Hans Breirather sorgusunda susuyordu; haklı olduğunu biliyordu.

Letten işçi önderinin tutuklanmasından sonra Heimwehr gençleri yerleşim merkezinin girişine yığılmışlardı. Şimdi "Kızıl Yuva"ya girmeye cesaret edebiliyorlardı. Birbirlerine akıl danışırmış izlenimini uyandırdıkları "Tüketim Kooperatifi"nin önüne çekildiler. Kendilerini belli bir mesafeden izleyen işsiz çocukları, karşı taraftaki inişte toplanmışlardı. Adamlardan birinin kapıyı omzuyla nasıl kırmak istediğini gördüler. Jandarma bu niyetinde başarılı olamadığında, silahını çekmişti. Bir silah sesi duyulmuştu; bir tekme ve kapı açılmıştı. Adamlar şimdi dükkâna dalmışlardı, un çuvallarının üstünde tepiniyorlardı, çamaşır tozunu, tuzu, kahveyi yerlere döküyor, rafları deviriyor, çuval ve kutuları pencereden dışarı atıyorlardı, sonunda her şeyin üstüne su döktüler. Çocuklar şaşkınlıkla onları izliyorlardı. Karşı koymaktan çok çaresizlik içinde yaklaştıklarında jandarma tarafından kovuldular. Yağmacılardan biri eğilmiş ve kaptığı salamı zevkle ısırmıştı. "Heimwehr"ci seni, çalıntı salam hoşuna gitti mi, diye bağırdı çocuklardan biri.

Ardından Breiratherlerin evine çullandılar. Jandarma, elinde tabancayla içeri girip kendisini bir köşeye ittiğinde, Josefa ocağın başındaydı. Peşindeki adamlara yatak odasından başlamalarını ima etti jandarma. Adamlar orada dolapları parçalar, Josefa'nın güzel elbisesini yırtar, yatakları keserken, jandarma canı sıkılmış gibi mutfakta dolanıyordu, Josefa'nın sosyal demokratların selam sözcüğü "Dostlukla!"yı işlediği işlemeli örtüyü duvardan çekip kopardı.

Onu tekrar güzelce yerine asacaksınız, Bay Atzmüller.

Müfettiş Atzmüller, diye düzeltti adam.

Josefa gözünü ondan ayırmadan masaya gitti. Jandarma mahsusçuktan eğildi ve örtüyü sandalyenin üstüne attı. O sırada Sidonie bağırmaya başlamıştı, bu fırsatı, belli etmeden masanın çekmecesinden bir kâğıdı çekmek için kullandı Josefa. Bağırtıdan rahatsız olan adam, çocuğu susturması için kadına çıkıştı.

Josefa çocuğu beşikten aldı, öptü ve onunla sobaya doğru

gitti. İzlenmediğini hissettiğinde, saklanan tüm silahların listesinin yazılı olduğu kâğıt parçasını ateşe attı.

Dur, diye bağırdı Atzmüller. Ne attınız oraya öyle?

Kendiniz bakın, dedi Josefa sakin.

İkisi karşı karşıyaydı. Adamın üst dudağı titriyordu, silahını doğrulttu, ardından sakinleşti, elini lastik jopa attı ve bedeniyle Sidonie'yi korumak için hemen arkasını dönen Josefa'ya doğru kaldırdı.

Adamları öteki odalardan geldiğinde, Atzmüller kadını bıraktı; ani öfkesine başkalarının tanık olmasından rahatsız olmuştu. Sert bir şekilde bir şey bulup bulmadıklarını sordu. Adamlardan biri hayır anlamında başını salladı. Ama burada mutlaka keşfedilecek bir şeyler vardır. Mutfak dolabına gitmek istedi. Josefa adamın yolunu kesti.

Bak sen, dedi Josefa. Schopf Max da yağmacılara katılmış. Baban buna ne diyecek?

Öteki bundan rahatsız olmuştu. Çekil şurdan!

Josefa olduğu yerde kaldı.

Bu kadını tanımıyorum, dedi Schopf ve pis pis gülmeye çalıştı.

Demek beni artık tanımıyorsun, dedi Josefa. Oysa birlikte okula gitmiştik. Matematiğin hâlâ öyle kötü mü?

Şimdi jandarma devreye girmişti. Rahat bırakın adamı. Burada yapılan resmi bir iş. Josefa'yı kenara itti.

Adamlar mutfak dolabına dadandılar, raftan tabak ve fincanları aşağı süpürüyorlardı, çatal bıçak kutusunda para buldular; Josefa'nın geçen hafta tahsil ettiği parti üye aidatlarıydı bu paralar, bir de Breirather'in tasarruf cüzdanını; Atzmüller cüzdanı cebine attı.

Adamlar gürültü patırtı ile merdivenlerden indikten sonra, Josefa bir süre dağınıklığın ortasında oturdu, yorgundu ama ümitsiz değildi, Sidonie'ye sıkıca sarıldı. Ortalığı toplamada kendisine yardım elini uzatan komşu kadınlar, onu bu halde buldular.

Hans ve arkadaşları, Müllerlerin kamyonuyla tıka basa do-

lu hücrelere dağıtıldıkları Steyr Polis Hapishanesi'ne sevkedildiler. Ardından gerekçesi pek belli olmayan bir seçme yöntemiyle götürüldükleri sorguda, kendilerini ağır cezaların beklediğinden söz etmişti memurlar; onları ağır suçlamalara maruz bırakan düzmece itirafları okuyor ve inkâr ettikleri takdirde ailelerinin başlarına gelebilecek şeylerden söz ediyorlardı. Bütün bunlar çoğunu yıldırmamıştı; ama bazıları yenilgiden ve uykusuzluktan bitkin düşmüş, tebeşir gibi solgun bir yüzle hücreye geri dönmüştü, bulanık gözlerle korkularına sığınmışlardı.

Ayın on yedisinde hapishane avlusunda bir idam sehpası kuruldu. Çevre köylerden gelen iki doğramacı –Steyr'de bu işi üstlenecek kimse bulunamamıştı– ilerde kendilerinden intikam alınacağı korkusuyla başlarına kumaştan birer maske takmışlardı. Hans'ın dışında hücredeki bütün adamlar pencere kenarında bir yer kapmak için itişip kakışıyordu, faltaşı gibi açılmış gözlerle doğramacıların yavaş, alışkın el hareketlerini izliyorlardı; hepsinin başına gelecek bir kader için özenli, dikkatli hazırlıklar; Savunma Birliği'nin on üyesi çatışmada ölmüştü, on birincisi ibret olsun ve diğerlerine ders olsun diye asılacaktı: *Sepp Ahrer, 30.8.1908 doğumlu, bekâr, Steyr'de çilingirlik yapıyor, işsiz...* Cumhurbaşkanının af hakkını kullanmamasından sonra, karar, akşamın geç saatlerinde tutukluların karınüstü yere uzanmak zorunda oldukları hücreye yayılmıştı. Pencereleri kapatın! Yere yatın ve çıt çıkarmak yok! diye havladı bir gardiyan gözetleme deliğinden. *Bu vesile ile cinayet suçunu işlemiştir, idam edilmek yoluyla ölüm cezasına çarptırılmasına ve mahkeme masraflarını karşılamasına karar verilmiştir.* Yetkili makamlar son günlerde canla başla bir cellat aramıştı, boşuna, ta ki "küçük" köylü Franz Wurm kendilerine başvurana dek; onun da ömrü uzun olmayacaktı. Wurm, domuz ve hayvan kesimi konusundaki deneyimlerine dikkat çekmişti, ama bir şeyler yolunda gitmemişti; ya ip ters düğümlenmiş ya da cezaya çarpıtılan adamın boynuna üstünkörü takılmıştı, nitekim Ahrer dakikalarca idam sehpasında debelenmiş, iki jandarma bacaklarına asılmak zorunda kalmıştı; hücreden bile duyulan bir çatırdamayla asılanın boynu kırılana kadar sürüp giden, Hans'ın görmekten kur-

tulduğu korkunç bir manzara. *Ölüm saati 23. 45 olarak belirlenmiştir.*

Korku ya da nefret erkeklerin belini bükmüştü. Hans'ın uğruna canını feda edeceği Niedermayr örneğin, Garsten hapishanesinde bir hücreye konmasının hemen ardından Başbakan Dollfuss'un resmini duvara asmıştı. Ötekiler vurdumduymazlığa vurmuş, politikadan söz etmek istemiyorlardı, yalnızca bu delikten kurtulmak, göze batmadan yaşamak istiyorlar, iz bırakmak istemiyorlardı. Hans boyun eğmiyordu, bu da yengi sahiplerini tahrik ediyordu, aşağılanmadan yenilgi olmaz, en iyisi, dedi bir jandarma, Breirather'in çocuğunu elinden almak; Manfred'i, yoksa o da bir asi olur, anne babası gibi bir kızıl. Sidonie'nin lafı bile edilmiyordu henüz, bir Çingene kızı intikam aracı olarak işe yaramazdı.

Hans'ın on sekiz aya mahkûm edilmesinden sonra, Josefa çocukları geçindirebilmek için canını dişine taktı. Aylık geliri, Gençlik Dairesi'nin Sidonie için verdiği otuz şilin ve Manfred için aldığı on şilin çocuk parasıyla sınırlıydı. Yalnızca kira on bir şilin tutuyordu. Kızıl Yardım örgütü tutuklu ailelerine verilmek üzere beş, iki ve bir şilinlik makbuzlar bastırmıştı. Ama Josefa'dan kimse bunları satın almıyordu, daha çok eline birkaç kuruş tutuşturuyorlardı veya komşu kadınlar Manfred'i yemeğe davet ediyordu. Birkaç ay sonra yoksullara yardım girişimi başlatıldı, bunun ardında kimin olduğu pek bilinmiyordu; belki Kuakerler ya da adından anlaşıldığı gibi –İngiliz Yardımı– İngiliz Yardım Komitesi. Josefa on dört günde bir, çocuk arabasında Sidonie, elinde Manfred kente gidiyordu; hep Sierninger Caddesi boyunca, ardından Kirchen Sokağı'ndan aşağı, ortaokulun karşısındaki evin giriş katında, yaşlı iki hırçın kadının kendisine bazen biraz un, bazen birazcık domuz yağı verdikleri Michaeler Meydanı'na iniyordu. Bu bir teşekküre yetiyordu, ama yaşamaya değil.

Çaresizlik içinde Garsten Belediye Başkanı'na başvurdu Josefa, başkandan, küçük bir yardımda bulunmasını istedi. Belediye başkanı kadına çıkıştı, artık çalışsınmış, çocukları başkasına versinmiş veya her neyse işte, vatanperver insanlar güçlü ol-

masaymış şubat ayında gözünü kırpmadan kendisini, yani belediye başkanını öldürecek bir tutuklunun karısına devletin parasını verecek değilmiş, bu paralarla daha hayırlı işler yapmayı düşünüyormuş; mezarlığa dökme demirden parmaklıklar, gelenekleri korumaya yönelik etkinlikler, yeni bir itfaiye püskürtücüsü.

Ardından kilise kadının peşine takılmıştı. Hans ve Josefa Haziran 1928'de evlenmişlerdi, Josefa'nın akrabalarının karşı çıkmalarına rağmen yalnızca nikâh dairesinde. Hans için kilise nikâhı söz konusu olamazdı, savaş tutuklusu olarak geri döner dönmez kiliseyle ilişkisini kesmişti çünkü. Bir keresinde İtalya'da, Papa'nın arkasındakilerle birlikte önünden çabucak geçip gitmesini görmüştü, dışsal ihtişam ve yalnızca esir askerlerin günahlarıyla ilgilenen rahiplerin kibirliliğiyle kendi yoksullukları artık uyuşacak gibi değildi. Şimdi Sierning rahibi Josefa'ya selam yolluyor ve kendisine uğramasını istiyordu.

İyi, dedi Josefa kendisine haberi getiren kadına, bir ara uğrarım.

Öteki kadın, kaygılı: Ama ne kadar erken olursa, o kadar iyi.

Tamam, belki yarın bile giderim.

Sonunda cemaati yeni bir org almaya razı etmeyi başaran rahip Treml, lafı fazla uzatmadı. Josefa'nın kiliseye tekrar girmekten başka seçeneği yokmuş. Kendisini yalnızca bu yüzden mi çağırmış kiliseye. Rahip anlamlı bir şekilde başıyla onayladığında: Benim için başka yapacak bir şeyiniz yoksa. Biraz düşüneyim o halde.

İki gün sonra ikinci çağrı geldi, bu kez ilkokulun müdüründen. Hayır, şikâyet edilecek bir şey yokmuş, tam tersi. Terbiyeli ve zeki, ama dinsiz olduğu için kötü notlar alan bu çocuğa yazık oluyormuş. Müdür, Bayan Breirather, Manfred'i vaftiz ettirin, diye yalvardı kadına. Ona olan sevginiz adına.

Josefa okuldan eve geldiğinde posta kutusunda yine bir çağrı mektubu buldu, bu kez kendisinden edebiyatçı olarak söz ettiren, "Hapishane" başlığını taşıyan ve Enrica Handel-Manzetti'nin yazdığı önsözle, ciltli baskısı topu topu 7,70 şiline satı-

lan bir kitap yazan Garsten'de hapishane rahibi monsenyör Arthofer'den. Arthofer, Josefa'yı bir görüşme için bekliyordu. Josefa Sidonie'yi teyzesine götürmüş, Manfred'e yemeğini pişirmiş ve Garsten'e kadar sekiz kilometre yürümüştü. Rahip onu biraz fazla iyi karşılamıştı. Sevgili Bayan Breirather. Muhakkak kocanızı ziyaret etmek istiyorsunuzdur. Biz sonra biraz sohbet ederiz. Josefa karşıdaki ziyaretçi odasına gitti, bu davete biraz şaşırmıştı; çünkü normalde Hans'ı on dört günde bir, ancak yarım saat görmesine izin veriliyordu.

Biliyorsun, dedi Hans.

Neyi?

Tekrar kiliseye girmek zorunda olduğumu.

Zorunluluk diye bir şey yok, diye bağırdı Josefa. Bu yalnızca bizi ilgilendirir.

Manfred için, dedi Hans.

Tekrar rahibin önüne çıkarıldığında Josefa sinirlerine hakim olamadı. Konuşacak bir şey yokmuş, biliyormuş, ayrıca evde çocuklar bekliyormuş. Arthofer öfkelenmişti, iyilikle olmayacaksa, o halde kötülükle, çirkin bir şantaj diye bağırdı Josefa, radikal bir komünist karısısınız, diye yanıtladı rahip. Teşekkür ederim ve hoşçakalın, dedi Josefa.

Böylece sürüp gitti. Bir yazıyı bir başkası izliyordu, bir çağrının ardından bir başkası geliyordu. Josefa allak bullak olmuştu. Şimdi babalık da yapması gereken Manfred için duyduğu kaygı, ertesi gün yiyeceği nereden bulacağı endişesi, kâh söz vererek kâh tehdit ederek kendisini sağa sola yollayan adamlarla konuşmak.

Vicdanına seslendikten sonra, Hans'ı sonunda dize getirmişlerdi. Nitekim yakınlarının kötü durumda olmasının suçlusu kendisiymiş, yürürlükteki yasalara karşı gelmeseymiş, onlar da şimdi sefalet çekmezlermiş. Yalnızca imzalaması gerekiyormuş, burayı, hayır, daha aşağıyı, evet orayı, ailesine iyi bakılacağını onaylamalıymış; karşılık beklemeden, merhamete dayalı, daha önceleri Tanrı'ya ve kiliseye yaptıkları dikkate alınmadan, başkalarını sevmenin bir eseri olarak yapılacak bir yardım, Mesih kinci değil, dedi Arthofer Hans'a, o düşmanını da severmiş,

yola geldiğine, ıslah olduğuna ilişkin en ufak bir işaret yeterliymiş, eski kavganın üstüne set çekilirmiş, bütün dünya yeminimizi duysun: Tüm çabamız vatan için!

Dini nikâh hafta içinde bir gün oldu. Katılanlar: Üstünde beyaz giysisiyle hapishane rahibi, daha yeni hapishane bahçesinden alınıp getirilen, üstünde mavi iş pantolonu ve ayaklarında kirli lastik çizmeleriyle Hans, yeni kolalanmış bluzu ve pileli eteğiyle Josefa. Karı koca arasında üstünde uzun pantolonu, beyaz gömleği, kazağı ile Manfred oturuyordu, yanlarda iki gardiyan; bunlar aynı zamanda nikâh şahidiydi. Onların arkasında boş sıralar. Arthofer Josefa'ya bir dua kitabı uzattı, okuyun, size iyi gelecektir. Kadın kitabı fırlattı, öfkeliydi, şimdi de pes etmiyordu. Nikâh başka koşullar altında, zor kullanılmadan ve aşağılanmadan gerçekleşmemiş olsaydı, Josefa yine de bir şeyler hissedecekti. Birlikteliklerinin bu özgün koşulları altında Hans'ı, onun ufak tefek görüntüsünü, ince yüzünü sanki ilk kez görüyordu. Hans gardiyanlar arasında kilise kapısından içeri girip loş ışıkta kendisine doğru geldiğinde duygulanmış ve içini bir mahçupluk kaplamıştı. Sonradan kendisini ziyaretçi odasına götüren bekçi de bu garip, nerdeyse şölen havasına karşı koyamamıştı. Normalde körelmiş, tüm ricalara kulağı tıkalı, yalnız ve yalnızca hapishane düzenine bağlı bu adam da kadının Hans'a ufak bir paketi vermesine göz yummuştu; biraz domuz pastırması, komşu bir kadından, biraz hamur tatlısı, bir başka komşudan ve eski iş arkadaşlarından üç paket sigara.

Sonra, dönüşte, Manfred yanı başında tıpış tıpış yürürken, kadının yüzünden gözyaşları iniyordu.

Josefa gözyaşlarını silmedi.

4

Hans Breirather, 1935 yılının mart ayında erken salıverildiğinde, evde daha büyük bir aileyle karşılaştı. Josefa, kızın annesinin ricaları üstüne bakım için ikinci bir kız çocuğu almıştı eve; bir köylü kızı olan anne, sonunda Hollanda'da hizmetçi olarak iş bulmuştu. Hilde, Sidonie'den dört ay büyüktü, onun gibi narindi; ama yuvarlak, tombul bir yüzü vardı. Daha ilk günlerden itibaren Josefa'nın yanında kendini çok iyi hisseden bu çocuk, bir erkeğin yanında, bir erkeğin yalnızca ona bakmasıyla bile açıklanamayan bir korkuya kapılıyor, sonra bağırmaya başlıyordu, yatıştırılacak gibi değildi, uykuda bile inliyordu. Çevredeki bir çiftçinin yanında çalışan kızın öz babası, onu ziyaret etmeye bile cesaret edemiyordu; çünkü babası kapıdan içeri girer girmez, kız ağlamaya başlıyor ve feryat figan, masanın altına sığınıyordu.

Sidonie, güvensiz bacaklarıyla, hapishane kapısından çıkmakta olan Hans'a doğru koşmuştu hemen, Hans'ın kucağına çıkmış, esmer elleriyle onun saçlarını darmadağın etmişti. Hans, öteki kız çocuğu da kucağına alma girişiminden ürkerek vazgeçmek zorunda kalmıştı; Hilde'nin çığlıkları ayyuka çıkmıştı, kız korkmuş olmanın tüm belirtileriyle Josefa'nın eteğinin altına kaçmıştı. Hilde, Hans'a ancak yavaş yavaş güven duyabilmişti, bir süre sonra sıkılganlığını üstünden atmış ve babalığının sevgisini kazanmak için Sidonie'yle yarışa girmişti. Akşamları, her birinin elinde bir terlik, özlemle onu bekliyorlardı.

Hans, salıverilmesinden sonra bütün yaz işsiz kaldı; sonra, politik karşıtlığa rağmen, Hıristiyan-Muhafazakâr kanattan bir tanıdığın tavsiyesi üzerine Steyr işletmelerinde tekrar işe girdi; bu kez eksantrik milleri zımparaladığı otomobil-yapım bölümünde.

Breirather yalnız kalmıştı. Letten işçileri, birkaç sosis ve ahududu şurubu karşılığında rejim tarafından desteklenen birliklerin yürüyüşlerine katılmıyorlarsa eğer, Hans'ın aralarında tanıdık yüzlere rastladığı yasadışı nasyonal sosyalistlere koşuyorlardı. Yürüyüşlerden sonra Breirather'in oturduğu evin 200 metre uzaklığındaki Hochrainer kahvesinde oturuyorlardı; hepsinin üstünde siyah, uyluk kısmı bol kilot-pantolonlar, yazın dize kadar beyaz çoraplar. Kafaya diktikleri bira ve şnapslarla birlikte sosyal demokrat liderlere ve horoz tüyü ile süslü başlık taşıyan aşırı sağcılara karşı horgörülerini ve nefretlerini saçıyorlardı. Kahve sahibi Hochrainer, bunlardan iyi para kazanıyordu. Aslında kendisi onlardan biri değildi; ama şubat otuz dörtte başkaldıranları bastırmak üzere askeri konvoyu taşıyacak bir trene makinistlik yapmayı kabul etmediği için ona saygı duyuyorlardı. Bütün öteki birahanelerde siyah kurdeleli Dolfuss'un fotoğrafı haçın yanında asılıydı, Hochrainer'in kahvesinde kafa ve kol emekçileri başbaşaydı.

Hans'a da yanaştılar, gel bize katıl, kızıllarla işin ne. Biraz neşeli olduklarında: Zaten partide bir tek sen kaldın. Hans gülüyordu yalnızca, biraz çaresiz, bir şeyi yanıtsız bırakmanın sıkıntısıyla, bir an önce dumanaltı kahveyi terk etmeye çalışıyordu. Akşamları evde, ilk Noel ikramiyesiyle alman radyonun önüne oturuyor ve Alman Radyosu'nda Hitler'in konuşmalarını dinliyordu, bana yutturamazlar, dedi Josefa'ya, o bizi felakete sürükler. Ardından tekrar radyonun ayar düğmesini çeviriyordu, bir yıl sonra, hışırtı, cızırtı, kuvvetli feding, kızarmış kulaklarla Barcelona'dan yayın yapan CNT Radyosu'nda, mırıltıyla eşlik ettiği Himno de Riego* marşı ile sona eren Alman Saati programını dinliyordu. Neden biz değil de, onlar!

* İspanya Cumhuriyeti'nin milli marşı. (Ç.N.)

Hans'ın evde kalmasından beri, Hilde ile birlikte yerleri iyice daralmıştı; iki kız mutfakta, Manfred anne ve babasının yatak odasında yatıyordu. O dönemden kalma bir fotoğrafta, Sidonie gülerek başını çevirir ve onun çıplak dizine elini atarken, bahçe duvarının üstünde iki kızın arasında oturan Manfred, biraz şeytani, biraz utangaç kameraya bakıyor. Belki de yaş farkı çok fazlaydı ya da buna neden olacak bir durum çok nadirdi – nitekim Hilde ve Sidonie'ye daha fazla ilgi gösterilmesine rağmen, Manfred kız kardeşlerini hiç kıskanmıyordu. Josefa bazen vicdan azabı duyuyordu, sorun çıkarmayan çocuklarla daha az ilgilenildiğini söyledi Hans'a. Yalnızca bir keresinde, 1936 yılında, Noel'den önce, Hans Steyr işletmelerinden hurma, çikolata ve bir konserve sardalya balığından oluşan bir paketi iş dönüşü eve getirdiğinde, Manfred bunu diğerleriyle paylaşmakta zorlanmıştı. O gün hepsini kendisi almak istemişti.

Sardalya kutusu yıllarca kızların işine yaradı. Kara hindiba çiçekleriyle döşenen kutu, kızlara göre ağaç köklerinin altında yaşayan beberuhi ve cüceler için rahat bir yataktı. Yazları ketenden barakalar evleriydi, kızlar orada kumaş artıklarıyla süsledikleri şişeden bebekleriyle yaşıyorlardı. Esmer tenine ve parıldayan siyah saçlarına rağmen, Sidonie komşu çocukları için bir oyun arkadaşı daha demekti. Yalnızca birbirlerinden ayrıldıklarında, hırsız jandarma oynadıklarında, yakaladım, hayır yakalayamadın, yakaladım, ya da kumaştan bir topla oynadıklarında, vuruldun, ıskaladın, diğerleri bir küfür bulmakta güçlük çekmiyorladı: Çingene. Çingene çocuğu. Ne de olsa bir Çingenesin. Ya da erkek çocuklar ondan kurtulmak istediklerinde: Toz ol, arap. Ama sonra, Çingenelerin yakınlarda kamp kurduklarını duyduklarında ya da gördüklerinde, tekrar kızla ilgilenirler, elinden tutup eve koşarlardı. Bayan Breirather, çabuk, Çingeneler burada, kapıyı kilitleyin.

Daha başlardaydı, belediyeden gelen denetçi kadın ilk ziyaretinde Josefa'yı uyarmıştı. Dikkat edin! Çevrede sık sık Çingeneler dolaşıyor. Ne mal oldukları malum. Çocuğu alıp götürmesinler. Sidonie'nin kendilerinden biri olduğunu ilk bakışta

anlarlar. Gerçekten de Çingeneler eve gelip bileylenecek bıçak veya makas olup olmadığını, sepete ihtiyaç duyup duymadıklarını sorduklarında, fal bakmak istediklerinde, Hans ve Josefa'ya, kızı gizlice süzerlermiş gibi gelirdi. Bazen yanlış alarm verildiği de oluyordu, örneğin caddeden aşağı bir kap kacak tamiratçısı indiğinde çocuklar panik içinde kaçıyorlardı, en çabuk kaçan, en çok korkan ve avazı çıktığı kadar bağıran da Sidonie olurdu. Bir başka seferinde, bir öğlen, yaşlı bir kadın avluda oturmuş ve yukarı seslenmişti: Süt, bana verecek biraz sütünüz yok mu, Josefa pencereye çıkmaya cesaret edememişti; komşu kadınlardan biri Çingeneya acıyıp ona bir tas süt ve bir parça ekmek götürünceye kadar. Yaşlı kadın biraz kendine geldikten sonra topallaya topallaya çekip gitmişti. Yanlış bir güvensizlik, Josefa kendinden utanıyordu.

Steyr Belediyesi, Meslek Vesayet Dairesi, sessiz kalmamıştı. Belli aralıklarla Steyr İlçe Gençlik Dairesi'ne, *sözü geçen makam Letten'de 200 numarada ikamet eden bir fabrika işçisinin karısı olan ve Sidonie Adlersburg'un bakımını üstlenen Bayan Breirather'e tekrar bir ziyaretin yapılmasını ve ziyaretin neticesinin bildirilmesini nezaketle talep etmektedir* türünde yazılar yazıyor ve kısa ve öz olarak şu yanıtı alıyordu: *Çocuk sağlıklı, gelişmesi normal, çok iyi, tertipli bakılıyor ve ilgileniliyor. Ya da: Çocuk sağlıklı. Kusursuz bakılıyor ve de ilgileniliyor. Bayan Br. belediyeden acilen çocuk için biraz çamaşır rica ediyor. Noel'den önce bu konuda bir mektup yazmış, yanıt alamamış.* Veya: *Çocuk sağlıklı, güçlü. İyi bakılıyor ve her hususta ilgileniliyor.*

Tabii ki bu, memurların Sidonie'ye gösterdikleri ilginin çok küçük bir bölümünü teşkil ediyordu; kurum tüm gücüyle hâlâ kızın anne ve babasının peşindeydi, nitekim 1935 yılının nisan ayında, çocuğa karşı bakım yükümlülüklerini yerine getirmediklerinden ve ikametgâhları belli olmadığından hiçbir talepte bulunulmayacağından ötürü, Gençlik Dairesi velilik sıfatıyla reşit olmayan Sidonie Adlersburg adına çocuğun evli olmayan anne babası hakkında suç duyurusunda bulundu.

Kısa süre sonra da Steier'de, Knittelfeld kasabasında suçlananlar bulundu. Anna Adlersburg, Sidonie'nin annesi olduğu-

nu reddediyordu. Hiç bir zaman kendisini böyle nitelemediğini, kendisine yöneltilen suçlamadan ancak şimdi, tutuklandıktan sonra haberdar olduğunu söylüyordu. Hakimin telefonla Steyr Hastanesi'ni arayan kadını tanıyıp tanımadığı sorusuna, bir süre kaçamak cevaplar verdikten ve mahkemeyi aptal yerine koymaması yönündeki ihtiyati bir ihtarın ardından, birkaç kez kendi adını, Adlersburg, kullanan ve yasadışı işlere bulaşan üvey kız kardeşi Christine Berger adını vermişti. Kadın üvey kız kardeşinin yerini söyleyecek durumda değildi, tek bildiği, onun Çingene Roman Plach ile dolaşmakta olduğuymuş.

Bir yıldan fazla bir süre sonra, hak ettiği iznine çıkmadan önce bir daire görevlisi "Linzer Tages-Post" gazetesinden kestiği bir yazıyı, arkadaşı için, lütfen yazın notunu düşerek, yazı masasına bırakmıştı! *Bütün ülkelerin Çingene illetine karşı verilen mücadeleyi müştereken sürdürebilmesi ve umumi bir kaideye göre yürütebilmesi için Viyana'da "Milletlerarası Çingene Belasıyla Mücadele Merkezi" adı altında bir Çingene Merkezi kurulmuştur. Bu merkez yurtiçinden ve yurtdışından Çingeneler hakkında gelen bilgileri toplamakta, bütün parmak izlerini kayda geçirmektedir, bir kez kayda geçmiş Çingene hakkında bilgi verebilecek konumdadır. Artık Çingeneler kimliklerini reddedemeyeceklerinden veya işlerine geldiğinde kimlik değiştiremeyeceklerinden, gelecekte her Çingenenin kökeni hakkında daha sağlam bilgiler olacak, ceza fişleri düzenlenebilecek ve istenmeyen öğeler hemen yok edilebilecektir.* Steyr Belediyesi, Meslek Vesayet Dairesi, soru yöneltmiş, ihtarda bulunmuş, sonra söz konusu meselede işe yarar bilgiler bulunamadığını belirtir, süklüm püklüm, anlamsız resmi bir yanıt almıştı.

Ardından Viyana Emniyet Müdürlüğü'nden, Anna Adlersburg'un yeniden sorgulanmasından, kadının üvey kız kardeşinin elli yaşının üstünde olmasından ötürü çocuğun annesi olamayacağı bilgisi dışında bir bilgi elde edilemediği bildirilmişti. Zaten Christine Berger'in birkaç çocuğu varmış ve kadının Robert Larg'dan (veya Roman Plach; yanlış anlama da olabilir) bir çocuğu olması olanaksız değilmiş. Birkaç gün sonra Steyr Komiserliği Viyana'daki Merkez Polis Gazetesi yazı idaresine şu yazıyı yöneltmişti:

Aşağıdaki yazının yayınlanması rica olunur:

Kimliği meçhul faillerin aranması ("Eşgal tasviri")

1. *Parola (örneğin ev hırsızı)* DOLANDIRICI
2. *Cinsiyeti* KADINKİŞİ , ÇİNGENE
3. *Sözde adı* ADLERSBURG ANNA, CHRISTINE BERGER İLE AYNI KİŞİ OLSA GEREK
4. *Sözde doğum günü, ayı, yılı (Yaşı)* 23-25
5. *Sözde doğum yeri (İlçe, Eyalet)* BİLİNMİYOR
6. *Sözde şahsa ait bilgiler* YUKARDAKİ GİBİ
7. *Sözde uyruğu* YUKARDAKİ GİBİ
8. *Sözde mesleği* ÇİNGENE ROMAN PLACH'LA GEZİNDİĞİ SÖYLENİYOR
9. *Hususi alametlerini de belirtir olabildiğince eksiksiz eşgal tasviri* ORTA BOYLU, ZAYIF, GÖZLE GÖRÜLÜR ŞEKİLDE ESMER, ÇİNGENE TİPİ
10. *Kısa başlıklar halinde suçun tasviri* 18.8.1933 TARİHİNDE 2,5 YAŞINDAKİ ÇOCUĞU, GÜYA ALTHEIM YOLU ÜZERİNDE DOĞURMUŞ, SİDONİE ADLERSBURG'U STEYR HASTAHANESİ'NİN ÖNÜNE BIRAKMIŞ VE BİR DAHA GELİP ALMAMIŞ, O GÜNDEN BERİ DE ÇOCUĞUN BAKIMINI STEYR BELEDİYESİ ÜSTLENMEK ZORUNDA KALMIŞTIR.

Hans ve Josefa'nın bütün bunlardan haberi olmamıştı. Belediye memuru kadın, çocuğun annesinin bir gün bulunabilmesinin oldukça kuşkulu olduğunu, bulunmadığı takdirde de Breirather'in çocuğu yanına alma dileğinin gerçekleşmemesi için hiçbir engelin bulunmadığını söyleyerek çocuğun analığını yatıştırmıştı. Nitekim kendisi böyle bir başvuruyu her an onaylarmış. Soruşturmaların bu aşamasında çocuğun evlat edinilmesi mümkün değilmiş. Ancak çocuğun annesi bulunduktan sonra bu konuda karar verilebilirmiş. Kadın, kızıyla ilişkiye geçmek için en ufak bir çaba bile sarfetmediğinden, şansları herhalükârda çok iyiymiş.

Sidonie için, kendisini büyüten anne ve babanın meşru ço-

cuğu olduğu tartışılmazdı. Hans ve Josefa dikkatlice Sidonie'ye, onu da tıpkı Hilde gibi, daha bebekken eve aldıklarını anlatmak istemişlerdi, Sidonie hemen bir öykü uydurmuştu; bu öyküye göre o karanlıkta ve diz boyu karda evi bulmuş, ağır kapıyı açarak, yorgun bir halde merdivenlerden yukarı tırmanmış. Breiratherlerin kapısının önünde derin bir uykuya dalmış, Josefa tarafından alınmış ve kendine geldiği sıcacık mutfağa götürülmüş. Sidonie sonra Josefa tarafından karşılandığında diretiyordu. Esmer olmasının nedeni, sadece sık sık güneşte kalmasından ötürüymüş.

Bizden pek fazla da değil, diyordu diğer çocuklar.

Bende etkisini daha çabuk gösteriyor, diye açıklıyordu Sidonie.

5

Manfred öğlene doğru evden sıvıştığında, günlerden cumartesiydi; ama okul tatildi. Hans ve Josefa radyonun başında oturmuş ağlarken, o Land Caddesi'nde meyve ağaçlarının sırasında durmuş, Alman Ordusunun Yedinci Birliğinin önünden geçip gitmesini izliyordu. Kamyon ve top çekme arabalarından oluşan uzun konvoylar; bunların arasından gürültü çıkararak geçip bir sonraki kavşağa giden ve caddeyi kapatan motosikletler. Askerler el sallıyorlardı, aralarından biri Manfred'e dört köşe, sarımsı bir şey attı, Manfred bir köşesinden ısırdı, yavaş yavaş çiğnedi, yavan bir tat. Bayat ekmek, dedi; arkadaşı bilgiçlik taslayarak: Galete ekmeği, hem de hakiki galete ekmeği, ver şunu.

Manfred, günbatımında coşkudan acıkmış eve geldiğinde ve keşif arabalarını, obüs ve motosikletleri anlatmaya başladığında babası sözünü kesmişti. Sen bunu anlayamazsın diyerek bağışladı onu, ama bir yıl sonra savaşa gireceğiz. Akşamleyin, felaketin tüm boyutları belli olduğunda, Hans ona destek olabilecek tek insan Josefa'ya sarıldı: Sidi için öyle korkuyorum ki.

Letten değişiyordu. Yıl sonunda eski silah fabrikası tekrar üretime başlamıştı. Ardından, 1934 yılına kadar işçi lojmanlarının bulunduğu Breiratherlerin evinin arkasına barakalar yapılmış ve etrafı tel örgülerle çevrilmişti. Bir yıl sonra koyu lacivert takım elbiseleriyle dört kibirli bey sabahları aşağı, fabrikaya iniyor, öğlenleri Hochrainer lokantasına yemeğe gidiyor, akşamları, iş bitiminde, kampa geri dönüyorlardı. Silah ayarlama

ustasıydı bu Polonyalılar; yeni bölge valiliğinden kalifiye elemanlar. Kadınlar sessiz bir hayranlıkla onlara bakakalıyorlardı, çocuklar onların göğsünde bir nişan gibi taşıdıkları sarı fona siyah P harfinin bulunduğu dört köşe damgayı kıskanıyorlardı. Artık var olmayan ülkelerden daha fazla işçi getirilip onların barakalarına tıkıldıkça, bu adamların itibarı da giderek silikleşiyordu, lokantada öğlen yemekleri kalkmıştı, şimdi daha bir hızlı hareket ediyorlardı, git-gel öğrenmeleri gereken yeni bir sözcüktü, aynı şekilde hadi hadi, kısa sürede elbiselerinde yağ lekeleri parıldıyordu, nitekim sonunda diğerlerinden ayırt edilmez olmuşlardı.

Apartmanda da yenilikler vardı. Krobath çifti apartmana taşınmıştı; Südeten bölgesinden soydaşlar, kırkı yarılamış, adam enli ve irikıyım, kadın zayıf ve sivri çeneli. İkisi de Alman toprağı üstünde olmalarından, Bayan Krobath bunu söylerken ayakları dibindeki yer muşambasını gösteriyordu, dolayı ne kadar mutlu olduklarını vurgulamaktan bıkıp usanmıyorlardı. Çocukları yoktu, kadın annelik mertebesine kavuşma şansını yitirmişti, adam cephe için uygun bulunmamıştı, kahramanlık nişanı ufuklarda görünmüyordu. Bitişik binada oturan başgardiyan Lux, taşınırken onlara yardım etmiş ve akşam apartmanlardakilere takdim etmişti. Genç erkekler cepheye gitmişti bile, Hans fabrikada yeri doldurulamayacak biriydi. Tüm komşular adına size hoşgeldiniz dememe müsade buyurun. Peki, ya bu ne, diye tiz bir sesle sordu Bayan Krobath, bu kara şey. Bütün gözler Sidonie'ye çevrilirken, sessizliği yine kendisi bozdu: Heinz, sanırım zencilerin arasına düştük. Yapmacık güldü, kocası ve Lux birlikte güldüler.

Kızıl Letten kahverengiye* bürünmüştü. Daha 1938'de, Alman işgalinin hemen ardından, Sosyalist "İdmancılar" topluca SA'ya katılmışlardı. Dört yıl önce kovuldukları spor salonuna şimdi tekrar girebiliyorlardı. Karınüstü çalışma, halkada dönme, barparalelde takla, geri perende, bedenleri bitmez tükenmez gücün kaynağı. Ama Hans, Steyr işletmesinde Sierning'de yitirdiği insanları sonunda yeniden bulduğuna inanmıştı. Genellikle ken-

* Hitler faşizmini temsil eden renk. (Ç.N.)

disinden on yaş genç bu insanlar biraz daha çekingendi yalnızca, ona selam bile vermiyorlardı, bana dokunmayan yılan bin yaşasın misali. Bir keresinde onlardan biri Hans'ı kenara çekmişti: Hans, sakın sana karşı olduğumuzu sanma. Tam tersine. Ama seni tanıyorlar. Farkında olmasan da, biri hep senin peşinde. Dikkatli ol, istersen kendi adamlarını seç, ama dikkat et.

Kendi adamları. Hans denedi. Letten'de güvenebileceği biri vardı yalnızca; Petrak, 1934'te, Şubat-Çatışmalarından sonra önce Çekoslovakya'ya, ardından Sovyetler Birliği'ne kaçan Savunma Birliği üyelerinden biri. Orada Kaganowitsch mermi fabrikasında tesviyeci olarak çalışmıştı; ta ki Sovyet vatandaşlığına geçmesi ya da ülkeyi terk etmesi seçeneği önüne konuncaya kadar, bunun üzerine Letten'e geri dönmüştü Petrak. Emekçilerin anavatanı için duyduğu coşkunun yerini derin bir hayal kırıklığı almıştı, orada kendini hapishanede gibi hissetmişti, gözlendiği ve kontrol edildiği duygusu vardı içinde hep, iş arkadaşlarının nasıl sabotajcılıkla ve troçkist komploculukla suçlandığına tanık olmuştu; bir gün ortalıktan kaybolmuşlardı. Başından geçenleri pek anlatmak istemezdi, bir soruyu genellikle karşı soruyla yanıtlardı, diğerlerine güven duymazmış gibi, ya da bütünü bir anlam taşımayan epizotları art arda sıralardı; en azından sarılınacak bir bütün. Zamanla Hans'ın kafasında korku, sıkıntı, kahramanlık karışımı tamamlanmamış bir mozaik oluştu, yolunu bulamıyordu bunlar arasında.

Petrak uzun süre politikadan söz etmek istememişti, bu katılık ancak zamanla, yavaş yavaş kırılmıştı; yabancı işçilere yardım eden Steyrli bir Kızılhaç rahibesinin, Herta Schweiger'in Gestapo tarafından öldürülmesinden sonra kendiliğinden gelmişti: Hans, bir şeyler yapmamız gerek.

Temkinli, eski arkadaşlarının ağızlarını aradılar, sözü fabrikadaki duruma, Doğu'ya karşı girişilen taarruza getirdiler, Petrak'ın bu konuda görüşü sorulduğunda, nitekim Rusya'yı iyi tanıyormuş, Petrak düşünceli, başını sallıyor, ne diyebilirim ki, büyük ve güçlü, diyordu diğerlerine, çok güçlü. Yavaş yavaş güven kazanmışlardı, bu güvene, aynı görüşü paylaşan insanlardan ayda bir, Hans'ın sonradan tutuklu ailelerine, öldürü-

lenlerin yakınlarına dağıttığı, bir, hatta bir buçuk Reichsmark toplama cesaretinin eklenmesi çok daha uzun zaman aldı. Başkaldırı; kıyısı olmayan bir köprü. Girdikleri rizikonun büyüklüğünün ayırdına vardıklarında felç edici bir ürküntü. Biri mezarlığın yanında rastlantıyla Mathausen'den gelen kamyona yüklü ölüleri gördüğünde örneğin; Tuna'nın öte yakasında fırınlarda yakmakla başa çıkılamadığından, Steyr Krematoryomu'na getirilen cesetler. Ya da sabotaj sözü edildiğinde, uçak motoruna, Messerschmitt marka şasenin dönmemesi için yerleştirilen birkaç kıymık, gergin fısıltılar: Hem Hitler'e karşı pilot ne yapsın, ayrıca: Biz ne yapabiliriz ki?

Hans Viyana ile bağlantıya geçti. İtfaiye karakolundan bir başkomiser geldi; karısıyla Avusturya'nın Önalp dağlarında tatile çıkan masum bir dağcı kılığında. Hans ve Petrak, Plackholm çiftiyle Ennstal'in yaylağına çıktılar, bazen Hans'ın iş arkadaşlarından birini de yanlarına alıyorlardı; kendileri dağ kulübesinde oturup ateşli ateşli tartışır, büyük planlar hazırlar, bildiri ve el ilanlarından söz eder ve kendilerinden başka kimseye güvenmemelerini gerektiğini vurgularlarken, koyu bir Nazi olan Hans'ın arkadaşını dağın tepesine yolluyorlardı. Hepsi de yapmadıkları bir şeyin bile kellelerine mal olabileceğini gayet iyi biliyorlardı. Bir keresinde jandarma, Josefa'ya uğramış ve son zamanlarda Viyana'dan bir konuk gelip gelmediğini sormuştu, kendisine Viyana plakalı bir arabanın evin önünde park ettiği haberi gelmiş. Bu haberi jandarmaya mutlaka Krobath iletmiştir, diye düşündü Josefa: Evet, Viyana'da yaşayan yeğenim Anna ziyarete geldi, hatta size adresini bile verebilirim, dedi. Jandarmaya bu bilgi yetti.

Ardından Plackholm'den ses seda çıkmadı. Hans boşuna bekliyordu, hâlâ yeni bir buluşmanın yeri, zamanı konusunda bir haber almayı umuyordu. Belirsizlik onu yıpratıyordu, dalgındı, gece, gördüğü karabasanlarla ürkerek yatağından fırlıyor ya da yatakta sağa sola debeleniyordu. Onun husursuzluğu, tanış olmadığı her gürültüde ürken ve Hans eve biraz geç geldiğinde aklına en kötü şeyler gelen Josefa'ya da bulaşmıştı.

Sonunda Hans bu belirsizliğe daha fazla katlanamadı, tre-

ne binip Viyana'ya gitti; resmi olarak Josefa'nın yeğenini ziyarete. Neusser Meydanı'nda Plackholm'ün oturduğu binanın çevresinde dolandı, sonunda cesaret edip binanın girişinde kayboldu, kapıcının kapısının önünden geçerek merdivenlerden asma kata, oradan birinci kata, ikinci kata, üçüncü kata çıktı; bütün kapılarda yabancı isimler. En üst katta, çaresiz geri dönmeye hazırlanırken, arkasında ince bir ses duydu. Birini mi arıyorsunuz. Saçları örgülü, sarışın bir kız çocuğu koridordaki pencereden bakıyordu. Plackholm, dedi Hans kısık bir sesle, bir şey bırakacaktım. Çocuk onu süzdü. Neusser Meydanı I, dedi Hans. Adres doğru değil mi? Artık değil, dedi kız. Taşındı mı, diye sordu Hans. Diğeri sustu. Sonra ellerini kaldırdı ve bileklerini üst üste koydu. Peki ya karısı? Kız sesini çıkarmadı, kollarını biraz daha kaldırdı.

Hermann Plackholm itfaiye karakolunda tutuklanmıştı, Morzing Meydanı'ndaki Gestapo Merkezi'nde memurlar Hans'la birlikte çekilmiş fotoğraflarını önüne koymuşlardı. Kalın, sararmış bir parmak meçhul kişinin üstündeydi, kim bu, adı ne. Plackholm susuyordu, tekrar bir yumruk, gözüne kan oturmuştu, kıvranıyordu, yanıtlamak istedi; ama dilini kıpırdatamadı, ağzındaki paçavra ona itaat etmiyordu.

Hemen hemen aynı sıralarda Steyr işletmelerinde bir başkaldırı hücresi ortaya çıkarılmıştı, bu tutukluların önüne de Hans'ın fotoğrafı sürülmüştü, hayır, bilmiyorum, tanımıyorum, görmüşlüğüm var o kadar. Hochrainer lokantasında sözü geçen iki SS adamı, Binder ve Ahorn, istihbarat polislerinin kuşkusunu gidermişti. Bırakın onu, tehlikesiz o, uzun süreden beri bir şey yaptığı yok.

Ardından sıra Josefa'ya geldi. Bitişikteki evde oturan Bayan Csepek, Josefa'ya yanaşmıştı; sebze bahçesiyle ilgilenmek istemez miymiş, dar bir patates tarhı, domates sırıkları, taze fasulye. Ve de siyah turp. Josefa bu işlerden anlıyormuş, kendisi bu iş için sabırsızmış. Bunun karşılığında kadın Breirather'in eski gömleklerinden Hilde ve Sidonie'ye yazlık elbiseler dikmiş veya Manfred'e bir erkek pantolonunu kısaltmıştı.

Bir gün, iki kadın bahçe çitinin yanında durmuş, Hochrai-

ner lokantasının tutuklanan sahibi hakkında konuşuyorlardı, güya adam bir müşteriye NSDAP'ın* daha ne kadar ayakta kalacağını sormuş ve hemen ardından da soruyu kendisi yanıtlamış: Maymunlar çiftleştiği sürece. Böyle bir şeyi söyleyen şu lokanta sahibi aptalın teki, değil mi, demişti Bayan Csepek, Josefa'ya. Nitekim biz artık birisi sayılırız. Josefa: Aman, sinirlenmeyin canım. Her tutuklamanın ardından bir salıverme gelir. Bunu bir başka komşu kadın, Milli Zangele duymuştu; kocası Reim yakınlarında şehit düşen Zangele eski savaşçı bir çavuştan dul kalkmıştı. Zangele karşıdaki Belediye binasına koşmuş ve Josefa'nın devlet düşmanı, iğrenç propaganda yaptığını söylemişti.

Josefa iki gün sonra, Gestapo'dan birisinin kendisini beklediği jandarma karakoluna gitmek zorunda kaldı: NSDAP'ye hakaret etttiniz. Bir kadın tanıklık etti.

Ne dedim ki?

Bütün parti üyelerinin içeri tıkılması gerektiğini.

Böylesine bir adilik.

Söz söze karşıydı. Csepek bir şey hatırlamak istemiyordu. Josefa tutuklanmaktan korktuğundan, teyzeleriyle konuştu, biri Sidonie'yi, öbürü de Hilde'yi yanma alacaktı. Sonradan jandarma, Gestapo'dan gelen adamı, Josefa'nın suçsuzluğu konusunda ikna etmiş olmalı, Breirather ailesi böyle işlere bulaşmazmış, kasabada itibarları varmış, Sierning Belediye Başkanı da bunları onaylamış, soruşturma kapatılmıştı.

Birkaç ay sonra, işini bitirmiş olmanın rahatlığıyla hapishane idarecisi Lux mutfak penceresine yaslanmış, güzel bir havayı haber veren Alman akşam kızıllığının tadını çıkarıyordu, o sırada bitişikteki evin bahçesinde birini algıladı, Bayan Breirather'i tanımak zor olmamıştı. Kadın çamaşırları topluyordu, ama ardından eve geri dönmemiş, bir sepete doğru eğilmiş ve gizlice etrafı kolaçan etmişti. Lux aceleyle pencereden çekilmişti; tekrar dışarı bakma riskine giriştiğinde, Josefa bahçelerin tel örgüsüne yaklaşıyordu. Bu Lux'a oldukça şüpheli gelmişti. Saklana saklana oraya gitmiş, Josefa'yı, bir parça ekmeği ve

NSDAP (Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei): Nasyonal sosyalist Alman İşçi Partisi. (Yay. N.)

Lux'un kokusunu hemen aldığı romla, bir demlik çayı tel örgünün altından iterken yakalamıştı. Düşmana yataklık, demişti Lux. Demek bir Polak'a kafa çekecek ve tıkınacak bir şeyler ha! Ve eklemişti: Bir daha yapacak olursanız, başınıza iş açılır.

Bu arada çevrede bazılarının başına iş açılmıştı. Otuz dokuz ve kırk beş yılları arasında görevi askeri seferlerin kısa özetini yapmak olan, daha sonraları Steyr'e yapılan hava saldırılarını izlenmesiyle yetinen Sierning Jandarma Komutanlığı'nın kroniğine yirmi üç şubat 1942 tarihinde, en son Sierninghof 45 numarada çalışan, Polonyalı sivil işçi Anton Wojtanowitsch'in, Wallmühle bira imalathanesinin kuzeyindeki Föhrenscherl denen yerde asıldığı notu düşülmüştü. *Burada çalıştırılan Polonyalılar arasından 80 erkek toplanmıştı.* Wojtanowitsch, Franziska Sieder adında bir hizmetçi kızla samanlıkta basılmıştı. Mermi tasarrufuna gidilmişti. İki hemşehrisi Wojtanowitsch'in boynuna ipi geçirmek ve onu darağacına çekmek zorunda kalmıştı. Bu arada yöreden genç bir kız olan sevgilisinin kafası usturaya vurulmuş ve boynuna asılı bir tabelayla kasabada dolaştırılmıştı. "Alman askerleri cephedeyken, ben burada bir Polonyalıyla kırıştırıyorum." Büyük bir gürültü, gülen yüzler.

Bu insan kümesi köşeyi dönerken, Josefa'nın iki kızla alışverişten gelmiş olması, mümkün. Sidonie'den pek büyük olmayan bir erkek çocuk, alay edilen kadının önüne fırlamış ve dönüp suratına tükürmüştü. Ardından şaşkın olup bitenleri izleyen Josefa ve çocukların bulunduğu yere, kenara çekilmişti. Josefa onu omzundan tutmuş, çocuk gülerek ve kendinden emin, destek veya övgüyü hak etmiş olmanın güvencesiyle kadına dönmüştü. Tokadı beklememişti. Yanağını tutarken bile, o gülme hâlâ yüzündeydi. Aceleyle Hilde ve Sidonie'yi çekip götüren Josefa'nın ardından, afallaşmış bakıyordu.

Polonyalı bir esir işçiyle yatmakla suçlanan Franziska Sieder, söylentilere göre, Ravensbrück'e, bir toplama kampına yollanmıştı. İki yıl sonra geri döndüğünde, savaş henüz sürüyordu, bir deri bir kemik kalmış ve yaşlanmıştı, insanlar ondan kaçıyordu. Gördüğü ve yaşadığı şeyleri ya anlatmak istemiyordu ya da anlatmasına izin verilmiyordu.

6

Çingenesiz geçen yıllar. Birdenbire görünmez olmuşlardı; ne Çingene Dağı'nda ne yerleşim merkezinin yanı başındaki orman içindeki boş arazi Lettener Holz'da. Köy sakinleri Çingenelerin gelmeyişini bir doğa yasası gibi algılamışlardı ya da uygarlığın fırtınalı, ileri doğru bir atılımı olarak. Bu da köy sakinlerini, yangınların hızla azalmış olması kadar doyuma ulaştırıyordu, eskiden bir çiftlik evinin kül olmadığı bir ay geçmiyordu; eski borçlar silindiğinden beri, çiftlik ve samanlıklar sağlam kalıyordu.

Yalnızca Hans ve Josefa huzursuzdu.

Çingeneler, diyordu Josefa. Neden kimse gelmiyor artık. Uçup gitmiş olamazlar ya.

Şükredin, diyordu Bayan Grimm, en azından artık Sidi'ye göz kulak olmanıza gerek kalmayacak.

Sierning kasabasında oturan ve bir öğretmenle nişanlı olan Cäcilia Grimm de eski denetçi kadın gibi yılda iki kez bakım ziyaretini yapardı, şikayet edilecek bir durum şimdi de yoktu. Grimm, Breiratherlerin mutfağında, Hilde'nin yanında oturmuş, Josefa'nın önüne koyduğu mürver hoşafından küçük yudumlar alıyor ve masanın öteki ucunda, pencerenin önünde Sidonie'nin saçlarını kesen kadını izliyordu.

Kız burnunu buruşturuyor, alt dudağını öne doğru uzatıyor ve burnuna yapışan kılları üflemeye çalışıyordu. Kontrol edercesine dört bir yandan atılan son bir bakış; Josefa kızın ba-

şını okşamış, Hilde de onaylarcasına başını sallamıştı, güzel görünüyorsun. Ardından Josefa, Sidonie'nin omzundan havluyu aldı ve dikkatlice silkeledi. Biraz daha otur, dedi Sidonie'ye ve saçları kenara süpürdü, ne güzel saçlar, dedi Bayan Grimm, yazık yakmaya. Josefa, şimdi de odasında keman çalan, yarı ciddi, yarı yapmacık bir istemsizlikle sandalyeye oturan Manfred'i çağırmıştı; ama üstü uzun olsun, diye yalvardı Manfred, makasın soğuk şakırdamasını hissettiğinde büzüldü, gözleri fır fır dönüyordu, yüzünü şekilden şekile sokuyordu. Sidonie ve Hilde gülüyorlardı; ama Josefa yumuşayacak gibi değildi, saçı uzun, aklı kısa, uzun saçtan söz eden kim, dedi Manfred ve Bayan Grimm'e annesine engel olması için rica etti, tipini zaten yeterince berbat etmiş.

Denetçi kadının, bakım ücretinin ayda otuz Reichsmark'a çıkarılmasının lafını etmeden vedalaşmasının ardından, iki kız defterlerini çıkarmış ve okuma kitabından General Bumbum'un şiirini yazmaya başlamışlardı.

Sidonie ve Hilde 1939 yılında okula kayıt edilmişlerdi. Sabahları, ilk hazır olan Sidonie'ydi; zamanında okula varabilmek için sabırsızca Hilde'yi beklerdi. Kasaba doktorunun karısı, öğretmeni Schönauer, onun her dileğini dudağından okuyordu; Sidonie pencere önündeki ıtır çiçeklerini suluyor, tahtayı silmek için yalvarıyor, okuldan sonra hemen eve gitmek istemiyordu. Schönauer için sık sık ufak tefek şeyler almaya gidiyor, kışın yukarıya, evine odun ve kömür taşıyordu. Kadının ve diğer çocukların yanında kendini emin hissediyor, sırasında otururken kendini tatlı düşlerin hafif cazibesine kaptırıyordu; prensesler, inekler ve başlarında kocaman püsküllü başlıklar takılı adamların resmini yapıyor, Schönauer'in bir sürü halka ve süslü çizgilerle yeşil tahtaya çizdiği rakam ve harflerde içi boş ağaç kütükleri, kökler, cumbalı ve çatılı kuleler görüyordu. Kadın öğrencilere bir soru yöneltmek üzere açıklamalarına ara verdiğinde, başka bir dünyaya yaptığı gezintilerden ötürü öğretmeni tarafından ödüllendirilmesi gerekirmiş gibi ilk parmağını kaldıran Sidonie oluyordu. Kendisine gerçekten söz verildiğinde ise ya aklına bir yanıt gelmiyor ya da soruyu çoktan

unutmuş oluyor ve o sırada kafasından geçenleri anlatıyordu. O zaman diğer çocuklar gülüyor, Schönauer kendisiyle dalga geçildiği duygusuna kapılıyordu, Sidonie'nin davranışlarıyla kötü bir niyet taşımadığını, yalnızca sessizliğe katlanamadığını, sınıftaki suskunluğu kendilerine bir şeyler öğretmek için o kadar didinen, ezberden hesap yapabilen ve mevsimlerin rengini bilen, horlayan tavşan, narin kız ve elinden her şey gelen Alman baba şarkısını söyleyen öğretmene karşı bir saygısızlık olarak algılayan Sidonie'yi anlayıncaya kadar onun yaramaz bir çocuk olduğunu düşünmüştü öğretmeni. Yanıtı biliyorsan eğer kaldır parmağını, dedi öğretmen, bana söz ver, Sidonie birkaç kez başıyla onayladı. Ama daha öteki derste verdiği sözü unutmuş oluyordu, Schönauer öfkesine hakim olamayıp, otur yerine, zayıf, dediğinde Sidonie ürküyor, süklüm püklüm oluyordu.

Daha da kötüsü Sidonie'nin harfleri baş aşağı yazması veya yanlış sıralaması, baka baka yazarken bütün bir tümceyi atlaması ve düzgün bir satır yazamamasıydı. Adını yazdığında S harfi satırın çok üstüne çıkıyor, İ harfinin noktası eksik oluyor, D, O harfine yapışıyordu. Çocukla daha fazla alıştırma yapmanız gerek, dedi öğretmen Josefa'ya. Ama bunu yapıyorum, diye yanıtladı Josefa; Sidi de çaba sarf ediyor, ödevlerini yapması için zorlamam gerekmiyor. Bayan Schönauer bunu bir suçlama olarak algıladı, hep çocukla ilgilenemem, dedi, çocuğun dersi izleyememesi kendi suçu değilmiş. Belki de yapı meselesi, dedi kısa bir tereddütten sonra.

Okulun son günü Sidonie, gururla eve koştu, sınıfta kalmama izin verildi, diye bağırarak, karnesini elinde sallıyordu: Bak, ne kadar çok dört var! Ama Sidi, dedi Josefa ve dudağını ısırmak zorunda kaldı. Bir ya da iki alman gerek, dört kötü bir not. Sidonie kadının tasalanmasını anlamıyordu. Okul süresini bir yıl uzatmış olmayı Sidonie başarı sayıyordu.

Daha sonraları, Sidonie ikinci sınıfa gidiyordu, öğretmen okuma kitabından bir parça seçmişti. *En güzel doğum günü*. İçten dileği Obersalzberg'teki evinin önünde Führer'i görmek olan ve bizzat Führer tarafından kahvaltıya davet edilme mut-

luluğuna erişen Berta'nın öyküsünü yüksek sesle okudular. *Berta eve iyice baktı. Özellikle de veranda ve yeşil pancurlar hoşuna gitti.* Çocuklar verandanın ne olduğunu bilmek istediler, Berta gibi *uysal küçük karacayı* okşamak isterlerdi. Führer'in üç köpeğinin olması Sidonie'yi şaşırtmıştı; *Lona, Rolf ve Mucki.* Mucki kesin ısırmıyordur, diye düşündü, öbür ikisi de muhakkak zincirle bağlıdırlar. Kendisi de kaymaklı orman çileği yemeyi çok isterdi. Düllü düdük ne demek peki? *Führer kıza, kız Führer'e sordu. Birbirlerine söyleyecek şeyleri bu kadardı ve buna neşeyle güldüler.* Sidonie hep orada kalmak isterdi. *Ama dışarda annesi bekliyordu.*

Öteki derste, Berta gibi Führer tarafından eve davet edildiklerinde, ona ne anlatacaklarını yazacaktı çocuklar. Kurşun kalemlerini dişliyorlar, bazıları esin kaynağı alabilmek üzere yan gözle sıra arkadaşının defterine bakıyor ya da gizlice pencereden dışarı bakıyordu, çok güzel yüzme havası, boş sayfalar üstünde düşünüp duruyorlardı, öğretmenin kendi adlarını, kardeşlerinin, anne ve babalarının adlarını, babalarının mesleğini söylemenin zor olmadığını belirterek onlara yardım etmesinden sonra, en isteksizler bile bir başlangıç bulmuştu.

Bir süre sonra, uyutucu, kurşunkalemlerin çıkardığı sesin gürültüsüyle bozulan sessizliğin yerini yavaş yavaş fısıldaşmalar aldığında, Schönauer ellerini birbirine çırpmıştı. Çocuklar, kalemlerini itaatkârca kenara bıraktılar.

Kim okumak istiyor, diye sordu öğretmen.

Beş, altı el havaya kalktı.

Sidonie, dedi kadın.

Çocuk sevinçten uçuyordu. Defterini alıp ön tarafa gitti. Kürsünün yanında durup hafifçe öksürdü.

Adım Sidonie Adlersburg, ama daha kolay olduğundan herkes bana Sidi der. Babamın adı Hans, annemin Josefa, erkek kardeşimin adı Manfred, ama ben ona Fredi derim, kız kardeşimin adı Hilde ve üçüncü sınıfa gidiyor. Bana karşı çok iyiler, yalnızca annem mutfak dolabından şeker almamamız için dikkat eder, babam tecilli, yoksa askere gitmesi gerekecekti, ki gidenlerin bir daha dönüp dönmeyeceğini kimse bilmiyor.

Duraksadı ve başını kaldırdı.

Bitti mi, diye sordu öğretmen, Sidonie başıyla onayladığında: Aferin. Kızı daha sırasına yollamadan, erkek çocuklardan biri parmak kaldırdı: Sidonie'nin anne ve babası hakkında yazdıkları doğru değil. Çünkü onlar onun gerçek anne ve babası değil.

Ama öyle, diye bağırdı Sidonie, benim annem babam onlar! Yardım dilercesine Schönauer'e, Schönauer de ne yapacağını bilmeden sınıfa baktı.

Sidi bir besleme, dedi kızın biri, bir başkası: Yalan! Ve tekrar o erkek çocuk: Yalan değil. Bir Çingene o, bunu bir kör bile anlar!

Dersten sonra, dışarda çocukların bağrışması ve gülüşmeleri kesilmişti, sınıfta kalan tek kişi Sidonie'ydi, lavabonun önünde durmuş özenle elini ve yüzünü süngerle yıkıyordu. Öğretmen içeri geldi ve sınıf defterini aldı.

Ne yapıyorsun orada öyle, diye sordu. Ve yanıt beklemeden: Hadi, eve git, burayı kilitlemem gerek, dedi.

Sierning'te bir kırtasiye dükkânı işleten iri yarı, elli yaşlarında Rosa Hinteregger adındaki kadın evde, mutfak masasının başında oturuyordu. Rahibe verip veriştiriyordu o sırada, böylesine iki yüzlü bir herif, dedi Josefa'ya, korkağın teki, çömezlerinin HJ* tarafından ayartılmasına göz yumuyor, uslu uslu kilise çanlarını onlara veriyor, bir gün ağzını açacağına inanıyor musunuz?

Onun da durumu kolay değil, dedi Josefa.

Bizim durumumuzdan çok daha zor değil, diye yanıtladı Hinteregger. Sidonie'yi kucakladı. Seni takdis ettirme mi istermisin? Kız çocuğu, Josefa'ya sorarcasına baktı. Kadın başıyla onayladı.

Birkaç komşunun Sidonie'nin varlığından rahatsız olduğu seziliyordu. Bu kara belanın ortalıktan kaybolması gerekti. Hiç değilse dikkafalı, sevimsiz, kinci biri olsaydı! Yok ama yardımseverliği, komşuları selamlarkenki sevecenliği, Kış-Yardım Kurumu için eski kumaş toplanırken arabayı çekmede gösterdiği

* Hitler Jugend = Hitler Gençliği. (Ç.N.)

beceri, ona duyulan nefreti arttırıyordu. Üstüne üstlük sevimli bir alt-insan, bir bu eksikti.

Bir de, bomba saldırılarından ötürü ülke dışına çıkarılan, Berlin'den gelen çocuklar vardı. Krobath ve Lux bu çocuklardan dördünü evlerine almışlardı, Sidonie avluya oynamaya geldiğinde ona tükürüyorlardı. Bu yüzden Josefa, kızlarla orman kenarına gitmeyi yeğliyordu. Orada, Sidonie ve Hilde ağaçların arasında koşuşurken, o elinde örgüsüyle ya da tamir etmesi gerekli çoraplarla çimenlikte oturuyordu.

Tabii ki içten gelen bir inançla halka yabancı her tür öğeye ateş püsküren başkaları da vardı, Tanrıya şükür, Sierning'de Yahudi yoktu, zenci, Çingene gibi zararlı öğeler de! Kız çocuğa alışıktılar, henüz rahatsız etmiyordu. Örneğin koyu bir Nazi olan ve gençliğinde şansını denemek üzere Kuzey Amerika'ya giden ve Batı demokrasilerine karşı içi hınç dolu geri dönen belediye başkanı Eder, kıza dostça selam veriyordu, tatlı bir kız, diyordu karısına, bu kadar kara olması çok yazık.

1942 yılının Paskalya Pazarı, sabah erkenden beyaz bir at arabasıyla Bayan Hinteregger kapıya yanaştı. Arabayı gördüklerinde Breiratherlerin komşularının gözü fal taşı gibi açıldı. Kadın onlara bakmadı bile, arabadan indi ve kendisine doğru koşarak gelen ve utangaç, arabanın çevresinde dönen Sidonie'yi bekledi. Yerleşim merkezinde bir tur attılar, Sidonie paytoncunun yanına oturmuş, dizginleri tutuyordu, faytonun peşinden koşacaklarına, sessizce yolun kenarında duran ve ahmak ahmak bakan öteki çocuklara tepeden gururla baktı.

Sonra Hinteregger ve Sidonie trene binip Linz'e gittiler. Demiryoluyla kırk kilometre uzağa! Kız, sonradan Hilde'ye yolda neler gördüğünü en küçük ayrıntısına kadar anlatmak zorunda kalmıştı; tarlalarda köylüler, iki jandarma, altmış dört inek, şeker pancarı tarlasındaki tavşanlar, orman kenarındaki geyikler ve beş kedi! Linz, dedi Sidonie, Steyr'den daha büyük, bütün caddeler asfaltla kaplı, evler güneşi kapatacak kadar yüksek ve kulesi göğe kadar yükselen katedral, içi o kadar büyük ki, insan yolunu şaşırabilir, tam saklambaç oynanacak bir yer, Fredi bile orada bizi bulamaz.

Peki sonra, dedi Hilde.

Sonra orada başka çocuklar da vardı, kadınlar ve erkekler, kilise masasının önünde bir sıra oluşturduk, önde çocuklar, ben döndüm ve Bayan Hinteregger'e şimdi ne olacak, diye sormak istedim; ama o parmağını dudaklarına götürdü, sessiz olmalıymışım.

Peki sonra?

Sonra başında altın sarısı bir başlık, kırmızı önlüklü bir adam geldi. Bu adam piskopostu. Onun yanında beyaz önlüklü iki kişi daha yürüyordu, bunlar piskoposun hizmetkârlarıydı. Piskopos herkesin önünde durdu ve benim anlayamadığım bir şeyler fısıldadı, Bayan Hinteregger diz çökmem için beni dürttü, sonra piskopos yanağıma vurdu, ama hafifçe, daha çok okşadı, arkasındaki adam içinden yanık kokusu gelen bir şeyi taşıyordu elinde ve bunu sallıyordu; yanık ve tatlımsı bir koku.

Peki sonra!

Sonra katedralden çıktık, dedi Sidonie.

Hepsi bu kadar mı, diye hayal kırıklığına uğramış sordu Hilde.

Hayır, diye yanıtladı Sidonie. Asıl güzel olanı bundan sonrası.

Tuna kenarında bir bankın üstünde Hinteregger bir kutuyu açmış ve hediyesini kutudan çıkarmıştı, benim için mi, diye kekelemişti Sidonie, gerçek bir bebek; ne kumaş artıklarından ne de tahta parçasından üstünkörü örülmüş, tıpkı bir keresinde Steyr'de bir vitrinde gördüğü gibi, üstünde beyaz bir elbise, kolları ve bacakları oynayan, küçük, kırmızı ağızlı, Sidonie tarafından yatırıldığında hafif bir dokunuşla mavi gözleri kapanan ve öğretmen Schönauer gibi sarışın bir bebek.

Üçü, Hinteregger'in çantasından çıkardığı kahvaltılıklarla ekmeklerini yemişlerdi, ardından Pöstlingberg'e, Tuna'nın sol kıyısındaki Linz'in Hausberg'ine çıkmışlardı. Orada mağara içinde çalışan trene binmişlerdi, bir kayaya oyulmuş delikte iki tur atmışlardı, kırmızı, yeşil, sarı ampüllerin bulunduğu kubbenin altında hasta bir geyiği tedavi eden cüce doktorların, kalın bir kitabı okuyan cüce filozofun, ölü bir tavşanın yasını tutan

cücelerin önünden geçmişlerdi.

Ziyaretçi akınım izliyorlardı; annelerinin elini tutan çocuklar, cephe iznine gelen üniformalı ordu mensupları, gençlik grupları. Tahta ve kartondan yapılma rengârenk boyalı cephelerden oluşan bir ortaçağ kentiyle karşı karşıyaydılar. Bir cüceler kenti; Sidonie ayak parmakları üstünde durduğunda, birinci katın penceresinden dışarıya bile bakabiliyordu.

Pazarda sosis satan bir adam, onun yanında oturan ve mantar satan bir kadın, bir başkası meyve, yumurta ve ekmek satıyordu. Sidonie'nin, cücelerin nefes almadıklarından emin olabilmesi için epeyce bir sürenin geçmesi gerekti. Düşte gibi, hayran hayran birinden diğerine gidiyor, bir ara sokağa sapıyor, bir masal ormanına dalıyor, ormanın ağaçsız bir yerinde önünde iki ürkek çocuk duran korkunç dev.

Bir çocuğun eliyle onu göstermesine kadar hareketsiz orada kalakalmıştı Sidonie. Anne, bak, bir zenci çocuğu!

Sensin zenci, dedi Sidonie.

Diğer ziyaretçilerin dikkati de ona yönelmişti. Yaşlı bir adam nutuk çekmeye başladı: Biz de zenci yok. Führer sayesinde.

Çocuk peşini bırakmıyordu: Ama bu çok siyah.

Belki bir Çingene kızıdır, dedi annesi.

Çocuk kıza bir daha dikkatlice bakmak istedi. Ama biraz önce kızı gördüğü yer, boştu.

7

Can sıkıcı, bitmek bilmeyen bir yağmurun çevredeki yol ve caddeleri bataklığa çevirdiği kırk iki yılı sonbaharının sonuna doğru, tekrar tekrar ısrar etmesine rağmen, çamurlu çizmelerini ve ıslak pelerinini bahane ederek mutfaktan içeri bir adım bile atmamakta direnen Sierningli bir jandarma, Josefa Breiratherʼi ziyaret etmişti; oldukça garip bir ziyaret. Eskiden Lebeda olan adını, Jandarma komutanının zorlamasıyla, Almanlaştırarak 1938 yılından beri Lindner adını alan bu adam, yalnızca evli çiftin Steyr veya Linz Nazi Valiliği'nden resmi bir yazı alıp almadığını bilmek istiyordu. Josefa soruyu, gerçeğe uygun olarak hayır diye yanıtladığında, adam susmuştu, sanki bu yanıt onu şaşırtmıştı, bunun üzerine kadın böyle bir yazının gelmesi mi gerektiğini, hangi kurumdan ve hangi konuda olduğunu sormuştu. Lindner kadına bir yanıt verememiş olmanın sıkıntısıyla odadan içeri bakmış, ardından bakışlarını yere indirmiş ve gözlerini çizmesinin etrafında oluşan su birikintisine dikmişti. Bunu söyleyemeyeceğini belirtti, ayrıca onları boş yere huzursuz etmek istemiyormuş, zamanı geldiğinde, bu arada sesini alçalttı, kendilerine haber verilirmiş. Haber geldiğinde bir delilik yapmamalarını, kendilerine zarar verebilecek bir işe kalkışmamalarını rica ediyormuş yalnızca. Adam bu sözlerle, tıpkı geldiği gibi, ansızın ortadan kayboldu, Josefa bu beklenmedik ziyaretin şaşkınlığıyla, ilk heyecanını üstünden atmak ve aydınlığa kavuşmak için adamın peşinden koşmaktan vazgeçti.

Josefa'nın jandarma ile arasında geçen konuşmayı anlatmasından sonra Hans daha o günün akşamı, kendisine bir şey söyleme niyetinde olmayan Lindner'e gitmişti. Resmi bir yazının içeriği hakkında önceden bilgi almak için harcanacak çabanın boşuna olacağının bilincinde evli çift, şimdilik beklemekte karar kıldılar.

Josefa bundan sonraki günler husursuz edici bir heyecanla sözü geçen yazıyı bekledi; yatak odasının penceresinden caddeden aşağı inmekte olan postacıyı gördüğünde, ona doğru koşuyor ve kendisi için bir şeyler olup olmadığını soruyordu. Postacı her seferinde olumsuz yanıt veriyordu, kadın her seferinde cepheden gelen kartpostallara ve mektuplara tek tek bakması için diretiyordu. Ancak o zaman rahat bir nefes alabiliyor ve tekrar, en azından birkaç saatliğine, ev işlerini, gündelik kaygı ve sorumluluklarını sükunetle düşünebiliyordu. Plackholm'ün tutuklanmasından sonra da, gizlice sürdürdüğü yeraltı faaliyetlerine belli bir süre ara vermesi için Hans'a rica etti, Hans her ne kadar bu tür önlemler için zamanın biraz geç olduğunu belirtse de, dava arkadaşlarını tehlikeye atmamak amacıyla bunu yapacağına söz verdi. Resmi makamların mekanizmaları bir kez kendisine veya ikisine karşı işletilmeye başladıktan sonra, ki öyle görünüyordu, susmak, bir şey yapmamak, göze batmayacak bir şekilde varlığını sürdürmek de hiçbir şeyi değiştirmeyecekti artık.

Jandarmanın garip ihtarı bir açıklığa kavuşmaksızm, haftalar geçip gitti, Noel gerilerde kaldı, olay yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmuştu, ta ki bir gün, dokuz mart 1943'te postacı Josefa'ya bir yazıyı iletinceye kadar; Josefa titreyen ellerle zarfı açtı.

Daha Kutsal Üç Kral Yortusu'nda* Cäcilia Grimm kapıyı çalmıştı, Josefa ürkmüş, içeri gelen kadına şaşkın şaşkın bakmıştı, öyle ki diğer kadın duraksamış, afallayarak sormuştu; yoksa vakitsiz mi gelmiş, kendisini iyi hissetmiyor muymuş, duvar gibi bembeyazmış, kadın başını salladığında, Grimm sandalyeyi ona doğru itmiş, oturmasını söylemişti. Josefa dedi-

* *Kutsal Üç Kral Yortusu*: Ocak ayının altıncı gününe rast gelen yortu, Epifani yortusu. (Yay. N.)

ğini yapmıştı, bu arada iyice masaya yaslanmıştı, hâlâ görevli kadına sessiz bakıyordu, başka bir konuğun gelmesinden korktuğunu açıklamaya çalışıncaya dek sürdü bu. Grimm gülümsedi; bu sefer gelişimin nedeni de Sidonie'nin durumunu sormaktan başka bir şey değil, dedi, yönetmelik gereği, diyerek omuz silkti. Josefa'nın garip davranışı konusunda tek söz bile etmedi, diğeri, farkında olmadan konuşmayı kızın okuldaki başarısızlığına ve kendisini bakıma alan anne babaya yaranmak üzere sevgi gösterisinde bulunma eğilimine getirmişti.

Kadının söylediklerinin hiçbiri Josefa'ya üstünde durulması gerekecek kadar önemli gelmemişti, ancak şimdi, mektubu tekrar tekrar okuduğunda, Grimm'in o zaman söylediği sözcüklerde, şimdi gerçekleşen bir tehdit sezinlediğine inanıyordu. Yazıda, Steyr Bölgesi Gençlik Dairesi'nin kadın şefi Käthe Korn, Hans ve Josefa'ya reşit olmayan Sidonie Adlersburg'un, doğrusu Berger, annesini bulma girişimlerinin niyahet başarıya ulaştığını bildiriyordu. Daire daha fazla zaman geçirmeden çocuğu öz annesine ulaştırmakla yükümlüymüş. Çocuğa bakan anne ve babanın en kısa sürede, en geç ayın on üçüne kadar, görüşmek üzere sözü edilen kuruma gelmeleri gerekmekteymiş.

Haber Josefa'ya indirilen bir darbeydi. Elinde mektup, hareketsiz olduğu yerde kalakalmıştı, düşüncelerini toparlamaya çalışması boşunaydı. Ardından üstünden durgunluğu attı, mutfakta oradan oraya gidip geldi; çocukların pijamalarını yatak odasına götürdü, yatakları çırptı, yeri süpürdü, sobanın gözü dolu olmasına rağmen, avludaki el arabasından tahta parçaları getirdi, koridorda çaydanlığa su doldurdu, tekrar mutfağa gitti, ardından musluğu kapatıp kapatmadığına bakmak için tekrar dışarı çıktı, sobaya çalı çırpı attı, su koydu, her şeyi sakin, binlerce kez denenmiş el hareketleriyle yerine getiriyordu. Ansızın boğulur gibi oldu, uzunca, yarı boğuk bir çığlık duydu, bu ben miyim, diye şaşkın düşündü, ıslak yüzle masada oturmuş, patates soyuyordu, Sidonie ve Hilde okuldan eve geldiklerinde gözyaşlarından hiçbir şey göremez olmuştu. Kızlar bir süre önünde çaresiz dikilip kaldılar, ardından yanma sokuldular, yüzünden gözyaşlarını silmeye çalışan Sidonie'nin elleri,

ama boşuna, çocukların soruları; neyin var anne, ne oldu, lütfen ağlama diye kekeleyen Hilde, çocukların da gözleri doldu; biraz sonra her üçü de hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Aklını başına topla, dedi Josefa kendi kendine, sesli sümkürdü, kızlara ağlamayı kesmeleri için verilen bir sinyal, oysa ne kadar iyi gelmişti, önlüğüyle yüzünü sildi ve boğuk bir sesle, sanki hiçbir şey olmamış gibi, çocuklara: Ellerinizi yıkayın, yemek birazdan hazır, dedi.

Ama sonra, o bulaşıkları yıkar ve Sidonie ile Hilde de yatak odasında oynarlarken, içindeki çaresizlik yine yükselmeye başladı, bir şeyler yapma baskısı, Hans ve sonbahardan beri Steyr'de bir nalburda çırak olarak çalışan Manfred eve gelinceye kadar dayanmak olanaksızdı.

Josefa mantosunu üstüne geçirdi, kapıdan birazdan geleceğim, diye bağırdı ve balçık karda Sierninghofen'e, postahanenin yanındaki tek katlı gri binaya doğru koştu, ne söyleyeceğini düşünmeden ve nefes alış verişinin düzelmesini beklemeden hızlı hızlı kapıyı çaldı.

Koridorda yaklaşan adımlar, Grimm'in neşesiz sesi. Kim o. Josefa adını söyledi. Anahtar kilitte döndü, sonra kapı açıldı; sanki kapıdaki kadının yalan söylemediğinden emin olmak istercesine kuşkuyla aralanmıştı kapı. Bayan Grimm'in başında başörtü vardı; başından başörtüyü alır ve iki eliyle saçını düzeltirken, eve daha yeni girdiğini söyledi, özür dilermiş gibi. Josefa kadını dinlemedi.

Mektup, diye kekeledi, Sidi. Niçin bana daha önce söylemediniz, oysa biliyordunuz.

Hiçbir şey bilmiyordum, dedi Grimm ve bakışlarını kaçırdı kadından. Her şey çok çabuk olup bitti.

Sizden rica ediyorum, bize yardım edin! Daire görevlisi kadın hâlâ sustuğu için: Olmaz bu. Böyle bir şey yapılmaz. Sizin bir çocuğunuz olsaydı!

Sakin olun şimdi, diye rica etti Grimm. Ayağa kalkın.

Josefa kadının önünde diz çökmüştü ve ellerini yalvarır gibi yukarı kaldırmıştı. Bunu yapmayın çocuğa, dedi boğuk bir sesle. Yoldan iki adam geçiyordu, bir kavis çizip merakla ka-

dınlara baktılar. Daire görevlisi kadın bundan rahatsız olmuştu.

Gerçekten bir şey yapamam, dedi. Benim üstümdeki kişiyle, Korn'la konuşmanız gerek. Ama artık ayağa kalkın.

Öne doğru bir adım attı ve Josefa'nın ayağa kalkmasına yardım etmek istedi. Josefa karşı koydu, Grimm'den kurtardı kendini, bu arada ıslak yere oturdu.

Daire görevlisi kadın öfkelendi. Sidonie annesine verilecek, dedi. Yeri de orası. Daha ne istiyorsunuz! Sonra tekrar iyilikle denedi. Eve gidin. Kocanızla konuşun. Bu sözlerden sonra, Josefa'nın ayağa kalkıp kalkmadığına bakmaksızın, ardından kapıyı kapattı.

Hans karda bata çıka yürüyordu, kar yığının olduğu yerlerde dizlerine kadar batıyordu, geride kalmamak için oldukça zorlanan ve onun izlerini takip eden Petrak'la ilgilenmiyordu. Petrak nefes nefeseydi, tam tümceler için ne zamanı ne de nefesi vardı, Hans'ın durmasını sağlamak umuduyla iki üç söz edebiliyordu; ama önündeki adam durmuyor, arkasına bakmıyordu, inatla hep yukarı, daha yukarı çıkıyordu, her adım onu yukarıda olduğunu sandığı sapa çiftliğe yaklaştırıyordu.

Karın azaldığı küçük ormanlık yerde Petrak, Hans'a yetişmeyi başardı, onun yanında koşuyor ve kesik kesik tümcelerle Hans'ı ikna etmeye çalışıyordu; Hans, kendini perişan etme, çocuğu kurtaramazsın, hepinizi dağıtırlar, onlara söyleyinceye kadar karını ve Manfred'i döverler. Bak, belki Sidonie'yi gerçekten annesine verirler, ne biliyoruz ki, hepsini de, cümleyi bitiremedi, tekrar geride kaldı, ıslık çalan bir nefesle Hans'ın peşinden geliyordu, Hans bakışlarını kaldırdı; önünde ev belirdi; ev karın ağır yükü altında neredeyse kaybolmuştu.

Çiftçi, adamlara sessiz baktı. El hareketiyle onlara odada yer gösterdi. Petrak sıranın üstüne yığıldı. Hans ayakta durdu, anlatmaya başladı ve lafını yarıda keserek doğrudan adama sordu: Kızı saklayamaz mıymış.

Hayır, Hans, olmaz.

Birkaç hafta yalnızca, birkaç ay, sonra başka bir çözüm bulurlarmış.

Adam gözlerini Hans'a dikti. Aklını başına toplamalıymış, göz göre göre intihar demekmiş bu, köylü şimdi Petrak'ın yolda Hans'a söylediklerini tekrarlıyordu, çocuğu vermeyecek olursan, mahvolursun. Yalnızca kendini değil, karın ve çocuğun da mahvedersin. Hans bir süre sessiz adama baktı, ardından selam vermeden odadan çıktı. Hemen peşinden, onun pencerenin önünden acele acele geçip gittiğini gördüler. Arkasından git, dedi köylü, yoksa bir delilik yapacak.

Hans ağır ağır, nerdeyse hiç dikkat etmeden vadiden aşağı iniyordu. Birkaç kez kaydı, sırtüstü düştü, tekrar doğruldu, tek heceli yanıtlar veriyordu. Şimdi sık sık onu beklemek zorunda kalan Petrak, Hans'ı başka konularla meşgul etmek istedi; ama aklına ne geliyorsa, bir şekilde Sidonie'yle ilgiliydi, böylece kendine konuşmayı yasakladı; ama susmak daha da dayanılmazdı, nitekim daha kötüsü de olabilirdi, dedi, kimbilir, belki orada da durumu böyle iyi olur, hem: Ne de olsa bir Çingene o.

Bu lafı ağzından kaçırmasıyla kendini karın içinde, Hans'ın altında bulması bir oldu. Hans onu yumrukluyordu, başından takkeyi uçurmuştu. Ne dedin, bir daha söyle, diye bağırdı Hans, neresine geldiğine bakmadan adama vurdu da vurdu. Sonunda kendine geldi, birdenbire sonsuz yorgun düşmüştü, yana çekildi, zorla nefes alarak, yüzü aşağı dönük uzanıp kaldı, bu arada Petrak önce karla, sonra çuval beziyle burnundan damlayan kanı durdurmaya çalıştı.

Hans'ın, ne Gençlik Dairesi'nin müdiresinin karşısına oturduğu o on üç mart günü ne de yaranın bir türlü iyileşmek nedir bilmediği sonraki yıllarda bilmediği bir şey vardı: O da, emrin yukardan geldiğini söyleyerek kendini haklı çıkarmaya çalışırken, Sidonie'nin öz annesine teslim edildiğini, yukardan gelen emrin başka bir çözüme olanak tanımadığını ileri sürerken, bundan çok üzüntü duyduğunu, Breirather çiftinin, ki bu arada özellikle karısını takdir etmeden geçemezmiş, her zaman kıza olabilecek en iyi bakımı verdiklerini belirtirken Korn'un yalan söylediğiydi. Şikayet edilecek bir neden yokmuş ve hiç olmamış. Ama ortada kızın annesi varmış, onun da kız üzerinde

hakkı varmış, bunu değiştirmenin olanağı yokmuş.

Hans'ın, bu kadının resmi makamların bir buluşu olduğunu ileri sürmesinden, kızı ortadan yok etmek için ortaya atılan bir bahaneden başka bir şey olmadığı yönünde kuşkusunu dile getirmesinden sonra, Korn ses tonunu değiştirmişti. Ne demek istiyorsunuz, memurları işlerini doğru yapmamakla mı suçluyorsunuz, Reich'ın Alman çalışanlarına çamur mu atmak istiyorsunuz, çok şaşırdım doğrusu.

Hans dudaklarını ısırdı, sustu, dara düşmek insanı yaratıcı değil, çaresiz kılar, hâlâ önünde masasının başında oturan, ensesinde saçları sıkıca bağlı, itiraza tahamülü olmayan ve halk adına işini yerine getiren bu kadından bir taviz koparmayı umuyordu, bir erteleme, yalnızca kısa bir erteleme, diyelim ki üç ay, hiç olmazsa Sidonie bu yıl da okulunu bitirebilsin.

Korn başını salladı.

Peki bakım parasından vazgeçersek, dedi Hans, hemen vazgeçiyoruz, ve size, belediyeden bugüne kadar kız için ne aldıysak, hepsini taksitle geri ödeyeceğimize söz veriyorum. On dört yaşına basıncaya kadar tüm masraflarını karşılayacağız, sonra da bir şeyler öğrenmesi için gerekeni yapacağız, terzilik örneğin, Sidonie çabuk kavrıyor ve eli çabuk.

Yapacak bir şey yok. Emir emirdir.

Hans en son çareye başvurdu. Daha çok kendi kendine söylüyor, söylediğinden tiksinti duyuyordu: Peki kızı kısırlaştırırsak. Kadın birdenbire başını kaldırdı. Ne dediniz şimdi? Bir daha söyleyin! Sessizlik. Ve Korn'un sert sesi: Şikâyette bulunmadığıma şükredin.

Oysa durumun bu kadar ümitsiz olması gerekmiyordu. Geçen yılın sonlarına doğru Gençlik Dairesi ve Sierning Jandarma Komutanlığı'na, Tirol'ün Hopfgarten kasabasında mecburi iskâna tabi tutulan bir Çingene grubu arasında, Çingene adı Çuçi olan Christine Berger'in kızı Maria Berger'in bulunduğu bildirilmişti. Merkez Polis Yayın Organı'nda yayınlanan bildiri sayesinde, sözü edilen kadın kişinin Sidonie'nin gayrımeşru annesi olacağı kanaatine varılmış; Maria Berger, dul, mesleği ve

uyruğu yok, bunları başlangıçta inkâr ettikten sonra itiraf etmiş; ama çocuğu nerede dünyaya getirdiğini söyleyecek durumda değilmiş. Bir sürü git gelin ardından –Korn, Steyr Belediyesi'nin yaptığı harcamaları geri alabilmek için çocuğun doğum yerini muhakkak öğrenmek istemişti– on yedi martta Innsbruck Asayiş Polisi'nden, *çocuğun kısa bir tarifi, genelde nasıl davrandığı, analığının, okulun ve gerekirse güvenilir kişilerin çocuğu genel olarak, özellikle de karakter yönünden nasıl değerlendirdiklerine ve çocuğun analığına, analığının da çocuğa ilgisinin olup olmadığına ilişkin* bilgi verilmesini rica eden bir yazı gelmişti.

Oradaki Gençlik Dairesi'nin çocuğun annesine geri verilmesinin yerinde olup olmayacağı, böyle bir şeyin istenip istenmediği konusunda açık bir kararın verilmesine minnettar kalacağım. Safkan Çingene olmasa da, Çingene melezi olarak görülebileceğinden (hem de Roma Çingenesi) Sidonie'nin analığının yanında kalması halinde, ileride Çingenelere has rezaletlerin ve dürtülerin ortaya çıkmasından çekinilip çekinilmediği de belirtilmelidir. Çocuğun anne ve babasından ilerde de nafaka alınmasının hemen hemen olanaksız olduğu belirtilir. Bu konuda gerekli işlemlerin kısa süre içinde yapılması gerektiğinden, sizden, istisna olarak, konunun bir an önce incelenmesini rica ediyorum.

Mektubu okuduğunda Bayan Korn hiddetlenmişti. Kesin çizgiler belirlenmemiş, karar ona bırakılmıştı. İş bize düştü, dedi Grimm'e. Kararınız ne olacak, diye sordu diğeri. Ben, dedi Korn ve güldü: Ben?

Görevli kadınların eksi noktalar toplaması böyle başladı. *Bazen biraz daha dikkatli olabilir*, diye Bayan Grimm Kutsal Üç Kral Yortusu'ndaki ev ziyaretinden sonra not düşmüştü ve: *Anne baba çocuğa aşırı bir sevgi gösteriyorlar, küçük çocuk bunu kullanmaktan geri durmuyor.* Buna karşılık Bayan Korn, ilerde başına bir çorap örülmemesi için, okul müdürüne *çocuğun genelde nasıl davrandığı, öğretmenlere ve diğer öğrencilere karşı tavrının nasıl olduğu, ister kötü ister iyi anlamda, özgün birtakım karakter özelliklerinin* belirgin olup olmadığını yazılı olarak da sormuştu.

Başöğretmen Frick'in neler oynandığını bilmemesine inanmak biraz zor. Çocuklara imla kurallarını söktürürken elindeki

bükülebilir değnek gibi bir bel kemiği vardı. Örneğin Frick olumlu şeyler yazabilirdi ya da öyle genel bilgiler verebilirdi ki, bunlar kimsenin işine yaramazdı. Ama pedagojik hırsı azmıştı. Kendisine sorulduğunda, o da kendince en doğru ve tam bilgileri vermişti. Özenle dizilmiş, sağa yatık matbaa harfleriyle *kızcağız şimdi daha dikkatli ve öğrenmeye azimli, ama kolay kolay kavrayamıyor ve güçlüklerle kaşılaştığında hemen ağlamaya başlıyor. Sayı kavramından mahrum olduğu için, hesap yapmakta zorlanıyor. Kızcağız ürkek, hassas, kolayca darılıyor, istediğini elde edemedi mi, biraz hırçın. Öğretmenlere karşı biraz sıkılgan, her şeyi dinler bir havası var. Kötü not aldığında duyarlı, hırslı. Kızcağıza, bakımda olduğu anne babanın yanında iyi bakılıyor, ama biraz disiplin fena olmazdı.*

Käthe Korn Sierning Belediye Başkanı'na da çıktı. Eder konunun ne olduğunu biliyordu. Hans ve Josefa, Sidonie'yi yanlarında tutabilmeleri için elinde olan her tür olanağı kullanması, yeri göğü harekete geçirmesi için ona yalvarmışlardı. Başkan kendisine duyulan güvenden etkilenmişti, ne de olsa biriydi o, kız için uğraşacağına söz verdi; ama şimdi Korn ona olayın boyutlarını anlattığında, kendini iyi hissetmiyordu. Sidonie burada yaşadığı sürece olay kapanmayacak. Gitmesine taraftar mısınız? Böyle ifade etmek istemezmiş, Breiratherler itibarlı insanlarmış. Belki başka bir şekilde daha anlaşılır kılabilirmiş; yazın: Çocuğun annesine gitmesini gayet yerinde buluyorum ve bunu her zaman onaylarım.

Aynı zamanda Steyr İlçe Yönetimi'nin de başkanlığını yapan başmüfettiş Siegfried Schiffler de tamamıyla insancıl gerekçelerden ötürü kızın sevkini onaylıyordu. Bir çocuğun yeri her zaman annesinin yanıdır, hem ayrıca: Gelecekte neler olacağını kim bilebilir. Evlenemez, çocuğu olursa bunlar yalnızca belediyenin yardım dairesine yük olurlar, ne yapılırsa yapılsın, bir Çingene, Çingene olarak kalır. Benzerlerinin arasında olduğundan, annesinin yanında farklılığı hissetmez ve kısa sürede alışır. Bakıma alan babasının çocuğu parasız yanında tutma teklifine gelince: Adam pekâla bir kaza geçirebilir, ya o zaman? Hem kız okulu bitirince ne olacak, bir Çingene çocuğunun meslek eğitimi görmesi mümkün değil.

Uygarlığın canavarlığı. Korn, Innsbruck'taki Asayiş Polis Merkezi'ne yazdığı yanıtta şöyle diyordu: *Bugüne kadar, Sidonie Berger'in (Adlersburg) yapısında Çingenelere has bir şeyler belirgin olmasa da, ben reşit olmayan bu çocuğun, annesinin yanına gelmesini doğru buluyorum; çünkü çocuk büyüdükçe nihayetinde onun ve yaşıtları arasındaki fark zorunlu olarak kendini belli edecektir. Kızın hırsı ve duyarlılığı göz önüne alındığında, er ya da geç kendisinin diğer kız ve erkek öğrencilerle eşit olmadığı gerçeğinin onun üstünde nasıl bir etki yaratacağını şimdiden bilme olanağı yok. Sırf bu yüzden bile olsa, çocuğun şimdiden annesine gelmesini daha doğru buluyorum; çünkü kökeninden ötürü sevk edileceği ortama alışması ileride çok daha zor olacaktır.*

Daha dört gün sonra yanıt geldi. Sidonie Berger'in, Adlersburg yanlış, *en kısa sürede* ve *en geç 30 Mart 1943* tarihinde annesine teslim edilmesi için gereken işlemlerin yapılması rica ediliyordu. Korn yazıyı kendisine iletmek üzere Hans Breirather'i davet etti. Hans öfke ve çaresizlik arasında gidip geliyor, durmadan ağlıyordu, bu işkencenin daha fazla uzatılmaması yönünde son bir dileğini dile getirdi. Ardından, selam vermeden odadan fırladı, kadın bunu nezaketsizlik olarak değerlendirdi.

8

Sidonie, tedirgin, mutfak ve yatak odası arasında gidip geliyordu. Bir ara ayrılık korkusuyla Josefa'ya yapışıyor, sonra yeni annesinin yanında geçireceği mecaralı yaşamıyla Hilde'ye caka satıyor ve bir sürü hediyeyle geri geleceğini söylüyordu; ona tıpatıp benzeyen ve üstelik üç adım yürüyen bir bebek, bir torba dolusu küp şeker ve belki de beyaz kızak ayakkabılarıyla. Hilde, bu sözler karşısında ne yapacağını bilemiyordu, Sidonie'nin bu ürkek sevincine gölge düşürmemeye özen gösteren Josefa ve Manfred de bunlara karşı çıkmadıklarından, Hilde bu sözlerden kuşkulanmaya casaret edemiyordu.

Öğleden sonra yolluk için bisküvi dolu kutular ve keklerle Josefa'nın teyzeleri geldi, sonra bir ara Bayan Hinteregger uğradı ve Sidonie'ye kahverengi boncuklu bir kolye hediye etti, kıza Noel'deki gibi gelmişti her şey, yalnızca sesler boğuktu, camın ardında, ne sesli bir sözcük ne gülme, ona bir resim, bir silgi, tahtadan yapılmış bir inek figürü getiren komşu çocuklarının yüzünde bile yapmacık bir neşe. Gizli gözyaşları, kız bunların farkında değildi.

Manfred, elinde bir fotoğraf, pencerenin önünde duruyordu, bulunduğu yerden görünen manzarayla karşılaştırmak üzere başını fotoğraftan kaldırdı. Doğa ve fotoğrafın uyumundan hoşnut, Sidonie'yi çağırdı ve fotoğrafı uzattı. Caddenin bir kesimi görünüyordu, yaşlı armut ağacının bulunduğu çayır, nehir ve demiryolu seti, karşı kıyıdaki ormanlık yamaç, kayın,

meşe, cehri ağaçları; aralarda şubat ayında nergislerin çiçek açtığı boşluklar.

Sidonie onaylarcasına başını salladı.

İyi yakalanmış, dedi, nerdeyse aynı.

Manfred fotoğrafı ters çevirdi.

Arkasında mafbaa harfleriyle şunlar yazılıydı: Sidonie Adlersburg'a ait. Hatırlamam ve tekrar bulabilmem için. Gerçek fotoğraf, ağabeyim Manfred Breirather tarafından 1943 yılının mart ayında çekildi.

Sidonie elinde fotoğrafla, Josefa'nın sırt çantasını paketlediği mutfağa koştu, kadını seyretti, tek ayak üstünde zıplaya zıplaya yatak odasına gitti, Josefa'nın en sevdiği dantelli, beyaz bluzla geri geldi. Bluzu sırt çantasının yanındaki çamaşır demetinin üstüne koydu. Josefa başını salladı; ama daha bir şey söyleyemeden kız rica etti: Bunu da paketle. Yeni annem için bir hediyeye ihtiyacım var da. Ardından karnelerine ve okul kitaplarına baktı. Bunları da alabilir miyim? Elbette, dedi Josefa. Ve Sidonie: Öğretmen Schönauer'in benimle gelmemesi ne kötü.

Sonra Sidonie, arkasında süt çantası, evin içinde ağır aksak sağa sola gidip geldi, bu arada Josefa, Manfred'in üzerine alıcının adresini yazdığı kartı –Breirather Ailesi, Letten, No: 200, Post Neuzug, Yukarı Tuna– mantonun astarına dikiyordu. On yıl önce Sidonie'yi içine koyup getirdiği, kısaltılmış ve tersyüz edilmiş aynı mantoydu bu. Sırt çantasının dış gözlerine iki kartpostal daha konmuştu, ve Josefa Sidonie'ye gider gitmez hemen yazmasını, gönderenin adresini yazmayı unutmamasını tembihledi.

Geceleyin Sidonie'nin sevinci uçup gitmişti. Kendisi de uykuya dalamayan kadın, gece yarısı bakmaya geldiğinde, Sidonie açık gözlerle Hilde'nin yanında uzanmıştı, sessizce Josefa'ya baktı.

Sidi, uyumalısın, dedi Josefa alçak sesle.

Kız sustu.

Yarın trene bineceksin.

Linz'e kadar mı, diye sordu Sidonie ince sesle.

Daha uzağa, çok daha uzağa!

Josefa örtüyü kızın çenesine kadar çekti. Ama kız tekrar üstünü açtı ve Josefa'ya bebeği uzattı.

Korkuyor, dedi, senin yanında yatabilir mi?

Josefa kalkıp mutfakta sobayı yaktığında hâlâ karanlıktı. Biraz sonra Hans gece vardiyasından eve geldi. Karısına başıyla işaret edip çocukların yatağının kenarına oturdu. Sidonie'nin gözleri kapalıydı şimdi; ama Hans ellerini elleri arasına aldığında, uyandı ve soran gözlerle ona baktı

Josefa durumun ümitsizliğinden kendini kurtarabilmek üzere sürekli bir şeylerle meşgul olmaya çalışıyordu. Tencereleri takırdatıyor, masadaki fincanları kaldırıyordu, süt taştığında nerdeyse rahatlamıştı. Manfred'in üstünden yorganı çekti, Hilde'yi gıdıklayarak uyandırdı, pancurları çekti; ama ne kadar çabalarsa çabalasın, bir türlü sıkıntılı havayı dağıtamıyordu. Tasalanmayan tek kişi varsa, o da ikide bir trenin hareket saatini soran Sidonie'ydi.

Kahvaltıdan sonra, Manfred ile anne ve babası kararsız ortalıkta duruyorlardı, ardından Sidonie ağabeyini öptü, kendisinin kısa sürede, belki de yarın geri geleceğine kesinkes inanan Hilde'yi dostça kucakladı. Ardından birdenbire yüzü komik bir hal alan, sanki gülecekmiş gibi ağzı ince ve uzun bir şekle giren, ama gülmeyen Hans'la vedalaşma. Hans kızın düğmeleriyle oynadı, mantonun düğmelerini tekrar çözmek istiyordu, Sidonie bebeği de öpmesi için çabucak emir verdi, Hans dediğini yaptı ve yüzünü kızın elleri arasına gömdü. Josefa sırt çantasını omzuna atıp Sidonie'nin arkasından merdivenlerden indi. Hans, daha binanın kapısına ulaşmadan paldır küldür onlara yetişti, çocuğu kabaca omuzundan tuttu ve salladı: Kaç. Onlardan kaçmalısın, duyuyor musun!

Sabah sisinde Josefa ve Sidonie caddeden aşağı, durağa yürüdüler. Soğukta kızın çenesi açılmıştı, kadına beşinci kez öğretmeninin ve hatta Başöğretmen Frick'in bile kendisine iyi yolculuklar dilediğini anlatıyordu. Diğer çocuklar kendilerine yazması için tepesine çıkmışlar; hepsine ayrı ayrı, bu kadar çok kart, ama yetiştiremem ki, dedi endişeli. Bayan Grimm'in beni

pencere kenarına oturtacağına inanıyor musun, diye sordu. Josefa başıyla onayladı. İnşallah treni kaçırmayız, dedi Sidonie. Belki de bir kız arkadaş bulurum. Ve ardından, bir süre sonra: Annemin başka çocukları var mı acaba? Bilmiyorum, dedi Josefa. Onun sana benzediğini sanıyor musun? Kadın başını salladı. İnşallah bluzun ona olur. Bebeğiyle güzel güzel konuştu. Uslu olursan, hep yanımda oturabilirsin.

Bekleme kulübesinin önünde sabah vardiyası için fabrikaya giden birkaç adam duruyordu. Bazıları Josefa'ya başlarıyla selam verdiler, sıkıla sıkıla, kadının hissettiği gibi biraz mahçup, hiçbiri Sidonie'ye tek söz bile söylemedi, çocukla ilgilenmeden, bütün bunların kendisini ne kadar etkilediğini Josefa'ya söyleyen belediye başkanı dahil. Ne yazık ki nüfuzu olayın akıbetini değiştirmeye yetmemiş, annesinin yanında çocuğun hoşnut olmasını umuyormuş, belediye başkanı bunları söylerken mahçup, Sidonie'nin saçlarını okşuyordu. Belediye başkanı tren istasyona girdiğinde çabucak geriye çekildi; ama kadın ve çocuk trene bininceye, lokomotif duman çıkararak hareket edinceye kadar bekledi, gösterdiği ilgiden etkilenmiş, doğru bir karar vermiş olmaktan emin Sierning'e, işlerinin başına döndü.

Grimm bir sonraki durakta, Neuzug'da, bindi. Başlangıçta üstünden çıkarmadığı ağır bir erkek paltosu vardı üstünde, ince karton bavulunu oturduğu yerde yanına koydu. Kadınlar konuşacak bir şeyler bulmakta güçlük çektiler. Görevli kadın bakışlarını Josefa'dan kaçırdı, birkaç kez hafifçe öksürdü, çok ilgisini çekmiş gibi yapıp pencereden dışarıyı izledi; önlerinden geçip giden nehir kıyısındaki çimenlik, göğün altındaki fabrika hangarları.

Sonra, hâlâ suskun, Steyr tren istasyonunun bekleme salonundaydılar. Nitekim sonunda Linz'e giden tren perona girdi, Grimm hedefinden emin, arabayı oraya doğru sürdü. Josefa peşinden Sidonie'yi çekiyordu. Platforma çıktılar, koridorda görevli kadını izlediler, boş bir kompartman, Grimm bavulunu rafa koydu. Arkasından Josefa sırt çantasını yerleştirirdi, diğer kadın, gene paltosunu çıkarmadan oturdu.

Anlatıcının artık daha fazla belge ve tahminlerin ardına gizlenemeyeceği yer burası. Güçsüz öfkesini haykırmak istediği yer. Sidonie'nin bihaberliği. Onun ani korkusu. Hafifçe dönüp Josefa'ya yapışması. Josefa'nın gözyaşları. Sidonie'nin gözyaşları. Josefa'nın, kızı teselli etmek için çaresizce çabalaması. Cesur olmalısın, Sidi. Ben o kadına gitmek istemiyorum. Gitmen gerek. Senin yanında kalmak istiyorum. Olmaz. Onunla gitmen gerek. Gidemem. Geri geleceğim. Seni unutmayacağız. Herkese benden selam. Ağlama. Ağlamıyorum ki. Her şey düzelecek.

Dışarda hoparlör gürültüsü. Gidin, diye bağırdı Grimm ve Sidonie'yi kolundan tuttu. Hadi, gidin artık!

Josefa kendini kurtarmayı başardı, vagonda ilerledi, çocuğun ağlaması giderek artıyordu, parmaklarıyla kulağını tıkadı, acı çığlıklar, perona daha yeni ayak basmıştı ki, tren hareket etti, beyaz mendil, küçük bir el, Josefa el sallamasına karşılık vermedi.

Cäcilia Grimm'in on yıllarca sonra anlattığına göre, Sidonie kısa süre içinde sakinleşmiş, yerine oturmuş ve alçak sesle bebeğiyle konuşmuş. Uzun tren yolculuğu olaysız geçmiş. Yolculuk boyunca nerdeyse çocukla kompartmanda yalnız kalmışlar. Bir tek Attnang-Puchheim'da bir kadın binmiş ve onların yanına oturmuş. Kadın hemen yiyeceklerini çıkarmış, utanmadan ve kendilerine ikramda bulunmadan yemeğe başlamış. Bu kıtlık zamanında, kalın salam dilimlerini ağzına tıkmış ve gayet rahat mideye indirmiş. Yaklaşık doksan kiloluk bu kadın iki de bir gözlerini çocuğa dikmiş ve lokmalar arasında bıçakla Sidonie'ye işaret ederek nefes nefese: Ama bu kız kara, demiş. Grimm'in ses vermemesi üzerine de: Ne kadar kara bir kız. Bunun üzerine Grimm, bir sohbete olanak vermemek amacıyla kısa ve sevimsiz yanıtlamış: Hep güneşte kaldığından. Diğer kadın kendini yine de tutamamış ve eklemiş: Ha, öyle mi, bu kış günü? Grimm buna yanıt vermemiş, çok şükür, kadın Salzburg'da inmiş.

Yolculuğun sonlarına doğru, Fieberbrunn istasyonunda

kendisinin gayet rahatlıkla Çingene olarak teşhis ettiği adamlar gelmişler, kompartmana ve çoktan uykuya dalan Sidonie'yi gizli gizli süzmüşler; sonunda onlardan biri Grimm'e sormuş. Onlar da mı Hopfgarten'e gidiyorlarmış, Grimm başıyla onayladığında: Gelecekleri bildirilmiş. Görevli kadının ortalıkta serbestçe dolaşıp dolaşamadıkları sorusuna en yaşlıları başını sallayarak yanıt vermişti. Sadece altı kilometrelik alan içinde, işe ve işten eve gitmek için bir izin belgesi almaları gerekiyormuş. Bundan kısa süre sonra da kızı sarsarak uyandırmış ve adamlara bavulu ve sırt çantasını raftan indirmelerini rica etmiş. Tren Hopfgarten'e girdiğinde ve kendisi jandarma karakolunu sormak istediğinde, Çingeneler ortalıktan kaybolmuşlar bile.

9

On dördüncü yüzyılda Salzburg piskoposu tarafından kasaba ünvanı verilen Hopfgarten, Brixener Ache'nin dar vadisinde, Kitzbühel'den Wörgl'e giden yolun kenarında bir yerleşim merkezi. Geçen yüzyılın ortalarından beri burada asayişi sağlayan jandarmaların oldum olası fazla işleri yoktu; özellikle sabah ayininden ardından içilen biralardan sonra çıkan kavgaları yatıştırmayı ve ruhsatsız avcıları aralıksız takip etmeyi bir kenara bırakırsak. Yöre sakinlerinin çoğu, sarp çayırlardan geçimlerini zar zor sağlayan çiftçilerdi. Avarelik yoktu burada, rahibin kürsüden yorulmak bilmeden lanetlediği günah da sözkonusu değildi.

Ama yirmi dokuz yılında kasabayı korku ve ürküntüye boğan bir dizi çirkin olay gerçekleşmişti; hem de dışardaki dünyanın sefaletinden ve husursuzluğundan daha beter olaylar. İki düzine kundaklama, hırsızlık niyetiyle veya değil, çok sayıda cinayet kasabayı sarsmıştı, aile fertleri birbirine düşmüş, insanlar birbirlerinden şüphelenir olmuştu, daha öğlen saatlerinde kapılar kilitleniyordu, erkekler, kadınlar ve hatta çocuklar birbirlerini gammazlıyordu, karakolda isim verilmeden yapılan şikayetler artmıştı. Suçluları yakalama girişimleri dört yıl boyunca sonuçsuz kalmıştı, ta ki sıcak bir haziran akşamı, iki çiftlikte aynı anda yangın çıkıncaya dek. Komşular toplanmış, kovalarla su taşırken, jandarmalar aceleyle yangın yerine koşmuşlardı. Bu arada köylü kadınlardan biri, yangın yerinde büyük

bir olasılıkla kundakçılara ait taze ayak izlerine rastlamıştı. O sırada Krone lokantasında bulunan karakol komutanına haber geç ulaşmıştı; adam lokantayı terk etmeden önce, köpüklü bira maşrapasından uzun bir yudum almıştı. Komutan acele acele bir deponun önünden geçerken, kapıda bir kıpırdanmayı sezinler gibi olmuş, dur! diye bağırmış ve tabancasını çekmişti. Sonra hiçbir kıpırdanma olmadığından, ateş etmekle tehdit etmişti. Ancak o zaman iki kişi gölgeden çıkıp gelmişti; komutana tanıdık gelen iki marangoz çırağıydı bunlar. Burada ne yapıyorsunuz, sorusuna çelişkili yanıtlar vermişlerdi, hiç, belli bir şey yapmıyoruz, gezintiye çıkmışlar, aşağıda Ache nehrinin kıyısında, hayır, karşı kıyıdaki alevlerin farkında değillermiş. Felser, karakol müfettişinin adıydı bu, kısa süre düşündükten sonra, ikisini de bırakmış ve olay yerine varmak için yola koyulmuştu. Bu arada yangın, büyük bir zarara yol açmadan söndürülmüştü. Ayak izlerini inceledikten sonra, diğerlerini şaşırtacak şekilde, suçluları tanıdığını açıklamıştı. Sabaha karşı üçe doğru iki delikanlı yataklarından kaldırılmıştı. Jandarmalar tabanları ayak izleriyle karşılaştırmışlardı; delikanlıların olay yerinde olduklarından kuşku yoktu. Çaprazlama sorgu sırasında marangozlardan biri fazla dayanamamıştı. İtiraf etmekle kalmamış, memurlara, suçu işlemelerinde kendilerine yardım eden bir üçüncü kişinin adını da vermişti. Bir yıl sonra, Innsbruck Ağır Ceza Mahkemesi'nce, suçu işledikleri günler karanlık hücre hapsi olmak üzere, ömür boyu hapse çarptırıldılar. İşledikleri bu suç için intikam, öteki suçlar için adaletsiz dünya düzenine karşı duydukları öfke dışında açık gerekçeler sayamamışlardı.

Köy sakinlerinin birbirlerine tekrar güven duymaları uzun zaman aldı. Tabii eskisi gibi olmadı hiçbir zaman. Yeni karakol komutanı, suçu karmaşık büyük zamanlara yüklüyordu. Haklılık ve haksızlık şimdiye kadar kolayca birbirinden ayırt edilebiliyordu. Öldürme, hırsızlık, hatta başkalarının hayvanlarına üfürük veya büyü yapanlar bile biliniyordu, bin yıllık imparatorluk benim ve senin, suç ve suçsuzluk arasındaki sınırları silip süpürmüştü, paragraf curcunası, kararname ve yönetmelik-

ler içinde ümitsiz bir şekilde ipin ucunu kaçırmıştı jandarmalar, yetkilerinin kısıtlandığına inanıyorlardı, attıkları her adım konusunda Nazi başkentine rapor vermek zorundaydılar, o parlak suratlı, çizmeleri cilalı katip efendiler ne anlardı ki bu köylü kasabasının yazıya dökülmemiş yasalarından, törelerinden.

Şimdi garip vakalar, komutanlığın yetki alanı içine alınmıştı; yayın suçları, kahpelikler, fıkra anlatma veya siyah ayakkabı boyasıyla bayrak boyama. Hatta jandarmalar kırk yılında, Fronleichnam* günü çocuklarını okula göndermedikleri için karşıda, Penning'teki köylü kadınları şikâyet etmek zorunda kalmışlardı.

Ardından geçen yüzyılın sonunda yapılan tren hattından beri görülmeyen yabancı yüzler. Essen'den buraya bombalı saldırılar karşısında güvencede oldukları gerekçesiyle kadın ve çocuklar yollanıyordu, jandarmalar yine geldi, el öpmeye, ondan ona koşuşturuyorlardı; uzun listeler hazırlıyor, isimleri yazıyor ve bunlara işaret koyuyorlardı. Ancak aylar sonra yabancılar arasında bir Yahudi kadının bulunduğunu fark ettiler; diğer kadınların yardımıyla, Yahudi yıldızı taşımadan gizlice trene binen bir kadındı bu. Eva Sarah Wolff barakadan sürüklenerek çıkarılmak istendiğinde el ve ayaklarıyla karşı koymuştu; utanç verici ve jandarmanın saygınlığına leke düşüren bir tablo.

Oysa Çingenelerin varlığına daha yeni yeni alışılmaya başlanmıştı. Bir genelgeyle Çingenelerin ortalıkta gezinmelerinin yasaklanmasının ardından, Berger ve Adlersburg sülalelerine otuz dokuz yılının ekim ayında birkaç pansiyonda yer verilmek zorunda kalınmıştı. Kararnamenin yürürlüğe girdiği gün, oldukları yerde ikamete tabi tutulmuşlardı.. Başları Anton Larg'ın köylüler arasında saygın bir yeri vardı, çevredeki en iyi at tüccarıydı, onunla bayağı iyi iş yapıyorlardı. Genç erkekler ya tuğla fırınında ya da inşaatta çalışıyorlardı, çalışkandılar ve ellerinden her iş geliyordu. Ne yazık ki etraflarında kadınlar da dört dönüyordu, kasaba kızlarının bu heriflerde ne bulduğunu

* *Fronleichnam*: Katoliklerde esas yortu; ekmekle şarabın, İsa'nın kanı ve bedenine dönüşmesinin kutlanması. (Yay. N.)

ancak şeytan bilebilirdi, erkek delisi karılar, öyle ki bunların arasında Angerer Maridl bile vardı; bütün Çingeneleri kendi elleriyle boğmak isteyen bir jandarma yardımcısının kızı. Bütün Hopfgarten bir dedikodu yuvasıydı; o onunla, o ötekiyle. Kızların kafası traş edildi, delikanlılar 21 günlük hücre hapsiyle paçayı kurtardılar. Korkutma pek bir işe yaramadı; kısa süre sonra yine: Gel, bize şarkı söyle lafları ortalıkta gezinmeye başladı. Çünkü bu çete, gerçekten de insanın yüreğini yumuşatacak şekilde şarkı söyleyebiliyordu, mandıracı kadınlara taş çıkaracak şekilde tiz sesle dağlı şarkıları söylüyorlardı. Kasabadaki dayanılmaz durum hakkında haberler Innsbruck'a kadar gitmiş ve yine iş jandarmalara düşmüştü. Bu ayaktakımını hiç olmazsa yöre sakinlerinin gözünden ırak tutmak, belediye başkanının işiydi. Böylece karşı kıyıda, Kühle Luft köyünün üst tarafına bir baraka konduruldu; Çingeneler artık köyün ahlakına zarar vermeden burada yaşayacaklardı.

Cäcilia Grimm öngörüldüğü gibi Sidonie'yi teslim ettikten sonra, bir jandarmaya bu insanların nerede yaşadığını sormuştu. Gelin, demişti adam ve devriye gezerken kadını yanına almıştı. Uzaktan, bacasından duman yükselen barakayı göstermişti. Yaklaşmak ve hatta barakanın içini görmek istememişti kadın. Ne olacaklar peki, diye sormuştu kadın. Jandarma omuz silkmişti.

Grimm, üç saat önce kızla jandarma karakoluna varmıştı. Köye girerken, Sidonie ile arasındaki mesafe giderek artmıştı, görevli kadın birkaç kez onu beklemek zorunda kalmış, sonunda kızı elinden tutmuş ve hafif bir zorlamayla çekiştirmişti. Sonra karakolda, Grimm'in konuşma çabalarını tek heceli yanıtlarla kesen müfettişin karşısında, yan yana oturmuşlardı. Bir süre sonra Maria Berger'i almaya giden jandarma, onun sülalenin en yaşlısı Larg'la birlikte belediye binasında beklediği haberiyle geri gelmişti. Çünkü belediye başkanı, yönetmenliğe uygun olarak kızın devir teslim işleminin ve kızın kimliğine ilişkin bilgilerin alınmasının kendi varlığında yapılması gerektiğini emretmiş.

Belediye, bir zamanlar derebey kalesi olan binanın ön tara-

fındaydı. İçeri girdiklerinde Grimm kızı öne doğru itti, üst dudağının üstünde özenle kırpılmış, pul büyüklüğünde bir bıyık olan belediye başkanının yazı masasının önüne, içeri girenlere ürkerek bakan bir adam ve iki kadın duruyordu.

On yıllar sonra, o sırada geçici olarak belediyede sekreter olarak çalışan Getraud Embacher anlatıcıya Sidonie'nin annesinin otuz yaşında olduğunu, ama olduğundan yaşlı göründüğünü anlatacaktı. O kadına gitmesi söylendiğinde, kız acı acı ağlamaya başlamış. Kadına gitmek istememiş ve Steyrli görevli kadının eteğine yapışıp kalmış. Berger de kök salmış gibi olduğu yerde kalakalmış. Ardından, sesinde yersiz bir suçlamayla belediye başkanı Basilius Salcher'e yönelmiş: Bu çocukla ne yapayım ben şimdi. Benden korkuyor işte. Sidonie'nin refakatçisi kadına daha yüksek sesle: Allah rızası için, tekrar götürün onu.

Sessizlik, hafif öksürme, kızın hıçkırıkları. Sonunda Çingene olmayan öteki kadın, Maria'nın yengesi, Sidonie'nin yanına gitmiş ve çocuğu yatıştırmaya çalışmıştı. Korkmana gerek yok, diye fısıldamış ve kızı okşamıştı. Gel benimle, sana güzel bir şey göstereceğim. Sonra çocuğu kucağına almış, öpmüş ve odadan dışarı çıkarmıştı. Sidonie artık karşı koymuyordu. Bir elinde sırt çantası, öteki elinde bebekle Maria Berger onları izlemişti. En son, kapıda bir kez daha dönen ve yüksek sesle selam veren Larg kaybolmuştu.

Cäcilia Grimm ertesi gün Steyr'e geri döndü. Seyahatten önce, kızı bir kez daha, son bir kez görme gereksinimi duymuş olsa ve bu gereksinime kulak vermiş olsaydı, barakada birkaç paçavradan başka bir şeyin bulunmadığına şaşıracaktı. Hâlâ sürmekte olan kışın soğuğuna rağmen kapı açık olacak, bir sandalye devrilmiş olacaktı. Muhtemelen ocaktaki ateş hâlâ yanıyor olacaktı. Steyr'e değil de, Innsbruck yönüne gitmiş olsaydı, belki de trenden, yol boyunca süren kısa kara yolunda veya tren yolu ile kara yolunun kesiştiği kavşakta, üstünde Sidonie'nin de bulunduğu – tenteyle üstü örtülü – bir kamyonu görecekti.

Birkaç gün sonra, üç nisan günü, Breirather ailesinin bir ta-

nıdığı cephe iznine gelmişti. Georg Fink bir gün kapıda belirmiş, donuk donuk gülümsemiş, şnapsı reddetmiş ve oturmamıştı. Onu gördüm.

Treni Linz garına girdiğinde ve askerler inmeye hazırlandıklarında, Viyana'dan beri uyuklayan Fink bu genel husursuzluğun etkisiyle ürkerek uyanmıştı. Şaşkın şaşkın çevresine bakınmış ve nerede olduğunu anlayıncaya kadar belli bir süre geçmişti. Şimdi, uyandıktan sonra, üşüyordu; öne doğru dayanıp, pencereden dışarı baktı. Dışarda, yan rayda bir yük treni ters yöne gidiyordu. Son vagona iki yolcu vagonu eklenmişti, pencerede kara kafalar. Fink ansızın arka vagonda Sidonie'yi gördüğünü sandı, kendisini tanımış olmanın herhangi bir belirtisini taşımayan gözyaşsız bir yüz. Ayağa fırladı, el sallamaya çalıştı, koridorda diğer yolcular arasından ilerlemeye çabaladı; kızla aynı hizada kalabilmek için trenin gittiği ters yöne doğru. Diğerleri, daha hızlı ilerleyebilmek için kollarıyla adeta kürek çeken adama küfür ediyor ve gülüyorlardı. Ama karşıdaki yük treni hızlanmaya başladı, kızı gözden yitirdi, treni gıcırtıyla durduğunda onu geriye doğru atmıştı.

Evet, böyle olmuştu, yanılmadığına yemin edebilirmiş, hatta mantoyu bile tanımış; dikkat çeken, yuvarlak yakalı Josefa'nın mantosunu. Öylesine şaşırmış ki, pencereyi açıp seslenmek ve çocuğa trende ne yaptığını, nereye gittiğini, Hans ve Josefa'nın nerede olduğunu sormak bile aklına gelmemiş. İndikten sonra garda dikkatlice yük treninin nereye gittiğini soruşturmuş.

Ne olursun, dedi Hans'a, karına hiçbir şey anlatma.

10

Beş mayısta, saat 10'u 17 geçe Siering kasabası için savaş sona ermişti. Amerikan 71. piyade tümen birlikleri batıdan, yedi yıl önce Alman ordusunun geldiği aynı cadde üzerinden gelmişlerdi. Daha ilk gözcü birliği kasaba meydanına ulaşmadan, belediye başkanı Eder karısını öldürmüştü. Sonra tabancayı kendi şakağına dayamıştı.

Acele yeni bir belediye başkanının bulunması gerekiyordu, Amerikalılar sıkıştırıyordu; geçmişi temiz, yöreyi iyi bilen, yöre sakinlerinin tanıdığı ve saygı uyandıran biri; elde oynatılacak bir kukla değil. Savunma Birliği'nden eski yoldaşları Hans'ı hatırladılar. Hans, şimdi sana ihtiyacımız var. Her şey çok çabuk olup bittiğinden, Hans başlangıçta biraz direnmişti: Bize yardım et, Hans, nitekim sen de kızıllardansın.

Evet, ama farklı biri.

Bu henüz önemli değildi. Önemli olan geçmişi temiz birini bulmuşlardı. Hans geçici belediye meclisi listesini hıristiyan-muhafazakâr kanattan bir tuğla işletmesi sahibi ve büyük toprak sahibi kaymakama sunduğunda, adam mahçup, elini bıyığına sürmüştü. Komünist bir belediye başkanıyla ordu komutanına gitmeme gerek bile yok. Başka bir şeyler bul.

Böylece Avusturya'nın Radikal Solcuları adıyla uydurma bir parti üyesi olarak Siering İlçesinin belediye başkanlığına getirilmesi gerçekleşti. Nankör bir görev; ilk aylarda ilçe sakinlerine gıda maddesi ve giyim eşyası tedariki zordu, mülteciler

ve dağıtılan ordu mensuplarının aileleriyle nüfus 10 000'e çıkmıştı. Karaborsa, adil bir dağıtımı güçleştiriyordu. Buna bir de işgal kuvvetlerine duyulan güvensizlik ve ilçe sakinlerinin şikâyetleri ekleniyordu. Hans günlerce yollardaydı, gece yarılarına kadar belediyede kalıyordu. Geçen yıllarda onu yalnız bırakanlar, şimdi ondan yardım bekliyorlardı; o evet diye haykıranlar, o Büyük Almanlar, o yüzde yüz ellilikler.

Önceden kestirilebileceği gibi Hans'ın partisi kırk beş sonbaharında yapılan ilk seçimleri kaybetti. Ama Hans seviliyordu. Acaba yine. Belki partilerarası bir ittifakla. Özellikle de muhafazakârlardan liste başı seçilen kişi bunu yürekten istiyordu. Sosyalistlerin de belediye başkanı Breirather'e bir diyeceği yoktu. Tabii, bize gelmen koşuluyla. Ona tozpempe bir gelecek vaat ediyorlardı, önce belediye başkanı, ardından eyalet meclisinde milletvekili, senin gibi insanlara ihtiyacımız var. İşçi, güvenilir, Anti-Nazi. Herkese örnek gösterilebilecek bir partizan. Komünistlerle işin ne. Orada bir şey olamazsın.

Hans bir şey olmak istemedi. Ayrıca bir de ölüler vardı. Onu ele vermeyen bir Hermann Plackholm. Karısından öğrendiğine göre, Plackholm savaşın bitmesine yedi ay kala, düşmana yataklık ve vatana ihanet suçundan yüzlerce Viyana itfaiyecisinin önünde kurşuna dizilmişti. Komünistlere benim yüzümden işkence yapıldı, şimdi onlara sırt çeviremem. O halde yeni bir belediye başkanı. Hans belediye meclisine daha yıllarca seçildi. İstifasından sonra Steyr işletmelerinde çalışmaya başladı, 1950 Ekim grevinden sonra tıpkı diğer yüzlercesi gibi o da *dize getirildi.* Hans pahalılığa ve ücretlerin dondurulmasına karşı koyan Steyr grev komitesinde yer almıştı. Hükümet greve giden işçileri komünist bir darbe tertiplemekle suçluyordu. Grev hareketinin yenilgiye uğramasını fabrikadan toplu işten atılmalar izlemişti. Nazi rejimi tarafından takibe uğradığına ilişkin resmi bir belgesi olduğundan, Hans işten atılamıyordu. Ama yeri değiştirildi, sudan gerekçelerle kereste bölümüne verildi. Orada kolesistit ve akciğer şiskinliği hastalıklarına yakalandı; ikisi de büyük bir sabırla tedavi ettirdiği, uzun süreli hastalıklar.

Savaşın hemen ertesinde, bağlantı kurulur kurulmaz, Hans Amerikalıların izniyle Hopfgarten kasabasının belediye başkanına telefon etmişti. Hat cızırdıyor ve gürültü çıkarıyordu, konuşma üç kez kesildi.

Sidonie Adlersburg adında birini tanıyor musunuz. Şimdi on iki yaşında olmalı.

Ve telefon hattının öteki tarafından: Hem siz kimsiniz. Ne istiyorsunuz.

Bakıma alan babası, demek istedi Hans. Gerçeği bilmek istiyorum. Ama ses tonu onu şaşkına çevirmişti. Sierning, kızın doğduğu kasabanın, belediye başkanıyım

Hissedilir bir rahatlama. Tabii, size söyleyebilirim. Aramızda kalsın, meslektaştan meslektaşa. Ama şunu da hemen belirteyim: Kızı bakıma alan kadın soracak olursa – tek kelime yok! Kız son nakliyatla Auschwitz'e gitti.

Ahize elinden düştü.

Ne oldu, hâlâ telefonda mısınız?

Hans, yanındaki Amerikalı subayı korkudan ayağa fırlatacak şekilde, öfke ve acıyla bağırdı.

Josefa ve Hans kızı hâlâ sağ görebilmeyi umuyorlardı. Başvuruları üzerine Steyr Kaymakamlığı Steyr Bölge Gençlik Dairesi, Hopfgarten Jandarma Karakolu'na *Sidonie Adlersburg'un* (Berger) *hâlâ orada ikâmet edip etmediği, ediyorsa adresi veya ne zaman ve nereye götürüldüğü* konusunda bir yazıyla başvurdu. Bir yıldan fazla bir zaman sonra, 1947 yılının mayıs ayı ortalarında, Viyana Floridsdorf Komiserliği'nden bir haber alındı. Geri zekâlı izlenimi uyandıran ve akrabaları tarafından normal olarak görülmeyen Helene Gruber adında biri Sidonie'nin toplama kampında tifüsten öldüğünü ileri sürüyormuş. Kızı gayet iyi hatırlıyormuş. Auschwitz'e gelmeden önce Yukarı Avusturya'da bir köylünün yanında bakımdaymış. Gençlik Dairesi'nin memuresi bu haberi Hans ve Josefa'ya iletmeden önce azil kararı aldırmak için uğraşmıştı. Ağustos 1947'de Steyr İlçe Mahkemesi, *Sidonie Adlersburg'un ölümünden ötürü* Gençlik Dairesi'nin velilikten azline karar vermiş ve sekiz gün için de kararnameyi geri çekmesini talep etmişti.

Hans Breirather rahat vermeyen biriydi, geçmişin üstüne bir çizgi çekmeye razı değildi. Her şey geçip gitti ve unutuldu. Artık bunun üzerine konuşmayalım. Yaşam devam ediyor. Ama o dikkafalı olarak kaldı, bakıma aldığı kıza karşı işlenen cinayetin yarasını, ancak genel suskunluğun yerini, alçak sesle de olsa, dile getirilen bir itiraf sarabilirdi: Evet, böyle bir şey oldu. Biz izin verdik. Anısını yaşatacak sade bir tabela örneğin, bir anıt.

Hiçbir şey.

İlçe Meclisi'nde savaşçı anıtı dikilmesi kararını eleştirdiğinden ötürü azarlanmıştı. Aptal. Taş kafa. Deli moruk.

Bir gün artık pes etti.

Kendimle alay ettirmem ben.

Josefa ve o, acılarıyla yalnız kaldılar. Onları teselli eden hemen hemen hiç kimse yoktu. Zamanında Josefa'yla kendisini, Hıristiyanlık aşkıyla dini nikâha zorlayan Garsten Hapishanesi'nin papazıyla karşılaşmıştı bir keresinde. Arthofer 1941 yılında Naziler tarafından Dachau'ya götürülmüş ve toplama kampından hayatını güçlükle kurtarabilmişti. Şimdi Hanš'dan eski bağnazlığı için özür diliyor ve Josefa'ya karşı kendini suçlu hissettiğini iletmesini istiyordu.

Ötekiler utanmıyordu bile. Krobathlar aynı binada oturmaya devam ettiler; bir kat altta, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyorlardı. Hans ve Josefa onların yanında yaşlandı. Karşılaşmamaya çalışıyorlardı, yarım ağızla selamlaşıyorlardı, göz göze gelmek istemiyorlardı. Savaştan sonra Korn'un izi kayboldu; özel sektörde bir iş bulması olasıydı; emekli olduğunda, tüm çalışanların önünde şirket yönetimince övülen, kendisine hediye sepeti verilen, emekli maaşı bağlanan çalışkan bir sekreter. Cäcilia Grimm bugün hâlâ yaşıyor, bir suç işlemiş olduğunun bilincinde değil. O zamanlar başka ne yapabilirdi ki insan. Yalnızca kırk dört şubatında, Steyr'e yapılan ilk ağır hava saldırısında korkmuştu. Bombalardan biri Gençlik Dairesi'nin bulunduğu Engen Sokağı'ndaki bir eve de isabet etmişti. Alarm bittikten sonra Bayan Korn'la, harabenin büyük izlerini temizlemek üzere işe koyulmuşlardı. İki kadın enkaz ve tahta parça-

ları arasında gelişigüzel dosya aramışlardı. Sidonie Adlersburg'a ilişkin yazışmaları içeren dosyayı sonunda bulmuş. Gerçi kirlenmiş ama, zarar görmemiş; bunun üzerine bayağı rahatlamış. Dosyadan kendisinin kıza her zaman için iyi raporlar verdiği anlaşılıyormuş. Dosya kaybolmuş olsaydı, sonradan, *çöküş*ün ardından, üstüne bir şeyler atılacak, belki de her şey ona yüklenecekmiş. Nazilerin görevden uzaklaştırılması sonucu işini kaybetmiş olması, yeter de artarmış bile, bir yıl, ondan sonra tekrar çalışabilecekmiş. Ama o zaman da kendisi, buna ihtiyacı olmayan bir öğretmen karısıymış.

Letten'de Hans ve Josefa'ya selam veriliyordu. Onlarla konuşuluyordu. Hepsi onlara, sanki Sidonie hiç var olmamış gibi davranıyorlardı.

Hans Breirather yirmi mayıs 1980 yılında öldü. Karısı, Manfred ve Hilde onun Steyr'de Urnenhain'daki mezar taşının üzerine Sidonie Adlersburg'un adını da yazdırdılar: *1933-1943 Auschwitz'de öldü.*

Ardından Manfred kız konusundaki suskunluğu kırmaya çalıştı. O da komünist olduğundan, savaştan sonra polis olan bu adama karşı kuşku daha bir büyüktü. O zaman bolşevizmin kurbanlarını da. Manfred bir gün birisine içini dökme ihtiyacını hissetti. Sierninghofen papazının yardımcısını ziyarete gitti, anlatmaya başladı, diğeri şaşkın bakakalmıştı, bir hayalet görmüş gibi, o zaman hemen vazgeçtim. Hiçbir şey söylemedi, yalnızca bana baktı.

On on beş yıl öncesine kadar Çingeneler Steyr kent meydanında her yıl bir halı sergisi açarlardı. Bir keresinde Manfred tezgâhların arasından geçiyordu, arada bir duruyor, bir İran halısını baş parmağıyla işaret parmağı arasına alıyordu, her şey hakiki müfettiş bey, gülerek uygun bir teklifi reddediyordu. Rastlantıyla Adlersburg adını duydu. Kulak kabarttı, soruşturdu, üvey kız kardeşini anlattı. Yaşlı, şişman bir adam çocuğu hatırladığını söylemişti. Hastaymış, o yüzden kuzini kızı hastahaneye bırakmış.

Manfred, yıllar sonra emekli ilkokul müdürü Max Dan-

ner'in Sierning kasabası hakkında bir kitap yazdığını duydu. Kızın kaderine adamın dikkatini çekti. Çok ilginç. Manfred kitap yayınlandığında, titizce listesi çıkarılan yangınların, salgın çıban hastalıklarının, şarkı levhalarının ve doğal afetlerin arasında Sidonie Adlersburg'un izlerini boşuna aradı. Yapıtın yazarı Çingeneler konusunda korkunç bir vurdumduymazlıkla ve kıt bilgiyle şu notları düşmüştü: *İkinci Dünya Savaşı sırasında Çingeneler, melez olarak Hindistan'ın ari ırkından olmadıklarından ötürü yaşamlarını toplama kamplarında geçirmek zorunda kaldılar.*

Sonunda Manfred, Sierning Belediye Başkanı ve Eyalet Meclisi milletvekili olan kuzeni Josef Breirather'e başvurdu. Nalbantı tanıyorsam ne diye nalbantçının oğluna gideyim. Söz verildiği halde, Sierning mezarlığının duvarına bir yazı konmadı. Suskunluk ağının yırtılabilmesi için anlatıcının olaya çomak sokması gerekti. Yarım yamalak anımsamalar. Doğru, evet öyle bir şey vardı. Sonunda Letten Sosyalist Gençlik yöneticilerinin aklına yurtlarının cephesine taş bir levha koymaları gelebildi. Anısına.

Sidonie'yi bakıma alan annesi seksen sekiz yaşında öldü. Kızın kaderinin yarasını son günlerine kadar saramadı. Bir yürek acısı ki. Hem de öyle bir yürek acısı ki. Hâlâ bügün bile. Üstelik kendisini suçlu hissediyordu. Keşke Sidi'yi hiç yanıma almamış olsaydım. Kim bilir.

11

Kız tifüsten değil, üzüntüden ölmüş.

Seksen sekiz kasımının sonunda, karlı bir öğle öncesi Viyana'nın sayfiye kahvelerinden birinde anlatıcının karşısında tıknaz, yaklaşık altmış yaşlarında bir adam oturuyor. Başlangıçta kahvenin tek konukları onlar; sonra, öğlene doğru, çevredeki dükkânların bayan tezgâhtarlarıyla, muhasebecilerle, pazarlamacılarla doluyor kahve; dikkatsizce kahve fincanlarını karıştırıyor ve gazete okuyorlar, banka soyguncularının, arabayla birini ezip kaçanların izini yakalamak üzereler. Anlatıcının masasındaki adamın adı Joschi Adlersburg, kız kardeşiyle ilk kez nerede karşılaştığını hatırlamaya çalışıyor. Hopfgarten'da mı? Öteki Çingenelerle kamyonun tentesinin altında İnnsbruck'a götürüldüğünde mi? Yoksa cepheden, yandan, yarım profilden fotoğrafının çekildiği polis hapishanesinin bir hücresinde mi? Joschi, hatırla!

Joschi hatırladı. Bazen, izlenmediği kanısına vardığında annesine, ona ve beş yaşındaki erkek kardeşi Sandor'a utangaç bir şekilde göz ucuyla bakan ürkek bir çocuğu. Sarışın bir bebeği. Aralıksız bir ağlamayı. Bir şey yemek istemeyen narin bir kızı hatırladı.

İkide bir üvey anne ve babasını çağırıyordu. Anne! Baba! Ona yalan söyledik. Usluca yemeğini yer, bitirirsen, onlara gidebilirsin. Ama fayda etmedi! Trende, hep pencere önünde durdu; iki gün, iki gece boyunca.

Hedef belirsiz. Ateşe hazır silahıyla onları istasyona itekle-

yen adamlardan biri onlara tozpembe bir dünya vaat ediyordu: Durumunuz kötü olmayacak. Size toprak verilecek, hem de çok toprak. Ortalıkta dolaşmaya son! Ardından gülüyordu adam.

Sidonie'nin bebeği. Joschi hatırlıyor. Tren sonunda durduğunda, şafak vaktidir; çevrelerinde bağırtılar, köpekler ve kamçılar. Biri kızın kolundaki bebeğe vurup yere düşürüyor. Daha Sidonie eğilmeden, siyah üniformalı bir adam bebeğin kafasını eziyor.

Bir bez parçasıyla sardık bebeği. Bebeğin hasta Sidi. İyileşmesi için bol bol yemen gerek. Eve dönebilmen için.

Ama Sidonie bir şey yemiyor. Sulu çorbayı içirmeye çalışıyorlar, dişlerinin arasına bir parça ekmek sıkıştırıyorlar. Sidonie hâlâ ağlıyor, sessizce, gözyaşı dökmeden, titriyor.

Birkenau, 5. Blok. Barakanın ortasında duvarla örülmüş bir ocak, yanında bir direk. Orada duruyor, gündüz ve de gece.

Sonunda bir akşam onu ikna edebildim. Yatmalısın Sidi, uyumalısın. Ranzamıza kadar çektim, artık karşı koymuyordu. Hemen uykuya daldı.

Sabaha karşı Joschi uyanıyor, annesini dürtüyor. Gördün mü, şimdi uyuyor. Kadın kıza elini uzatıyor. Çocuğun bedeni soğumuştur artık.

Öykü burada bitiyor, burada tekrar başlıyor. Bir yer düşünelim, berrak dağ suyuyla beslenen bir nehir kenarında ve sözde –çoğu kömür ocaklarında çalışan– "küçük insanlar"ın oturduğu bir yer; çoğu kişinin işini yitirdiği, bırakın ekmeğin üstüne sürülen tereyağını, gündelik ekmeğini bile nasıl kazanacaklarını bilmeyen insanların oturduğu bir yer. Bu zor koşullara rağmen insanlar arasında büyük bir birlik olduğunu varsayalım yine, gerektiğinde birbirlerine yardım elini uzatan, birbirlerini destekleyen insanlar. Bu durum bazılarının gözüne bir diken gibi batıyor, insanları birbirlerinden koparmaya çalışıyorlar; tehditler, verilen sözler, yasaklar, cazip teklifler – yalnız başlarına başaramıyorlar. Yine varsayalım ki, zaman değişiyor, yerleşim merkezi için de büyük dönemler başlıyor, silahlanma yoluyla kalkınma, savaş yoluyla iş; kalkınmanın başkalarının

ölümünü gerektirdiği veya ölümlere neden olduğu bir süre unutulabilir – hem: Önce can, sonra canan.

Bütün bunları varsaydıktan sonra özgün bir olaya yönelelim, kalkınma öncesi yoksulluk yıllarında sıkça rastlandığı için pek o kadar da özgün olmayan bir olaya, yani: yerleşim merkezinde sokağa bir çocuk bırakılıyor, doğumdan hemen sonra, annesi bulunamıyor, çocuğun bakıma ihtiyacı var. Bundan dolayı bir çift, çocuğu yanına alıyor, kendi çocuğu gibi davranıyorlar ona, bütün güçleriyle ve ellerindeki kısıtlı olanaklarla çocuğa iyi bakmak için ellerinden geleni yapıyorlar, giydiriyorlar, besliyorlar.

Gerekli bir ek, bakımı üstlenen anne ve baba için önemsiz, ama resmi kurum için önemli, hele büyük dönemlerin başlamasıyla: Kız çocuğunun göçebelerden gelme olduğu oldukça belirgin, ne kadar yıkanırsa yıkansın açılmayan koyu bir teni var, şu sözcüğü kullanalım: Bir Çingene kızı.

Belli bir öneme sahip olduğundan, çocuğu bakıma alan babanın işçi olduğunu ve yalnızca bu değil: Kendisinin –ve ailesinin– durumunun iyi olmasının ancak herkesin durumunun iyi olmasına bağlı olduğuna inanan biri olduğunu da varsayalım. Büyüğü olmadan küçük özgürlüğün olmayacağına inanan biri. Bütün aile, hani derler ya, oldukça gelişkin bir adalet anlayışına sahip, solcu yani. Bu saygı duyulacak bir şey; ama yerleşim merkezinin içinde ve dışında yaygın değil, daha çok bir istisna. Kuşku, takip, hapis, tehlike ve büyük dönemlerde ölüm tehlikesi dışında bir şey kazandırmıyor.

Bu büyük dönemler, yaptıkları farklı şeyler açısından da betimlenmeli ayrıca, ölümü getiriyor bu dönemler. Çingene kızı için de geçerli bu, üstüne geçireceği beyaz bir tenle veya saçını boyamakla farklı oluşunu gizleyemeyecek Çingene kızı için de geçerli; öyle olsa bile yine tehlikede olacaktı: Çünkü kuzu kılığına gireni kurtlar kovalar.

Büyük dönem yıllarında yerleşim merkezinin uluyan ve susan kurtlara bölündüğü tasarlanabilir; birileri yığınla, diğerleri yok denecek kadar az. Kızın uzaklaştırılmasını isteyen seslerin yükseldiği düşünülebilir, bakışı rahatsız ediciymiş, daya-

nılacak gibi değilmiş. Yıllar geçiyor, büyük dönemler hâlâ büyük, savaşta bol bol ölünüyor, kahramanca bir ölümü bir başkası izliyor, bazılarında büyük dönemlerin sona ereceğine ilişkin bir sezgi, biraz kuşku kendini belli ediyor. Bu güvensizliğe yol açıyor, uzakta, cephede, düşman topraklarında ölen babalar ve oğulların acısı ikiye katlanmış bir öfke olarak farklı olan herkese yöneliyor. Örneğin bu Çingene kıza.

Şimdi, ansızın, gökten zembille inercesine, bir resmi daireden kızdan sorumlu bir başka resmi daireye bir haber geldiğini ileri sürelim: Kızın öz annesi yakalanmış, anneliğini itiraf etmiş, bunu takiben bir soru: Çocuk annesine yollanmalı mı (evetse: en kısa zamanda!) yoksa istisna olarak bakıma alan anne ve babanın yanında mı kalmalı. Gerekli bir not: Şimdi söz konusu olan yaşam veya ölüm. Büyük dönemlerin beşinci yılında, diyelim ki 1943, bunu herkes biliyor; yetkili memure de bunu biliyor, yalnızca söylemiyor. Korkuyor, kendi karar vermek istemiyor. Bu, kadını haklı kılmasa da, anlaşılabilir. Kadın, sözde otorite sahibi kişilere başvuruyor, yani: yerleşim merkezinin bağlı olduğu ilçenin belediye başkanına, kızın devam ettiği ilkokulun müdürüne, ilçenin eyalet meclisi üyesine.

Ne beklenebilir. Korkaklık, karalama, vakitsiz itaat. Örneğin: Belediye başkanı (kızı tanıyan, kendine göre bir şekilde kızı seven); çocuğun öz annesine gitmesinin doğru olacağı görüşünde; çünkü burada, en azından dış görünümünden dolayı hep yabancı bir varlık olarak kalacak. Çocuğu bakıma alan annesi, şayet kız elinden alınacak olursa, çocukla Yugoslavya'daki partizanların safına geçmekle tehdit ettiğinden, kararlı davranmak gerekiyormuş. Örneğin: Okul müdürü; çocuğun yaşına göre oldukça gelişmiş olduğunu, reşit olmayan çocuk inkâr etse de buluğ çağına girdiğini not ediyor. Örneğin: Eyalet meclis üyesi; gerçi çocuğu bakıma alan anne baba bakım giderlerini almadan da çocuğa bakacaklarını ve meslek eğitim giderlerini karşılamaya hazır olduklarını söylüyorlarmış; ama eskiden komünist faaliyetlerde bulunan babanın başına bir iş geldiğinde, çocuğun yine daireye yük olabileceği konusunda kuşkularını dile getiriyor. Yerleşim merkezinde kızın geleceğinin nasıl ola-

cağı belirsizmiş. Burada evlenemezmiş (Ek: Çocuk o sıralar daha on yaşında bile değil), çocukları olacak olursa, bunlar belediyeye yük olurlarmış, üstelik hep Çingene çocuğu olarak kalırlarmış.

Bu ve benzeri yargılar ve bilgiler beklenebilir dedik. Kızın bundan sonraki kaderi de beklenebilirdi: Annesinin ikamete zorunlu tutulduğu yere nakli. Başına bütün bunların nasıl geldiğini kavrayamayan çocuğun aşırı yabancılığı ve şaşkınlığı. Tanımadığı annesinden duyduğu korku; çocuğun bir tek annesi vardı, o da kendisini bakıma alan annesiydi, ayrılık ikisinin de yüreğini parçalıyor. Kızın bir imha kampına transferi, adına Auschwitz-Birkenau diyelim. Dövmeyle işlenen bir numara, biz Z 6672 diyelim. Aşağılanma. Açlık. Soğuk. Ölüm; diyelim ki, oraya vardıktan birkaç hafta sonra.

Beklenmeyen ne. Kadın memur danışmak üzere belediye başkanı ve okul müdürüne çıktığında, bu kişilerin kız ve onu bakıma alan anne baba için en iyi raporu vermeleri. Kanatları altına aldıkları çocuğa sahip çıkıyorlar; zeki, laf anlar, neşeli, gençliğine rağmen sorumluluğunun bilincinde, yerleşim merkezinde çok sevilen bir çocuk. Çocuk yollanacak olursa yöre sakinlerinin nasıl tepki gösterecekleri belli değilmiş. Bir öfke dalgasına yol açabilirmiş. Çoğu, hareketin hedeflerinden ve büyük dönemin Führer'inden kopabilirmiş. Kızı kendisini bakıma alan anne babasından ayırmak için hiçbir neden yokmuş. Ve mucize (biz öyle diyelim) gerçekleşiyor: Çocuk çiftin koruması altında kalıyor, iki yıl sonra çöken büyük dönemden sağ çıkıyor.

Ama öykü böyle bitemez. Yaşama oldukça yabancı, gerçi inandırıcı başlıyor; ama bir yerinde –olaya karışan herkesin cesaret ve kendine saygısının gerekli olduğu yerde– masala dönüşüyor öykünün bu sonu. Ve yine de, beklenmeyenin de gerçekleştiğini bilmesi gereken ve adı Joschi Adlersburg olan biri var, Letten'de değil, 160 kilometre güneyde, Steiermarkt'ta, Pölfing-Brunn adındaki bir yerleşim merkezinde; çocuğun adı Sidonie değil, Margit ve bugün hâlâ yaşıyor, 55 yaşında bir kadın. Zamanında insanlar kendisini düşündüğü için, hiçbir kitabın onun kaderini anımsatmasına gerek yok.

Adı ADLERSBURG, SIDONIE.

Doğum tarihi 1933 - GÜNÜ TAM OLARAK BİLİNMİYOR, 18 AĞUSTOS'TA BİR HASTANENİN KAPISINA BIRAKILMIŞ OLARAK BULUNDU.

Kişi tasviri ÇİNGENE - DERİSİ KARA.

Ölüm tarihi 1943 - AUSCHWITZ-BIRKENAU TOPLAMA KAMPINA GÖNDERİLMİŞ VE ORADA ÖLMÜŞ OLABİLİR..

Her şey bir çocuk oyunu gibi başladı.

Önce birilerinin canı sıkıldı.

Siz karşı takım olun, oynayalım, dediler.

"Biz" ve "Onlar" diye ayrıldılar, oynadılar.

"Biz"lerden biri ebeydi, mızıkçılık etti.

Ve "Onlar'a saldırdı.

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-710-1

